

SADRŽAJ

Predgovor	7
-----------------	---

I deo – Nije to tako jednostavno...

1. Doba nesigurnosti	15
2. Ko je pogrešio?	19
3. Lažna uteha	31

II deo - Roditelji koji pate

4. Erozijska poverenja: početak patnje	51
5. Oluja i mir	64
6. Pretnja braku.	84
7. Pomoć stručnjaka.	100
8. Nevolje sa zakonom	119

III deo - Više od pragmatizma

9. Odustajanje	133
10. Od Utopije do Galileje.	146
11. Ka ljudskom dostojanstvu.	157
12. Roditelj za primer.	174
13. Dijalog sa Bogom	187
Epilog	199

PREDGOVOR

Džim i Elen su posmatrali policijski auto parkiran ispred njihovog doma, koji je delovao zloslutno iako su mu rotaciona svetla bila ugašena. Nekoliko prolaznika zastalo je da gleda, kao i neka deca iz susedstva. Zavese na kući prekoputa polako su se razmicale.

Čitav minut ništa se nije dogodilo, a onda su iz automobila izašla dva uniformisana policajca. Jedan je otvorio vrata da bi omogućio odrpanom mladiću da izađe iz kola.

“Piter”, muklo je izgovorila Elen. Ipak, nije bila iznenađena. Odavno se pribojavala da će se ovo dogoditi.

Polako, prkosno uzdignute glave, Piter je hodao stazom između dva policajca. Džim i Elen su se osećali kao da lebde u nekom bezvazdušnom pristoru. Ipak, kada su njih trojica konačno došli do ulaznih vrata, zvono je odjeknulo sa neobičnom jasnoćom.

“O, Bože”, tiho je rekla Elen. “Šta ćemo sad?”

* * *

Ugledala je Davidovo mlado telo obešeno o gredu u podrumu. Ispustila je korpuz sa vešom i pustila ga da se raspe po podu, pojurivši da preseče konopac. Onda je grebala noktima pokušavajući da skinje konopac sa njegovog vrata.

“Dete moje! O, dete moje”, jecala je bez suza. Sedeći na podu sa prekrštenim nogama, grleći njegova ukručena ramena i glavu u svom krilu, klatila se napred-nazad. Tek nakon skoro dvadeset minuta zapazila je pismo u kome je pisalo: “Žao mi je, mama i tata. *Stvarno* vas volim. Znam da mislite da vas ne volim, ali volim vas. Nisam hteo da sve upropastim. Svaki put kad nešto pokušam, ja upadnem u problem. Recite ostalima da ih volim. Žao mi je što sam sve upropastio, ali sada će svemu tome doći kraj. Dajte moju gitaru Stivu, a radio

Suzani. Neka tata uzme moju Bibliju. Čitao sam je jutros, ali više u njoj ne nalazim smisao. Želim da mama nosi moj prsten. *Molim te, mama.*

Radim ovo zato što svuda vidim samo mrak. Sada više nikome neću moći da nanese bol."

Međutim, bol je tek sada počeo.

* * *

Meri već šest meseci skače na zvuk telefona. Ovoga puta je bila posebno nervozna zato što je njena kćerka Rene bila izvan kuće cele noći. Rene je imala samo četrnaest godina.

"Dobar dan. Da li je to gospođa Grej?" Bio je to glas dečaka.

"Ja sam."

"Ovaj... Ja... Ovaj... Zovem zbog Rene."

"Ko je to?"

"Njen drug."

"Ali koji drug? Ko si ti? Gde je ona?"

"Rekla je da Vam kažem da je dobro i da se ne brinete."

"Ali gde je ona?"

Kratka pauza.

"Pa... ne znam."

"Da li će prenočiti kod nekoga?"

"Ne", odgovor je došao bez oklevanja.

"Šta je onda u pitanju?"

"Rekla je da vam kažem da odlazi."

"Odlazi? Gde odlazi?"

"Ne znam."

"Ali, ona nema para..."

Dečakov glas je zvučao uplašeno.

"Rekla je da kažem da je dobro. To je sve što je rekla. Gospođu Grej, moram da prekinem."

Veza se prekinula.

Meri je stajala jedan tren, još uvek držeći slušalicu u ruci. Onda je potrčala na sprat vičući: "Gari! Gari! Gari! *Otišla je, Gari. Pobegla je!*"

* * *

Neki roditelji ne brinu. Naučili su da žive sa svojim teretom ili ga guraju od sebe, ali hiljade, možda milioni njih, skrхани su. Mnogi od njih osećaju potrebu da sakriju svoju tragediju, pa je njihov bol je još gori zbog toga. Ugled je nekim roditeljima naročito važan. Čini se da su političari i verske vođe naročito skloni da prikrivaju svoje porodične traume i da nose masku pred svetom.

Zbunjeni, ljuti, povređeni, opterećeni krivicom, postavljajući sebi stotine pitanja na koja kao da nema odgovora – mnogi roditelji samo žele da nauče kako da prežive sledećih pola sata. Neki idu kroz život sa teretom koji ne postaje mnogo lakši s prolaskom vremena. Neki su ophrvani očajanjem. Ako u njihovoj duši ima tišine, to je tišina umrlih nadanja.

Da li ste i vi roditelj koji pati? Ne mogu da vam obećam isceljenje, ali olakšanje dolazi kada se patnja podeli sa nekim. Mnogi roditelji su svoju bol podelili sa mnom. Neki su napisali svoju priču i dozvolili da je iznesem na ovim stranama. Imena i neke činjenice su izmenjeni da bi se zaštitila njihova privatnost, ali ostala je suština, da bi drugi mogli da se pouče i uteše.

Ovu knjigu pišem sa željom da roditeljima pritekнем u pomoć. Tek usput ću govoriti o vaspitavanju dece. Postoji jako puno knjiga o podizanju dece, ali smo svedoci poplave adolescentskih problema i tragedija. Očajnim roditeljima je potrebna pomoć da se uhvate u koštac sa svojim nevoljama i da nađu nadu u svojoj patnji. Nadam se da će im ova knjiga biti od koristi.

Iako sam iskusan psihijatar, moje samopouzdanje ne proističe ni iz kakve psihijatrijske ekspertize. Ja sam isto tako i iskusan otac; pravio sam greške, ponekad sam se borio sa osećanjem beznadežne nesposobnosti i rvao sa stidom i bolom zbog jednog od petoro dece, koje je zašlo s pravog puta. Okusio sam kako je strašno kada ti se policijska

Zbunjeni, ljuti, povređeni, opterećeni krivicom, postavljajući sebi stotine pitanja na koja kao da nema odgovora – mnogi roditelji samo žele da nauče kako da prežive sledećih pola sata. Neki idu kroz život sa teretom koji ne postaje mnogo lakši s prolaskom vremena. Neki su ophrvani očajanjem. Ako u njihovoj duši ima tišine, to je tišina umrlih nadanja.

kola zaustave ispred kuće i ljudi u uniformi ti zakucaju na vrata. Doživio sam besane noći, gnev, ogorčenje, frustraciju, stid, nade smrvljene u prah i okrutno kolebanje između sažaljenja i sramote.

Kada smo se venčali, Lori i ja nismo imali pojma šta nas sve očekuje. *Mislili smo* da smo svesni da porodični život nikada neće biti posut samo ružama. Što se mene tiče, ponosio sam se što nisam gajio predubeđenja o podizanju dece i što nikada nisam kritikovao tuđe vaspitne metode. Pa ipak, ni ja ni ona nismo ni pomišljali na dugotrajne nizove potresa i radosti, ekstaze i agonije koji su nas očekivali. Moj “otvoreni um” bio je pun zabluda, lažnih očekivanja i neosnovanih pretpostavki.

Okusio sam kako je strašno kada ti se policijska kola zaustave ispred kuće i ljudi u uniformi ti zakucaju na vrata. Doživio sam besane noći, gnev, ogorčenje, frustraciju, stid, nade smrvljene u prah.

Mislili smo da su nam poznate naše vrline i slabosti. Bili smo skromni. Zaista smo bili ponizni. Kao hrišćani, razgovarali smo o svojoj potpunoj nesposobnosti da uspešno vodimo život nezavisno od Boga, i mislili smo da znamo šta govorimo. “Hristos će biti u centru *našeg* braka.” Istovremeno, naivno sam zamišljao da će tako inteligentan i produhovljen muž sa tako divnom ženom nesumnjivo odgojiti četvoro dece na kojima će nam

zavideti svi roditelji oko nas (planirali smo četvoro dece, ali nakon trećeg dobili smo blizance).

Na kraju smo, ipak, doživeli iznenađenje. Kako su godine prolazile, bili smo sve više poniženi i povređeni. Nismo ni naslućivali da će doći dan kada ćemo nemo sedeti u bolu, zbog toga što više ništa nismo imali da kažemo.

Međutim, kada bismo dobili priliku da ponovo proživimo svoj život, verovatno ne bismo tražili da bude drugačiji, jer smo u mesecima i godinama tame naučili lekcije koje nikada ne bismo mogli da naučimo na svetlosti. Naše duše kao da su se raširile, tako da sada imaju sposobnost i za radost i za patnju, kakvu nikada ranije nisu imale. Bol koji je mogao da nas onesposobi i ispuni gorčinom, učinio nas je jačim, življim.

Upoznali smo Boga bolje nego ikada ranije. Otkrili smo da je i On roditelj, i da je spreman da podeli sa nama tajne veštine podizanja dece; da je zapravo On sam izmislio tu veštinu. On zna više od najboljih stručnjaka. U njemu smo našli isceljenje i blagodat. Uz njega smo iz dana u dan učili kako da se nosimo sa nemogućim problemima. Zahvaljujući njemu, naš brak je čvršći nego ikada. On nas je naučio šta znači moliti se za našu decu, za šta smo mogli da molimo, a za šta ne.

Još uvek učimo i još mnogo toga treba da naučimo. Međutim, bili bismo sebični kad bismo svoje utehe, saznanja i radosti zadržali za sebe. Njih treba podeliti sa što je moguće više ljudi. Pišem o njima sa željom da pomognu isceljenje roditelja koji pate i da pomognu obnovu njihove dece, koliko god sada situacija izgledala teško.

Ova knjiga se sastoji iz tri dela. Prvi deo se bavi pitanjima zašto je podizanje dece postalo tako komplikovan zadatak i kako zdrav razum, nauka i Biblija mogu da nam pomognu da ga obavimo. Drugi deo se bavi ispravnim odnosom između roditelja i deteta tokom rušenja poverenja, pojavljivanja svađa i prepoznavanja potrebe za profesionalnom i pravnom pomoći. Treći deo razvija sledeću temu: kao hrišćani, nismo pozvani da činimo ono što je *delotvorno*, već ono što je *ispravno*. Treba da sledimo biblijska uputstva koja kažu da ne smemo da se ponašamo kao da smo *vlasnici* naše dece, nego da ih disciplinujemo i molimo se za njih uprkos tome što nam razvoj događaja može izgledati loše.

Ova knjiga postoji zbog vas. Iako vam vaše ogorčenje možda neće dozvoliti da to sada poverujete, postoji Bog koji vam nudi obilje utehe i istine.

1. DEO

NIJE TO TAKO JEDNOSTAVNO...

DOBA NESIGURNOSTI

Do 20. veka, roditelji su *znali* kako da vaspitavaju decu. To ne znači da nisu imali problema, pa čak ni to da su shvatali šta rade. Međutim, u najvećem broju slučajeva, imali su manje bojazni i nesigurnosti od modernih roditelja.

Deca su vaspitavana uglavnom na ustaljen, tradicionalan način, onako kako je bilo uobičajeno. Nisu se svi roditelji pridržavali tradicionalnih metoda: mnogi su podnosili žalosti koje i mi danas podnosimo, neki su bili previše popustljivi, a neki nepotrebno oštri. Međutim, pre 20. veka roditelje u vezi sa njihovom ulogom nisu mučile strepnje koje muče nas. Ako se desilo da im deca nisu postala dobri ljudi, bili su skloniji od nas da za to okrive decu, a ne sebe.

Do kraja 20. veka nauka je pritekla u pomoć mnogima od nas koji do tada nismo ni znali da nam je potrebna pomoć. Bihejvioralne nauke¹ objasnile su nam kako smo loši roditelji do tada bili... Mokrenje u krevet, napadi besa, laganje, krađe, previranja u adolescenciji, buntovništvo, noćne more, bežanje iz škole, grickanje noktiju, pušenje, opijanje, masturbacija i mnoštvo drugih nevolja, objašnjeni su kao rezultat pogrešnog vaspitavanja ili normalna stvar na koju bi roditelji trebalo da se priviknu. Svaki tip ponašanja dobio je svoje naučno objašnjenje.

Iznenada smo saznali sve o razvitku ljudskog bića. Roditelji su jeli sa drveta znanja (nije li ono bilo dobro za gledanje i poželjno radi znanja?), ali na sopstveni užas shvatili smo da smo proterani iz roditeljskog

¹ Nauke o ponašanju

vrta (koji nikada nije bio raj, ali svejedno, bio je bar podnošljiv) u hladan i neprijateljski svet. Zemlja je počela da rađa trnje i čakalj, pa u znoju svog lica vodimo svoje porodice.

Muči nas mnoštvo nedoumica. Kao prvo, stručnjaci za vaspitanje dece nisu uvek saglasni. Članci u popularnim ženskim časopisima objašnjavaju protivrečne principe podjednako jasno i ubedljivo. Oteto nam je naše naivno samopouzdanje, da bi nam bili uručeni zbunjujući i kontradiktorni saveti.

O nekim stvarima saveti u početku *jesu* bili jednoglasni. Najraniji tekstovi govorili su nam da previše kažnjavamo, da smo previše strogi. Našoj deci je bila potrebna sloboda da se izraze. Međutim, u nekim porodicama roditeljska tiranija zamenjena je dečijom tiranijom, tako da je potonje stanje bilo gore od prvog.

Ubrzo zatim, naglasak je počeo da se pomera, dok su nove teorije ispravljale manjkavosti starih. Odbacili smo tradiciju i oslonili se na nauku, što je značilo da smo odbacili nešto konstantno radi nečega što se neprestano menjalo.

Bez obzira na to da li je tradicija bila ispravna ili nije, imala je vrlinu postojanosti. Sa njom ste znali gde ste. Sa naukom kao da ni u šta ne možete biti sigurni. Jučerašnja “proverena otkrića” sutra će biti otpisana. Tek što ste počeli da shvatate određenu teoriju, neko vam kaže da je sada poznato da je ta teorija pogrešna. Užasnuti zaključujete da umesto da pomognete svojoj deci, vi ste im naškodili. Međutim, nova teorija je tu da otkloni štetu koja je naneta, ali ko može da tvrdi da i ta najnovija teorija neće već sutra biti zamenjena?

SVE VEĆA NESIGURNOST

Dok se nekada podrazumevalo da se pre svega borimo s uticajem nasleđa, sada smo otkrili da se prevashodno bavimo atmosferom u domu. Nekada bismo za najstarijeg sina možda rekli “iver ne pada daleko od klade”. Ako je “klada” bila pijanica, recimo izlečen alkoholičar, bilo bi mu žao da vidi svog sina kako upada u istu zamku u kojoj je i sam nekada bio. Bilo bi mu teško zbog saznanja da je sopstvene sklonosti preneo na svoga sina. Međutim, ne bi ga progonio užasan i beznadežan osećaj krivice zato što nije uspeo da vaspita sina kako treba. Verovatno bi se težio time da je dečaku pružio svako upozorenje i svaku pomoć.

Nasuprot tome, mnogi moderni roditelji (koliko god da tvrde da nije tako) osećaju da je sve njihova greška. Duboko religiozni roditelji su u podjednako teškom položaju kao i oni koji nemaju snažna verska ubeđenja. “Uči dete putu kojim treba da ide”, kaže Biblija, “i neće odstupiti od njega ni kad ostari.”² Dakle, ako dete zaluta, zar nisu roditelji krivi za to? Dok se pojavljuju zastrašujući simptomi, roditelji udvostručuju svoje napore da slede bilo koju teoriju koja im izgleda ispravno.

Da li ja to tvrdim da je tradicija ispravnija od nauke? Nipošto. Ne iznosim sud ni o jednoj ni o drugoj. Želim samo da skrenem pažnju na nedoumice u kojima se mi roditelji nalazimo.

U pozadini naše zbunjenosti nalazi se površna forma determinizma, ideja da ishod vaspitanja uvek zavisi od određenih činilaca. Mnoge teorije podrazumevaju da su deca *proizvod* koji zavisi od metode vaspitanja, da na svet dolaze kao *tabula rasa* (prazna ploča), na kojoj roditelji kasnije pišu. Ako pišu ono što treba (to jest, ako odgajaju decu pravilno), proizvešće dobro prilagođenu, otvorenu, moralno ispravnu i samostalnu decu. Manjkavosti “finalnog proizvoda” doživljavaju se kao posledica pogrešnog roditeljskog uticaja.

Neki roditelji su u velikoj meri imuni na bojazni determinističkih teorija, ali mnogi su opterećeni krivicom i doživljavaju periode neopisive tuge. Dovoljno je loše ako vam deca pođu pogrešnim putem, ali ako verujete da ste sami odgovorni za to zlo i pod teretom krivice se borite da to zlo ispravite – to je muka koja je nekada među roditeljima bila dosta ređa nego danas.

Nauka, bilo da su njeni odgovori istiniti ili lažni, učinila nas je nesigurnijim roditeljima nego što su bili naši preci. Roditelji iz viktorijanskog doba su možda bili strogi i skloni kažnjavanju, ali bar su bili uvereni da rade pravu stvar. A deci je potrebno osećanje da njihovi roditelji (koliko god da su skloni kažnjavanju) znaju šta rade. Mornari kojima zapoveda sposoban kapetan koji svojim brodom upravlja kao diktator, možda će gundati zbog stroge discipline, ali osećaće se sigurnijim od svojih kolega na nesigurno vođenom brodu – a posebno kada naiđe oluja.

² Priče Solomonove 22:6 (Bakotić)

Ako nije drugačije naznačeno, biblijski tekstovi su citirani iz prevoda Đure Daničića i Vuka Karadžića.

Verujem da su zbunjenost, nesigurnost i nedostatak samopouzdanja modernih roditelja štetniji za decu od viktorijanske strogosti. Deci su potrebni samopouzdana roditelji. Poplava tekstova o vaspitanju, i religijskih i svetovnih, pomogla je stvaranje generacija roditelja koji su zabrinuti, opterećeni krivicom i nesigurni u sebe.

U prošlosti, roditelji su mogli da okrive (donekle opravdano) uticaj “lošeg društva”. Savremeni roditelji, otprilike jednako opravdano, rade to isto. Međutim, socijalni radnici, psiholozi i psihijatri su brzi da istaknu da krivac nije loše društvo koliko nesposobni roditelji. Deca su možda 6 ili 8 sati dnevno izložena idejama i uticajima koji su

Poplava tekstova o vaspitanju pomogla je stvaranje generacija roditelja koji su zabrinuti, opterećeni krivicom i nesigurni u sebe.

u velikoj meri strani njihovom domu, ali to vreme kao da se ne računa.

Bilo bi nerazumno odbaciti sve što nam kažu društvene nauke, i ja to ne nameravam. One nam mogu pružiti činjenice i statističke pokazatelje koji nam često pomažu da razumemo obrasce ponašanja. Međutim, gde roditelji mogu da nađu pouzdana uputstva o vaspitanju dece? Možda postavljamo pogrešno pitanje. Možda ne treba da pitamo “kako uspešno da vaspitam svoje dete”, već “kako da postanem dobar roditelj”.

Iako na prvi pogled izgleda da su ova dva pitanja ista, ona se značajno razlikuju. Prvo pitanje bavi se *rezultatima*. Drugo pitanje ostavlja pitanje rezultata otvoreno. Prvo pitanje se usredsređuje na ono što roditelji treba da *urade*, a drugo na ono što treba da *budu*.

Kada se zapitam “kako mogu da postanem dobar roditelj”, postavljam nekoliko pitanja, kao što su: “Kako da izađem na kraj sa bolom podizanja dece? Šta mogu da učinim sa svojim slabostima, sa svojim nestrpljenjem, sebičnošću, nezrelošću, ljutnjom, iscrpljenošću i sumnjom? Kako da razrešim konflikt sa bračnim drugom?” Ja kršim pravila o vaspitanju dece iako znam koliko su važna. Moj problem je manje stvar neznanja, a više nedoraslosti zadatku i izazovima. Jedan od glavnih ciljeva ove knjige jeste da odgovori na pitanje: Koje korake mogu da preduzmem da bih ispravio svoje najizraženije mane.

KO JE POGREŠIO?

Gde sam pogrešio? Da li još uvek radim pogrešnu stvar? Da li sam ja kriv? Ovakva pitanja progone mnoge roditelje.

To su pitanja koja nas parališu, koja čine da drhtimo od strepnje i sumnje u sebe. Umesto da nas oslobode, ona postavljaju naše stope na klizavu poledicu nesigurnosti i pretvaraju nas u nepreduzimljivu i neodlučnu osobu. Postajemo žrtva strahova – straha da ćemo uraditi pogrešnu stvar, straha od budućnosti, od još većih problema, od većeg bola.

Neki ljudi bi rekli da su ta pitanja suvišna. Šta je učinjeno, *učinjeno je*. “Voda je protekla ispod mosta.” Šta god da ste uradili, od žaljenja nema koristi. Zašto brinuti zbog prošlih neuspeha?

Njihovi argumenti su logični, ali samooptuživanje često odbija da se povuče pred navalom logike. Hrišćani nam mogu reći da postoji oprostjenje za loše stvari koje smo učinili, ali problem je često u tome što nam nije sasvim jasno u čemu smo zapravo pogrešili. Tako ova pitanja nastavljaju da nas uznemiravaju u besanim noćima ili da nas proganjaju dok obavljamo svakodnevne poslove. Noćna mora se nastavlja, ali to je uzaludna noćna mora. Kada vas ščepa, obično ne patite sami, nego izazivate i patnju drugih. Pružate manje podrške svom suprugu ili supruzi. Umesto da budete stub porodice, vi se slamate. Ne samo da se osećate nesigurno i promašeno, već vam izgleda da su temelji na kojima ste osnovali svoj život počeli da popuštaju.

||| Gde sam pogrešio? Da li
||| još uvek radim pogrešnu
||| stvar? Da li sam ja kriv?
||| Ovakva pitanja progone
||| mnoge roditelje.

Međutim, vi sebi ne smete da dozvolite slom – zbog vas samih i zbog vaše porodice. Vaš slom neće izmeniti prošlost, a neće ni pomoći vašem detetu koje je u nevolji. Ono što vam je potrebno je pouzdan temelj. Potrebno je da preispitate tlo na kojem stojite. Pogledajmo ga zajedno da bismo utvrdili može li da nosi vašu situaciju. Ako ne može, nađimo tlo koje će moći. A kada ga budemo pronašli, moraćete da naučite kako da stojite uspravno, da budete čvrsti i snažni. Moraćete

Vi sebi ne smete da dozvolite slom – zbog vas samih i zbog vaše porodice. Vaš slom neće izmeniti prošlost, a neće ni pomoći vašem detetu koje je u nevolji. Ono što vam je potrebno je pouzdan temelj.

da saznate koja vam sredstva stoje na raspolaganju i kako da ih upotrebite.

Ali, počnimo iz početka. Da li ste pogrešili? Svakako, činili ste greške. Svaki roditelj ih čini. Međutim, da li ste *vi* krivi za ono što se dogodilo? Da li je *sve* vaša greška?

Malo je verovatno da baš *sva* krivica počiva na vama. Nažalost, kao što smo videli, pitanja koja deluju tako jednostavno zapravo su kompleksna.

Možemo konsultovati bilo koji autoritet, ali žalosna činjenica je i dalje tu. Ipak, moramo da se konsultujemo ako želimo odgovore. Kojim autoritetima, onda, da se obratimo?

Predlažem da pogledamo ova tri: zdrav razum, nauku i Bibliju. Svaki od njih može nešto da kaže. Ja sam najviše sklon tome da se prvenstveno oslanjam na Bibliju (što je možda iznenađujuće, s obzirom da sam psihijatar). U svakom slučaju, ova tri autoriteta nam nude određene ideje – zdrav razum i nauka malo agresivnije nego što to čini Biblija. Razmotrimo prvo njih, ostavljajući diskusiju o Bibliji za sledeće poglavlje.

ŠTA KAŽE ZDRAV RAZUM

Zašto deca postaju takva kakva postaju?

Upoznao sam nekoliko porodica u kojima su roditelji bili katastrofalno loši – svađali su se, zapostavljali decu, lutali, pijančili, razdvajali, razvodili... Pa ipak su im se deca razvila u dobre ljude. Pod tim podrazumevam da su bila dobri đaci, zaposlila se, imala pristojne prijatelje i sada imaju stabilne brakove u kojima razumno vaspitavaju

svoju decu. Ta deca su mi, skoro po pravilu, govorila istu stvar: “Zakleo/zaklela sam se da moj dom nikada neće ličiti na dom mojih roditelja”, ili “Video sam šta je alkohol učinio mojoj porodici, i zakleo sam se da ga nikada neću dotaći”, ili “Bila sam najstarija. Znam šta znači brinuti se o braći i sestrama iz noći u noć. *Moja* deca nikada neće morati da prođu kroz to”.

Takođe poznajem porodice u kojima su roditelji topli, čvrsti, mudri, velikodušni – a kojima je bar jedno dete zapalo u ozbiljnu nevolju. Neki od tih roditelja nisu religiozni, a neki jesu.

S druge strane, posmatrajući mnoge primere možemo da zaključimo da vaspitavanje *ima važnu ulogu*. Nedavno sam proučavao slučajeve desetoro dece iz moje okoline koja se nalaze u velikim nevoljama i otkrio da devetoro od njih desetoro potiče iz razrušenih domova, a svih desetoro su vaspitavana po katastrofalno pogrešnim kriterijumima.

Drugim rečima, postoje opšta pravila. Manje je verovatno da dobri roditelji imaju problematičnu decu, nego loši roditelji. Verovatnije je da će u stabilnim domovima odrasti stabilna deca, nego u domovima koji ne funkcionišu. Međutim, nije tačno da dobro vaspitanje UVEK daje dobru decu ili da loše vaspitanje UVEK daje lošu decu.

Znam da nisam precizno definisao termine. Mislim na *očigledno* loše domove i *očigledno* problematičnu decu – domove i decu koje će većina ljudi bez oklevanja nazvati “lošim” i “problematičnim”. Pažljivije definisanje termina uvelo bi nas u jedan više naučni pristup, o kome ćemo nešto kasnije reći koju reč.

U životu sam stekao utisak da kada nas obuzmu sumnje i strepnje prvo treba da poslušamo šta nam govori zdrav razum. Kada sumnje i krivica obuzimaju naš um, teško nam je da racionalno razmišljamo, pa se hvatamo za ma koji komad ideoloških olupina koji dopluta do nas. Poslednja stvar koju želimo da radimo dok se davimo je da razmišljamo logično.

Kada sumnje, strepnje i krivica obuzimaju naš um, teško nam je da racionalno razmišljamo.

Povremeno treba da prisilimo sebe na razmišljanje čak i kada nam uopšte nije do toga.

Pa ipak, razmišljati moramo.

Kao tek diplomirani lekar dosta brzo sam dobio velike odgovornosti u hirurgiji. Za manje od godinu dana nakon završetka studija, često sam u noćnim smenama bio odgovoran za čitavo urgentno hirurško odeljenje velike gradske bolnice. Manje od godinu dana kasnije, već sam obavljao gastrektomiju.³

Razumljivo, stvari su ponekad išle loše – i to prilično loše. U operacionoj sali ponekad me je obuzimala panika dok sam sa užasom posmatrao kako se operacija sve više i više komplikuje. Anesteziolog je bio kompetentan u svojoj oblasti, ali meni nije mogao da pomogne. Nigde u blizini nije bilo starijih hirurga koje bih mogao da konsultujem. Strah je paralisao moj um, pokreti su mi bili užurbani ali zbrkani i sa puno ponavljanja. Piljio sam u oči ljudi koji su mi asistirali, ali oni su mi nemo uzvraćali pogled.

U takvim okolnostima jedino što mi je preostajalo bilo je da *prisilim* sebe da razmišljam polako i metodično. Primetio sam da sam upućivao panične molitve: “Bože, pomoz mi! Ne dozvoli da krene po zlu! Gospode, sačuvaj me od najgoreg! Nemoj dozvoliti da umre ovde!” To je više bilo mrmljanje bajalica, nego molitva. Nisam pokušavao da komuniciram sa Bogom već sam samo papagajski izražavao svoju paniku.

Bog je, naravno, bio milostiv. On je bio tamo. Ali uvideo sam da je trebalo da zastanem i razmislim. Na duhovnom nivou, propustio sam da više razgovaram sa sobom, da kažem samome sebi: “Bog je ovde. Njega nije neophodno moljakati. Njemu je *istinski* stalo. A sada polako. Šta mogu da preduzmem u ovoj situaciji? Šta prvo treba da uradim?”

Kada sam počeo da menjam svoj pristup problemu, započeo je proces mog mentalnog pročišćenja. Um mi se odmrzavao, počeo sam da se opuštam i smirenije mislim. Polako mi se vraćalo samopouzdanje, osećao sam olakšanje, pronalazio sam put kroz teškoće, uspešno završavajući ono što je moglo da se pretvori u operaciju sa tragičnim ishodom. Um mi se oslobađao za prihvatanje novih ideja, bilo mi je

³ Gastrektomija je hirurški zahvat koji podrazumeva odstranjivanje jednog dela ili celog želuca – prim. ured.

lakše da se prisetim starih principa i da prisilim sebe da se oslonim na njih i da idem napred.

Nimalo ne sumnjam da je Sveti Duh stajao iza svega. Međutim, od mene se u kriznim situacijama zahtevalo da učinim napor da zaustavim spiralu panike i da počnem da mislim.

Ne znam u kakvoj situaciji sa nalazite dok čitate ove reči, da li ste roditelj koji se pribojava budućnosti ili se možda upravo sada nalazite usred krize. Dok se budemo družili, vi kao čitalac i ja kao pisac, insistiraću na ovom osnovnom pravilu: da povremeno *prisilite sebe na razmišljanje* čak i kada vam uopšte nije do toga.

Zdrav razum kaže da ne morate samo vi da budete krivi ako je neko od vaše dece zastranilo. Možda vi i jeste krivi, ali najčešće su stvari dosta složenije.

Zdrav razum kaže da ne morate samo vi da budete krivi ako je neko od vaše dece zastranilo. Možda vi i jeste krivi, ali najčešće su stvari dosta složenije.

ŠTA KAŽE NAUKA

Zbog čega ljudi postaju to što postaju? U vezi sa ovim pitanjem mnoge nauke mogu dosta toga da nam kažu: psihologija, sociologija, antropologija, etologija⁴, genetika, teorija sistema, epidemiologija, neurofiziologija, biohemija... Srećom, da bismo razumeli neke najvažnije principe, ne moramo da se bavimo komplikovanim multidisciplinarnim studijama. Potrebno je samo da primetimo jednu ili dve očigledne stvari.

Kada posmatramo dve ili više grana nauke, otkrivamo da one nisu međusobno toliko protivrečne, koliko su fokusirane na različite aspekte određenog predmeta. Na primer, zaključci antropologije i psihologije češće su u međusobnom skladu nego u kontradikciji.

Antropologija posmatra uticaj kulture u kojoj deca rastu i zapaža, na primer, korelaciju između plemenskih običaja i verovanja, i posebnih osobina koje ispoljavaju odrasli. Margaret Mid opisuje dva plemena u jednoj oblasti i njihove različite karakteristike. Jedno pleme je

⁴ *Etologija* je nauka o običajima i moralnim shvatanjima nekog naroda ili o karakteru pojedinca; ne treba je pomešati sa *etnologijom* – prim. prev.

bilo agresivno i neprijateljski raspoloženo, drugo veoma miroljubivo. Mid je ove razlike objasnila vaspitnim običajima ova dva plemena.⁵

Očigledno je da kultura u kojoj smo odrasli i u kojoj živimo snažno utiče na nas. Naši pogledi na manjinske grupe često su obojeni predrasudama. Možda smo pod uticajem karikatura ili viceva, ali ispravno je zapažanje da postoje razlike između ljudi iz različitih kultura i da kultura ima moćan uticaj na stvaranje tih razlika.

Ako se obratimo psiholozima, od kojih na Zapadu dve najuticajnije grupe predstavljaju zagovornici različitih teorija učenja (bihejvioralisti) i zagovornici psihoanalize, otkrivamo da se prilično slažu oko toga zašto ljudi postaju to što postaju. Različite škole psihoanalize bave se onim što se u deci događa kao reakcija na njihov odnos sa roditeljima, braćom, sestrama i “značajnim drugima”, a što utiče na njihov razvoj do zrelosti. Ove škole proučavaju razvoj ličnosti u okviru odnosa.

Bihejvioralisti se prevashodno bave načinom na koji naš nervni sistem reaguje na okolinu. Ako drhtim od zime i ako sednem na topao radijator, biću smiren. Moje ponašanje (“sedim na radijatoru”) “nagrađeno” je zadovoljstvom zbog tople pozadine... Ako se ovaj proces više puta ponovi, “nagrada” će me naučiti da kad god budem drhtao potražim radijator na koji mogu da sednem.

Neznatno sam naklonjeniji različitim teorijama učenja zbog toga što su njihova gledišta uglavnom poduprta pažljivijim istraživanjima i temeljnije dokumentovana, ali moje gledište je nevažno. Ono što je važno jeste da bihejvioralisti proučavaju mehanizme interakcije dece i njihove neposredne okoline, što utiče na ponašanje dece i na njihovu ličnost.

Mada između ove dve škole postoje temeljne teorijske razlike, obe su iznele mnoštvo činjenica koje pokazuju da ono što se deci događa dok odrastaju određuje u kakve će se ljude ona na kraju razviti. Isto tako, obe škole nude izvesnu nadu da je moguće poboljšanje tamo gde su stvari krenule u lošem smeru.

Ono što je bitno da se naglasi jeste da nijedna psihološka škola ne može da pomogne onima koji odbijaju pomoć. Upravo to je problem s kojim se možete suočiti kada vaše dete ozbiljno zastrani. Vaše dete

⁵ Margaret Mead, *From the South Seas* (New York: Morrow, 1936)

može naprosto da odbija svaku pomoć zato što ne želi da se menja ili zato što se boji da će biti obeleženo kao nenormalano ili ludo.

Primetićete da nauke koje sam do sada spomenuo proučavaju dve različite oblasti. Antropologija i sociologija, na primer, posmatraju društvene ili socijalne uslove u kojima dete odrasta. Psihologija proučava dete i njegove reakcije na neposrednu okolinu.

Na neki način rezultati njihovih istraživanja potvrđuju ono što sam nagovestio u prethodnom poglavlju. *Nijedan pojedinačni faktor ne može biti jedini (možda čak ni najvažniji) uticaj u razvitku deteta.* Antropolozi i sociolozi pokazuju da postoji moćan uticaj rapidnih društvenih promena, masovnih medija i pritiska vršnjaka na decu koja odrastaju. Za razliku od plemenskih zajednica u kojima su porodica i društvo bili homogeni, ispreple-

tani u jedan harmoničan sistem, u našem slučaju uticaji društva snažno se takmiče sa uticajima porodice. Naivni smo ako ignorišemo njihovu moć.

Naučne grane poput genetike i, u

izvesnoj meri, epidemiologije, bave se uticajem naslednih faktora na osobine deteta. “Ista majka”, kažemo ponekad, ili “iver ne pada daleko od klade”.

Za razliku od plemenskih zajednica u kojima su porodica i društvo bili homogeni, isprepletani u jedan harmoničan sistem, u našem slučaju uticaji društva snažno se takmiče sa uticajima porodice. Naivni smo ako ignorišemo njihovu moć.

NASLEĐE ILI OKRUŽENJE

Nekada su se oni koji su verovali u nasleđivanje i oni koji su verovali u uticaj sredine žestoko raspravljali šta je od toga odgovorno za, na primer, detetov muzički talenat. “Pravilno je podučavano od malih nogu i uzor mu je bio otac, koncertni pijanista”, rekao bi neko. Takvo objašnjenje pripisivalo je darovitost uticaju okruženja, porodičnog okruženja koje je oblikovalo dete u najranijim godinama. Drugi bi rekli: “Oni su već generacijama muzički nadareni. To im je u krvi.” Time bi se svrstali na stranu onih koji veruju u uticaj nasleđivanja.

U nauci je ovo postalo poznato kao spor “nasleđe ili okruženje”.⁶ Neki stručnjaci su dogmatično dokazivali da su događaji *nakon* rođenja

⁶ na engleskom: *nature/nurture* – prim. prev

ono što je presudno. Drugi su govorili da geni koje deca nasleđuju od roditelja određuju ne samo njihove fizičke osobine, već i njihov emocionalni sklop i inteligenciju.

Prilično je lako primetiti uticaj genetike na fizičke osobine. Dete nema plave oči zbog toga što se divi majčinih plavim očima. Boja očiju je nasledna. Međutim, kada dođemo do manje opipljivih stvari kao što su predispozicija za emocionalni slom, inteligencija ili oblikovanje karaktera, problem postaje složeniji.

Epidemiolozi se uključuju u ovaj spor kada se bave zdravljem opšte populacije. Da li su emocionalni slomovi samo rezultat vaspitanja i faktora stresa? Da li su im neki

Prilično je lako primetiti uticaj genetike na fizičke osobine. Međutim, kada dođemo do manje opipljivih stvari kao što su predispozicija za emocionalni slom, inteligencija ili oblikovanje karaktera, problem postaje složeniji.

ljudi po prirodi skloniji od drugih? Da li postoji urođena sklonost ka kriminalu ili alkoholizmu?

Metode proučavanja koje koriste genetičari i epidemiolozi vremenom postaju sve finije i sofisticiranije. Proučavanje blizanaca, na primer, sada mora da zadovolji mnogo strožije kriterijume nego pre pedeset godina. Da li jednojajčani blizanci imaju više za-

jedničkih karakternih osobina od dvojajčanih blizanaca ili od obične braće i sestara? Da li je važno da li su blizanci odrasli zajedno ili u različitim porodicama? Šta se događa sa decom emocionalno poremećenih roditelja ili kriminalaca kada od prvih dana odrastaju u drugoj porodici? Kakva je uloga intrauterinskih događaja?⁷ Ovakva pitanja se razmatraju u sve kompleksnijim istraživanjima.

Malo naučnika danas raspravlja o sporu “nasleđe ili sredina”. Neki od nas mogu imati sklonost da pridaju veći značaj jednom ili drugom uticaju, ali većina nas se slaže da *oba* faktora igraju određenu ulogu. Tako se u naučnoj literaturi, na primer, govori o “genetskom opterećenju” u vezi sa mentalnim slomom i bolestima kao što su šizofrenija i neke forme depresije. Prepoznajemo da neki ljudi imaju veću urođenu sklonost ka tim problemima od drugih.

⁷ Događaji u periodu od začeća do rođenja – prim. ured.

Zanimljivo je pregledati neke skorašnje radove o problemima kao što je alkoholizam. Do 1974. godine mali broj ljudi je sumnjao u to da je alkoholizam u suštini proizvod vaspitanja i izloženosti alkoholu i običaju konzumiranja alkoholnih pića. Teorije su se možda razlikovale, ali sve su favorizovale uticaj okruženja (roditeljski primer, vaspitanje i društvo) više nego prirodu, tj. genetski faktor.

Jedno ozbiljno istraživanje koje je preduzela grupa danskih i američkih naučnika, pokazalo je da ovo viđenje počiva na nesigurnim temeljima. Temeljno su proučene dve grupe dece. U jednoj su bila deca čiji su roditelji bili alkoholičari, ali su bila usvojena u najranijem dobu i odrasla u porodicama u kojima nije bilo alkoholičara. Praćeno je njihovo odrastanje. Zatim su uporedili tu grupu sa decom koja su takođe usvojena u slične porodice, ali čiji biološki roditelji nisu bili alkoholičari.

Ako je okruženje (uticaj i primer roditelja, tj. vaspitača, i slično) odlučujući faktor koji određuje buduće navike u vezi sa upotrebom alkohola, tada bi ove dve grupe dece, obe iz sličnih hraniteljskih porodica, trebalo da sadrže približno jednak broj alkoholičara. Međutim, grupa muškaraca i žena čiji su biološki roditelji bili alkoholičari sadržala je više nego četiri puta veći broj alkoholičara od druge grupe, iako su obe grupe vaspitavane na približno isti način.

U ovoj studiji je napravljeno još jedno poređenje. Ispitanici koji su od ranog detinjstva bili zaštićeni od okruženja alkoholičara (a imali su biološke roditelje alkoholičare) upoređeni su sa svojom biološkom braćom i sestrama koji su odrasli sa roditeljima alkoholičarima. *Nije bilo velikih razlika u broju alkoholičara u ovim grupama.* Okruženje bez alkohola izgleda da nije bilo dovoljna zaštita za decu alkoholičara, koja su ubrzo nakon rođenja bila usvojena.⁸

Kakve zaključke možemo da izvedemo iz ovog istraživanja? Bilo bi pogrešno zaključiti da su deca alkoholičara osuđena da postanu to isto. Sve što možemo da kažemo jeste da su deca alkoholičara nasledno sklonija ovom poroku od dece roditelja koji nisu alkoholičari.

⁸ D.W. Goodwin et al., "Alcohol Problems in Adoptees Raised apart from Alcoholic Biological Parents", *Archives of General Psychiatry*, 28 (1973), p. 238; 31 (1974), pp. 164-169

Nije poznato da li neki od potpunih apstinenata nose u sebi iste "alkoholičarske gene" koji bi se ispoljili ako bi njihovo dete bilo izloženo alkoholu.

Ovo istraživanje može da nas učini svesnijim da geni izgleda nisu samo odgovorni za boju očiju, oblik zuba ili kose, već utiču i na ispoljavanje suptilnih karakternih osobina. Našu decu ne oblikuje samo atmosfera u našem domu, nego i kombinacija naslednih faktora, koji im daju njihov fizički, mentalni i emocionalni potencijal. Kao roditelji mi nismo imali kontrolu nad genima koje smo primili od svojih roditelja i preneli na našu decu. Nismo imali uticaj na način na koji su se geni kombinovali u trenutku začeća naše dece. U tišini materice odigrali su se događaji koji su imali snažan uticaj na sve što je kasnije usledilo.

NIJE TO TAKO JEDNOSTAVNO...

Moje dosadašnje izlaganje bi moglo ovako da se rezimira: "Nije to tako jednostavno." Suviše mnogo faktora je "u igri" da bismo bili sposobni da bilo koji od njih izdvojimo ili precizno procenimo. Čak

Da li smer čovekovog života zavisi samo od spoljnih faktora koji su delovali na njega?
Da li ljudsko biće ima slobodu da bira?
Ljudsko biće nikada ne možemo naučno da "objasnimo". Svaki čovek ima volju, u životu pravi izbore. U suštini, na životnom putu *presudan* faktor je *lični izbor*.

i kada bismo znali svaki faktor koji utiče na formiranje ličnosti dece, da li bismo bili iole bliži pravom razumevanju? Kada bismo znali dovoljno (što nije slučaj), da li bismo mogli da napišemo neku formulu i da kažemo: "On je takav kakav je 33,7% zbog faktora vaspitanja, 22,4% zbog širih društvenih uticaja, 21,0% zbog genetskih mehanizama i 22,9% zbog drugih činilaca."

Šta je sa sposobnošću odlučivanja i biranja koje dete ima? Zar ono nije imalo nikakav uticaj na vlastite izbore? Zar smer čovekovog života zavisi samo od spoljnih faktora koji su delovali na njega? Da li ljudsko biće ima slobodu da bira? Kao religiozan čovek smatram da ljudsko biće nikada ne možemo naučno da "objasnimo". Svaki čovek ima volju, u životu pravi izbore. U suštini, na životnom putu *presudan* faktor je *lični izbor*.

Istina je da svaki čovek bar nekad kaže: “Nisam hteo to da uradim. Pokušao sam da se oduprem, ali nisam uspeo!” Govoreći to, čovek pokazuje da je njegova sloboda ograničena. U nekim slučajevima on može da bira, a u drugim je bespomoćna žrtva sopstvenih slabosti.

Ni mi ni naša deca nismo u potpunosti slobodni. Pa ipak, nismo ni bespomoćno roblje. Ponekad možemo da uzdišemo sa apostolom Pavlom: “Ja nesrećni čovek! Ko će me izbaviti od ovoga smrtnoga tela!”⁹ Ponekad shvatamo šta je Vilijem Ernest Henli pokušavao da kaže kada je napisao: “Ja sam gospodar svoje sudbine; ja sam kapetan svoje duše.”

Na početku poglavlja smo se bavili problemom krivice. Videli smo da nam razložno razmišljanje kaže da ne možemo da pripišemo sebi sve zasluge ako nam deca postanu dobri ljudi, niti svu krivicu ako ne bude tako. Geni, porodično okruženje, škola i šire društveno okruženje, kao i detetova sposobnost da donosi određene odluke – sve ovo zajedno utiče na konačan ishod.

Ipak, mnoge od nas progoni razorni osećaj neuspeha. Živo se sećam rođenja mog najstarijeg dečaka. Kada ga je lekar podigao, moja žena je kriknula: “Džone! Njegova stopala! Pogledaj mu stopala. Nešto s njima nije u redu!” Oba stopala bila su unakažena i deformisana. Na određenim delovima je nedostajala koža.

Zagledao sam se u dete i rekao: “Sve je u redu, nema nikakvih problema. Stopala su odlična.” Nisam pokušavao da je zavaram. Slep za tragediju, bio sam emocionalno nesposoban da sagledam ono što mi je bilo pred očima.

“Ja sam kriva”, nastavila je Lori bolno plačući. “Sve je to moja greška! Rodila sam ti obogaljeno dete!”

U tom dramatičnom momentu oboje smo ispoljili tipične roditeljske mane. Moja slabost je bila u tome što sam video samo ono što

Ne možemo da pripišemo sebi sve zasluge ako nam deca postanu dobri ljudi, niti svu krivicu ako ne bude tako. Geni, porodično okruženje, škola i šire društveno okruženje, kao i detetova sposobnost da donosi određene odluke – sve ovo zajedno utiče na konačan ishod.

⁹ Rimljanima 7:24 (D. Stefanović)

sam želeo da vidim i što sam odbacivao ono što nisam želeo. Lori je bila skrhana osećajem krivice, krivice koja je bila isto tako nerealna kao i moja zaslepljenost. Ni svi logični argumenti na svetu nisu joj tada mogli doneti nikakvu utehu.

Kriza je iznela na površinu naše roditeljske slabosti na samom početku našeg roditeljskog iskustva. Bio je to grub početak perioda života ispunjenog radošću i bolom, ljubavlju i tugom. Tokom čitavog procesa mi smo rasli i učili zajedno sa decom koju nam je Bog dao. Mi nismo bili poput hladnokrvnih naučnika, a naša deca nisu bila poput laboratorijskih miševa. Bili smo obični roditelji koji su osnivali porodicu, sa malom bebom koja će uskoro pokazati da ima sopstvenu volju.

2. DEO

RODITELJI KOJI PATE

EROZIJA POVERENJA: POČETAK PATNJE

Marta je u svom dnevniku napisala o svojoj kćeri: “Određene uznemiravajuće crte karaktera ispoljavaju se s vremena na vreme, stvarajući mreškanje na inače mirnoj vodi. Međutim, možemo da ih kontrolišemo uz pomoć čvrstine i razumevanja, i svakako nikome nisu poznate osim našim najpouzdanijim prijateljima...”

Strepnja je počela. Tačnije, počela je da se podiže iznad nivoa uobičajene roditeljske strepnje. Još uvek nije postojao razlog za uzbu-
nu. Ili možda jeste?

Iako ona to tada nije znala, postojao je. Uz njenu dozvolu pročitao sam ostatak dnevnika i saznao šta je bilo pred njima. Međutim, dok je Marta pisala ove reči nije ništa znala sa sigurnošću. Znala je samo to da je uznemirena slutnjom nevolje koja dolazi.

Dnevnik je ovako nastavila: “Čuli smo za slučaj tinejdžera koji je ulivao poverenje, a koji je godinu dana uspešno varao svoje roditelje. Ali sve se na kraju otkrilo i istina je izbila na videlo: droga, krađe itd. A imao je pobožne roditelje pune razumevanja, baš kao što smo, verujem, i mi. Panika. ‘Gospode, da se ovo dogodilo nama ja bih poludela. Ne bih to mogla da podnesem!’ “

Dogodilo se. Nije poludela. I jeste to podnela. Možda se iz jednog kasnijeg pisma može videti gde je bio izvor njene snage.

“...Mučilo me je to klackanje između mira i odsustva mira. Izgleda da je prava promena nastala kada sam shvatila da je preterana strepnja greh za koji treba da se pokajem i da je više vremena u slušanju đavolovog ‘šta ako’ nego Božje istine izazivalo tu preteranu strepnju. Otprilike u to vreme počela sam da proučavam psalme, bez

žurbe i uz pomoć Tindalovog komentara. Bila sam zapanjena njihovom aktuelnošću i tako obilno utešena.”

Možda je Marta u početku, kao i ja kad sam prvi put video Skotova stopala, odbijala da prihvati ono što je očigledno. Ali ko zna gde je linija između problematičnog ponašanja koje će se jednog dana ispraviti i znakova nadolazećeg uragana?

Neki roditelji koje poznajem svojim podozrenjem su na neki način gurnuli decu u prestupništvo. “Znam ja šta si radila. Bila si nevaljala!” Ili: “Ti si jedna obična mala

Postoji razlika između zdrave roditeljske zabrinutosti i podozrivosti i kritizerstva.

Neosnovana sumnjičavost grubo izgovorena nanosi veliku štetu.

propalica.” Za sve to vreme “mala propalica” je bila normalna devojčica koja je radila stvari koje su normalne za njihov uzrast.

Neosnovana sumnjičavost grubo izgovorena nanosi veliku štetu. Mnogi dečaci i devojčice plaču u psihijatrijskim ordinacijama pričajući istu priču: “Neprestano su me osuđivali. Nikada nisu prestajali. Bilo je svejedno šta govorim; nikada mi nisu verovali. I na kraju (zašto da ne?) odlučio sam da uradim sve to za šta su me sumnjičili i optuživali. I tako je bilo svejedno.”

Postoji razlika između zdrave roditeljske zabrinutosti i podozrivosti i kritizerstva koje sam upravo opisao. Neosnovana sumnjičavost grubo izgovorena nanosi veliku štetu.

Martin problem je bio hiljadama svetlosnih godina daleko od toga.

Konačno je došlo do velikog šoka. “Onda je Dona napisala neka pogana pisma dečacima koji su joj odgovorili na isti način. Ta pisma je pronašlo osoblje škole, pa su nas obavestili o tome.”

Nikada mi nije rekla da li je imala priliku da i sama pročita ta pisma, ali sećam se reakcije jedne majke koja je pronašla pisma svoje kćerke. “Raspremala sam njene fioke. Njena soba je nekada tako neuredna da prosto moram da uđem i pospremim je. I tako sam našla ta pisma. Verovatno nije trebalo da ih čitam, ali ležala su otvorena, pa sam to uradila. I fotografije. Nisam mogla da verujem! Pola sata sam sedela u šoku. Gde je naučila sve ovo? A taj dečak... Oboje su bili deca (dečak trinaest godina, a devojčica petnaest). Neke reči

nisam mogla da razumem... sve te gadosti... Razgovarali su o svim mogućim načinima na koje su imali seks, o tome kako vešto krađu po prodavnicama, kako su roditelji i policija glupi. Džin nikada nije rekla ništa loše o nama, ali taj dečak je govorio neverovatne stvari o svojim roditeljima. Hvalila se kako rastura drogu i koliko novca zarađuje, koliko je ukrala, koliko je često bežala iz škole, kako planira da pobjegne i da živi sa njim..." Sedela je usred izgužvane posteljine na kćerkinom neraspremljenom krevetu, dok se oko nje svet okretao naglavce. Misli su se haotično komešale. Bes kakav nikada ranije nije osetila – bes koji ju je šokirao čak i više od pisama koja je pročitala – ostavio ju je uplašenu, zanemelu i slabu. Zatim je kroz taj bes počeo da se pomalja bol, u kome nije bilo ni trunke samosažaljenja, bol koji je osećala još dve ili tri godine s različitim intenzitetom.

Da je znala da mlađi tinejdžeri imaju sklonost ka preterivanju kako bi zadivili svoje vršnjake, nešto poput ribolovaca koji pričaju ribolovačke priče ili komičara koji pokušavaju da nadmaše jedan vic drugim, možda bi njen bol bio malo manji.

Udariti glavom u problem predstavlja tek početak. Zatim dolazi pad, udarac u tvrdi pod, pa polagano ponovno sastavljanje razbijenih delova svog bića; teturavo ustajanje i prvi koraci. (Nemate izbora; morate da nastavite dalje). Sve to je prilično bolno. A sve to se mora uraditi bez izlivanja gorčine na vašu porodicu – posebno na dete koje vam je nanelo tu ranu. Ono zna da vas je povredilo. Ne morate i ne smete da mu zarivate lice u prašinu.

Nije u svim slučajevima problem dostigao kulminaciju. Užas se, poput striptizete, može otkrivati malo po malo, može vas mučiti s prekidima.

Za Džeremija sve je počelo kada je njihova trinaestogodišnja kćerka Ronda pozvala telefonom iz obližnje policijske stanice, tvrdeći kroz suze da je bila silovana, i kada su on i njegova žena Dženifer otišli u stanicu da bi bili prisutni dok su policajci ljubazno slušali priču njihove devojčice. ("Ne mogu dovoljno da nahvalim policajce. Bili su zaista toliko pažljivi, toliko ljubazni i strpljivi.")

Međutim, kako su meseci prolazili, detalji Rondine priče postajali su sve zamršeniji i sve su više zbunjivali. Nakon kasnih noćnih povratka kući davala je neubedljiva i nedosledna objašnjenja. Polako

je postajalo očigledno – dok se jedan komadić slagalice za drugim uklapao na svoje mesto – da je Ronda bila dragovoljni i centralni učesnik u srednjoškolskom seksualnom krugu i da je priča o silovanju bila laž. Džeremi i Dženifer nisu doživeli jedan veliki šok, već beskrajni niz žalosti i poniženja, dok su istine jedna za drugom izlazile na svetlost dana, lagano gradeći mučnu i gnusnu priču. Džeremi mi je ispričao poslednji detalj tihim i bezizražajnim glasom. “Pokazalo se da je sve počelo incestom u mojoj porodici pre mnogo godina. Moj drugi sin Ralf i Ronda su...” Odvratio je pogled. Nemam pojma o čemu je razmišljao, a nisam ga ni pitao.

SUOČAVANJE SA PROBLEMIMA

U jednom trenutku zapitao sam se da li je potrebno da proučim različite vrste problema u koje deca zapadaju: droga, alkohol, kriminal, homoseksualnost, tajna venčanja, trudnoća, očinstvo itd. Ipak, shvatio sam da je u suštini nevažno kakva je priroda problema i da su reakcije roditelja veoma slične. Šok, nepoverenje, bes, iscrpljenost, očaj... Kakav god da je uzrok naših nevolja, naše ljudske reakcije su slične. Da biste se nosili s njima, potrebna vam je pomoć. Želim da vam pomognem da ustanete sa poda i nastavite da živite, čak i da ponovo osetite radost.

Moj cilj je i veći od toga. Voleo bih da pred vama otvorim vrata, nalik na “vrata nade u dolini Ahor”;²⁹ kroz koja možete da uđete u potpuniji i bogatiji život nego što ste mogli i da zamislite. Bog je stručnjak za to da iz zla izvede nešto dobro, iz bola snagu, iz tragedije radost.

Prvi korak je otvoreno suočavanje sa istinom, koliko god da je mučna. Iako imate jaku želju da odete negde “iz svoje kože”, iz svojih mučnih okolnosti, činjenica je da ste u braku, da imate decu i da problemi neće nestati ako se pretvarate da ne postoje.

Osećate bol, bes, paniku, razočarenje, stid, poniženje, naizmeničnu želju da vičete na nekoga (bračnog druga, dete, detetove prijatelje, nastavnike) i da se zaključate u sobu i ne razgovarate ni sa kim. Suočite se sa svojim osećanjima. Ona postoje i ona su deo problema

²⁹ Osija 2:15

koji vas pritiskaju. Čak i kada vas obuzima očajanje, suočite se sa svojim osećanjima potpuno i otvoreno, i razjasnite ih. To je prvi korak, jer ne možete razrešiti probleme pred kojima zatvarate oči.

NEOGRANIČENO POVERENJE NIJE DOBRO

Možda sada želite da mi kažete: “Mislim da bih mogao da podnesem sve, baš *sve*, samo kad bih mogao da mu verujem. Ovo laganje, laganje, laganje – ovo neprestano varanje ne mogu da podnesem. Koliko ćemo još dugo morati da prolazimo kroz ove mučne svađe?”

Jedna žena koju poznajem ovako je opisala svoju situaciju: “Veoma sam se potresla kada sam prvi put jasno videla njegovu pobunu, koju je do tada

prikrivao prevarama. Na kraju krajeva, mogli smo da razumemo da je pao u iskušenje i onda to uradio, da mu nije bilo lako da prihvati pravila koja smo uspostavili; ali on nam je potpuno svesno prkosio i hladnokrvno planirao kako da to prikrije. Duboko sam povređena. Kako je mogao to da nam uradi, da izda naše poverenje i da odbaci naše napore da uradimo ono za šta smo bili sigurni da je najbolje?

Bila sam prisiljena da priznam sebi da ne napredujemo i da se stvari ne odvijaju onako kako su nas knjige učile da bi trebalo: ‘Uspostavite i održavajte dobar odnos sa svojom decom. Budite čvrsti i puni ljubavi i vaše dete će se osećati sigurnim...’

Onda sam počela da zamišljam šta on to uopšte radi kad izađe sa društvom. Da li je stvarno zakasnio zbog razumnog razloga koji je naveo? Da li je vratio sav kusur? Da li je otišao tamo gde je rekao da će ići – ili negde gde mu ne bismo dozvolili da ode? Da li sam bila u pravu što sam ga uvek uveravala da ga nikada ni za šta neću optužiti ako ne budem imala neoboriv dokaz? Da li sam bila u pravu što sam nekoliko puta tražila da mi oprostí kada sam ga za nešto optužila, a on je to porekao? *Da*. Uvek sam osećala da je to bilo ispravno.”

Nažalost, ova poštena, osećajna i časna majka bila je naivna i skupo je plaćala tu svoju naivnost.

Čak i kada vas obuzima očajanje, suočite se sa svojim osećanjima potpuno i otvoreno, i razjasnite ih. To je prvi korak, jer ne možete razrešiti probleme pred kojima zatvarate oči.

“Morao sam da naučim *da volim Džejn, a da joj u isto vreme ne verujem*”, rekao mi je jedan otac. “Zlo koje je činila narušilo je naš odnos i morao sam to da joj kažem. Voleti ne znači žmuriti pred realnošću.”

Voleti ne znači žmuriti pred realnošću.

Mesecima kasnije, sa bujicom suza Džejn je rekla svom ocu: “Tata,

toliko sam lagala da više ne znam kada lažem.” Već godinama različite sume novca su nestajale iz kuće i Džejn je priznala ocu sve čega je mogla da se seti o tome.

“A istina i poštenje su našoj porodici bili tako važni”, rekao mi je njen otac. “Pričali smo o tome i živeli smo tako. Ali Džejn...” U mnogim porodicama gorčina i uzajamno optuživanje izbijaju kao erupcija vulkana.

“Lažeš!”

“Ne lažem. Nikad nisam čak ni *video* taj novac. Nisam se ni približavao tvojoj sobi.”

“Džone, ne možeš me prevariti. Uvek mogu da prepoznam kada me lažeš.”

“*Ne lažem!*” (Sada Džon više, stisnutih pesnica i sevajućeg pogleda.) “*Nikada mi ne veruješ! Nemaš poverenja u mene!*”

“Naravno da nemam. Zašto bih imala? Koliko si se puta ponašao kao sada, a na kraju si sve priznao. Ono što mrzim u svemu ovome je da *još nikada nisi rekao istinu dok nisi bio primoran*, dok dokazi nisu postali tako očigledni da više nisi mogao da ih poričeš.”

“Pa, ovog puta ne lažem.”

I tako ogorčenje raste, uništava porodični mir i kao kiselina nagriza svakog člana. Ništa se ne rešava. Roditelj i dete su protivnici. Roditelj je besan ili depresivan, manje zbog gubitka novca ili neke vredne stvari (npr. foto-aparata ili nakita), a više zbog bezizlaznog položaja, zbog nesposobnosti da proдре kroz detetov odbrambeni zid, da dokaže nedelo. Dete, s druge strane, kipti od neprijateljstva.

Za mnoge roditelje upravo je ta iscrpljujuća, neprekidna atmosfera nepoverenja najteža za podnošenje. Neki roditelji se bude noću na zvuk otvaranja ili zatvaranja vrata. “Da li ide u toalet?” A zatim briga: “Da li sam sakrila sve što je trebalo? Gde sam stavio onaj novac? Da li sam ključeve od kola ostavio u džepu?” (Postoji tako mnogo stvari na

koje treba misliti u velikoj porodici). A onda, otac ili majka ustaje iz kreveta, oblači kućnu haljinu i polazi u obilazak kuće.

Kada otkriju da im nešto nedostaje, ponovo se uznemire. Zatureno? Sklonjeno na neko posebno mesto koje su sada zaboravili? “Čini mi se da sam to stavio u fioku. Ili nisam?” A zatim mučne sumnje.

Mir remete i povremeni izlivi besnog optuživanja među decom, dok jedan ili oba roditelja napeto posmatraju i pitaju se da li i kada da se umešaju.

“Tata, ja *ne želim* i dalje da kradem”, uplakano je govorila četrnaestogodišnja Kim. “Ne znam zašto to radim. Moja socijalna radnica kaže da to radim zato što tražim više ljubavi, ali ja *znam* da me vi volite. Stalno govorim da to više neću raditi i onda to opet uradim. Molila sam se Bogu za pobjedu. I opet sam krala. Mislim da nikad neću prestati. Tata, *kako* da prestanem da kradem?”

Tata nije znao. Nikada u životu ništa nije ukrao.

Jedino što je mogao da preduzme jeste da uklanja iskušenja sa njenog puta, tako što je sakrivao svoj novčanik svake noći i zaključavao određene fioke i vrata. Na taj način joj je stavljao do znanja da razume da ima problem, ali da neće tolerisati njene krađe. Takođe je tražio da Kim otplati ono što je pokrala. Pronašao joj je posao koji je mogla da radi, pa joj je ostajalo samo malo slobodnog vremena za zabavu i hobi. Stvari nisu išle nimalo lako, jer Kim ne samo da je mnogo krala već je i izbegavala rad.

NITI POPUŠTANJE NITI ODBACIVANJE

Deca lažu iz straha od onoga što će se dogoditi ako budu rekla istinu. Ipak, odgovorni roditelji ne mogu tek tako da zanemaruju loše ponašanje svoje dece. Ne možete izlečiti loše ponašanje svoje dece tako što ćete ih zaštititi od posledica.

Možda ste u prošlosti bili preterano strogi i oštri kada ste reagovali na detetovu neposlušnost, tako da se sada ono previše plaši. Ono možda laže iz realnog straha. Šteta je već učinjena i sve što vam preostaje jeste da pokušate da umanjite taj strah. Međutim, to ne

Odgovorni roditelji ne mogu tek tako da zanemaruju loše ponašanje svoje dece. Ne možete izlečiti loše ponašanje svoje dece tako što ćete ih zaštititi od posledica.

možete da učinite tako što ćete da kažete: “U redu, nikada se više nećemo ljutiti i nikada te nećemo kažnjavati šta god da budeš uradio.” Postoje deca koja se problematično ponašaju iako njihovi roditelji nikada nisu nerazumno sprovodili disciplinu.

A šta je sa vašim osećanjima? Vaše dete ima problem. Ono laže i krađe. Vi ste nemoćni da ga sprečite da pravi probleme kad god poželi. Malo je verovatno da će problemi prestati preko noći, pa se može desiti da vam predstoje dugotrajni jadi. Zato je potrebno da prihvatite tu činjenicu. Ljutnja i gundanje neće pomoći ni vama ni detetu. Ništa nećete promeniti ako pobesnite – zapravo, samo ćete dodatno pogoršati stvari.

Vaš sin ima problem. On laže i krađe. Ali imajte na umu da u isto vreme u njemu postoji i želja da prestane da laže i krađe. O tome retko razmišljamo. Skloniji smo da koristimo reči kao što su *namerno* i *svojeglavo*. Pa ipak, možda je njegov prkos samo maska za osećanje nemoći i krivice. Istina, on laže namerno – barem u izvesnom smislu. Nije li svaki greh nameran? Zar u svakom iskušenju ne postoji tačka na kojoj, znajući da je nešto loše, biramo da li ćemo to da učinimo ili ne? Laži vašeg deteta nisu ništa više “namerne” od vašeg ogorčenja zbog njih.

Ovo shvatanje vam može pomoći da prestanete da posmatrate stvari kao *sukob dve volje*. Možda ste nesvesno pretpostavljali da imate moć da ga *naterate* da uvek govori istinu, da ga pretvorite u istinoljubivog dečaka snagom vaše odlučnosti, logikom vaših argumenata ili vašim suzama. Međutim, nikada to nećete postići ako je

I vi imate iskušenja koja su jača od vas. Imajte uvek u vidu da vaše dete ima isto tako malo snage pred svojim iskušenjima kao i vi pred vašim.

njegova navika duboko ukorenjena. U stvari, nastojanje da to uradite može i vama i njemu doneti mnogo nevolja. To je problem koji samo Bog i vaše dete mogu da reše.

Laganje i krađa za njega su postali “dominantni gresi”. Postali su navike, navike koje on nema snage da pobedi.

Morate uvek da imate na umu da je on slab pred tim iskušenjem. I vi imate iskušenja koja su jača od vas. Imajte uvek u vidu da vaše dete ima isto tako malo snage pred porivom za laganjem i krađom, kao

i vi pred vašim problemom. Pre nego što je zapadao u laži, bio je u iskušenju da laže. Iskušenje može da se pojavi mnogo pre nego što se laž izgovori. Pre nego što bi odlučio da vas prevari možda se borio u sebi. Možda je on već naučio kako da pobedi i brzo odbaci iskušenje, ali iskušenje je za njega još uvek realno i snažno. A kada počne njegov dugačak uspon – učenje da ponovo bude istinoljubiv – on se neće suočavati sa sve manjim nego sa *sve većim* iskušenjem. Kako se njegova savest progresivno bude budila i ulazila u borbu sa navikama laganja u koje sada tako često upada, biće mu potrebna sva pomoć i saosećanje koje bude mogao da dobije.

Zbog toga morate da razvijete u sebi novi stav u odnosu na vaše dete. Vi ne možete rešiti njegov problem umesto njega, zato prestanite da to pokušavate. Sve dok vaše dete celim svojim bićem ne bude želelo da razreši svoj problem, sve dok samo ne bude zavapilo Bogu za pomoć – ništa se neće dogoditi. Sve što do tada možete da uradite jeste da se molite i da prilagodite svoj život situaciji, čineći promene koje su neophodne da biste zaštitili sebe i ostatak porodice od njegove nepouzdanosti.

Ne treba da zaključite da on *voli* da laže ili da on to čini potpuno mirne savesti. Kakvo god da je njegovo ponašanje, koliko god da su prkosne njegove izjave, on ipak u sebi u nekoj meri oseća glad za istinom, glad koju je Bog usadio i koju ništa osim istine ne može da zadovolji. Važno je da mu stavite do znanja da to znate i da želite da budete njegov *saveznik*, saveznik koji ohrabruje njegove najdublje želje i čežnje.

Neke knjige govore da deca pozitivno reaguju na poverenje. Ako im verujete, ona će početi sve više da zaslužuju vaše poverenje, a ako ste sumnjičavi prema njima, ona će naučiti da lažu i varaju. Verujem da u tome ima donekle istine. Jasno je da deca vole da im se veruje. Zar to ne volimo svi mi? Međutim, to nije cela priča. Mnoga deca se osećaju bezbednije kada postoji kontrola. Za jedno dete poverenje će predstavljati put ka dubljem odnosu, a za drugo dete to je veliki pritisak, pred izborom između dobrog odnosa i nečega što ga trenutno strahovito snažno privlači.

Stoga roditelj i dete moraju da se suoče sa pitanjem laži i prevare ne jednom, nego mnogo puta. Najbolje je kada se to može obavljati u brižnoj atmosferi. Shvatam da to nije uvek lako. Ipak, što ste više

uvereni u svoje stavove, to je lakše. Stoga, da biste se pripremili za diskusiju, recite sebi sledeće:

1. Ne mogu da prisilim dete da prizna krivicu. Mogu samo da ga ohrabrim na to. Moj cilj je da mu pružim tu mogućnost.

2. Laganje je detetov problem, a ne moj. Ipak, negde duboko u sebi ono želi pomoć.

3. Ne moram da se plašim ljutnje i ogorčenja svog deteta. Oni proističu iz straha i krivice.

4. Nikada ne mogu biti sasvim siguran u obim laganja, pa čak ni u to da li laže ili ne. Zato ne smem da se pretvaram da znam nešto što ne znam ili da blefiranjem navodim dete na priznanje. Neću igrati igru laganja da bih došao do istine.

5. Bog zna sve što se dogodilo, čak i ako ja ne znam. On neće dozvoliti da laži ostanu zauvek sakrivene. Isuviše mu je stalo do mog deteta. Možda će biti potrebno mnogo vremena, ali On će biti veran.

Očigledno je da, što je dete starije, lakše je preneti mu ove ideje. Razgovor sa tinejdžerom bi mogao da izgleda otprilike ovako:

“Nekada mogu da znam da me lažeš, Džejn, a nekada ne. Kada god budem znao da pokušavaš da me prevariš, opomenuću te zbog toga. Ali ako budeš htela da me prevariš, neću uvek moći da te sprečim u tome.

Da bismo imali dobar odnos, moramo da verujemo jedno drugom. Poverenje se stiče vremenom. Trenutno ne mogu da ti verujem jer si me naučila da ti ne verujem. Želim da naučim da ti ponovo verujem, ali to će zahtevati izvesno vreme. Čak i kada mi budeš govorila istinu, misliću na sve prilike u kojima si me lagala. Ako sam nepoverljiv kada mi govoriš istinu, to je bar donekle tvoja greška. Toliko puta si me prevarila, pa mi je trenutno teško da prihvatim sve što kažeš. *Želim* da ti verujem, ali moraćeš da me naučiš tome, a za to je potrebno vreme.

Znam da želiš da prestaneš da lažeš i znam da imaš problem. Muči me to što priznaješ istinu samo onda kada to ne možeš da izbegneš. Počeću da uviđam da si se uhvatila u koštac sa problemom kada budeš priznavala stvari odmah, pre nego što budeš prisiljena na to.

Iako ti je teško da budeš iskrena, posebno kada si uplašena, uvek možeš da dođeš kasnije i da mi kažeš da si pogrešila i da si lagala. Kada to budeš radila, shvatiću da zaista napreduješ.

Ne mogu da obećam da te nikada neću kazniti zbog onoga što si uradila i što si lažima htela da prikriješ. Strah od kazne je jedan od razloga zbog kojih ti je teško da govoriš istinu. Zato, ako te ispitujem i ne verujem ti na reč, to će delimično biti zbog toga što želim da ti pružim još jednu priliku da uradiš ispravnu stvar.

Laganje nas razdvaja. Laži razdvajaju porodicu. Ni ti ni ja ne želimo da živimo u porodici u kojoj niko nikome ne može da veruje, a svaka laž nas sve više udaljava jedne od drugih. Međutim, svako priznavanje laži popravlja stvar. Kada čujem takvo priznanje, poželim da te čvrsto zagrlim zato što znam koliko ti je stalo da sve ispraviš.”

Dao bih vam lažnu nadu kad bih tvrdio da će ovakav razgovor rešiti problem. Ipak, to može da bude početak. Štaviše, to može da ukloni nepotrebnu napetost iz vašeg života. Uбудućе, dok budete usvajali ovakav stav, dosledno pokazujući detetu da to mislite i osećate, utiraćete pred njim put na kome će se učiti iskrenosti. Vaše dete će znati vaše stanovište – da ne odobravate njegove laži, ali da ga ne odbacujete zbog njih. Možda će doživeti veliko olakšanje shvativši da ga razumete. Možda će za to biti potrebno vreme. Možda će biti i vraćanja unazad. Ako budete nastojali da pritiskom izazovete iskrenost, verovatno ćete samo otežati stvar. Međutim, ako to ne budete činili, možda ćete na kraju biti iznenađeni izlivima iskrenosti koji će vam izmamiti suze radosnice.

UKLONITE IZVORE ISKUŠENJA

Rešavanje problema krađa koje vaše dete čini, isto kao i problema laganja, mora početi od vas samih. Ne mislim, naravno, na povremene krađe koje su uobičajene za malo dete, nego na ukorenjenu naviku, koja je toliko puta ponovljena da se čini da nikada neće prestati. Ako ne naučite da imate mir u vezi sa detetovim krađama, to će vas jako namučiti. Međutim, kako da steknete taj mir?

Očigledno je da ne treba da odobravate krađu. Ne mislim ni da treba da samo pomirljivo sležete ramenima. Međutim, smatram da morate da prihvatite činjenicu da vaše dete ima sklonost prema krađi, da je to njegova slabost koja neće nestati preko noći, već može da potraje još dosta dugo, kao i da je vaša moć da kontrolišete ponašanje vašeg deteta na tom području ograničena. Nećete pomoći ni njemu ni sebi ako se budete iznurivali brigom. Naučite da živite sa tim.

Postoje neki koraci koje možete preduzeti. Ako vaše dete krađe stvari iz kuće, možete staviti brave na vrata ormana ili na fioke u kojima držite dragocenosti. Naviknite se da ih zaključavate. Morate, naravno, objasniti detetu i svim ukućanima zbog čega to radite.

Ne treba da dete nazivate lopovom. Kažite mu da prepoznajete da su njegove namere bolje od njegovih postupaka. Recite mu da zaključavate stvari da on ne bi bio izložen iskušenju. Strogo kontrolišite gde ostavljate svoj novčanik, pazite gde držite ključeve, čak i ključeve od kola.

Možda ćete reći na sve ovo: "Ali ja želim da živim u domu, a ne u zatvoru!" Ta opaska je na mestu, ali dom je mesto u kome roditelji na prvom mestu moraju da vode brigu o dobrobiti svih članova porodice. Ako su brave potrebne da bi se dete zaštitilo od iskušenja, onda uradite tako.

Jedan moj prijatelj pravnik smatra da su brave put do poštenog društva. Verovatno greši, ali nerazumno je i verovati da društveni poredak može biti zasnovan samo na poverenju. Na viktorijansko doba, na primer, gledamo kao na doba poštenja, ali domovi su tada takođe imali zaključana vrata, a u džepovima su se nosile gvozdene alke s ključevima. Novac i drugu imovinu jednostavno ne možemo bez rizika da ostavljamo bilo gde. Deci koja imaju poriv da krađu potrebna je praktična pomoć i realističan pristup njihovom problemu.

Možda kažete: "Ali ja želim da između mene i mog deteta postoji međusobno poverenje." Naravno da želite, to je sasvim u redu, ali ne dozvolite da vam ta vaša želja zamagli rasuđivanje. Po ovom pitanju trenutno se vašem detetu ne može verovati, jer ono nije u stanju da se odupre iskušenju. Potrebno je da, koliko god možete, od vašeg deteta uklonite iskušenja i da ne dozvolite da vas roditeljski ponos spreči u tome.

Supermarketi i robne kuće predstavljaju mesta u kojima su stručna lica osmislila psihološke trikove koji nas navode da što više kupujemo. Istovremeno, ta mesta predstavljaju veliko iskušenje za prste mladih koji su skloni krađi. (Uzgređ, istraživanja pokazuju da broj odraslih lopova u prodavnicama daleko nadmašuje broj lopova adolescenata!) Vesele boje, atraktivni izlozi, pažljivo aranžirane police – sve je osmišljeno tako da podstiče sakupljačke instinkte, a to je veliko iskušenje za ljude sklone krađi.

Nažalost, ne možete da zatvorite prodavnice niti da sprečite vaše dete da ih posećuje. Ipak, možete budno da pazite da li se kod deteta pojavljuje višak novca ili stvari koje nije dobilo ili samo kupilo. Verovatno će vam biti neprijatne kontrole i ispitivanja, na to se nije lako navići. Međutim, nemojte ništa da odlažete i stavite detetu do znanja da želite da ispitajte stvar.

Dakle, vaš stav bi trebalo da bude: “Ne, ja ne mogu da ti verujem. Biću i dalje sumnjičav, sve dok ponovo ne zadobiješ moje poverenje. Oko tebe ima previše iskušenja da bi ti bilo lako da budeš pošten i neću da se pravim kao da problem ne postoji.”

||||| Roditelji često idu u dve krajnosti – ili su paranoični ili su naivni. Procenite sebe, da li ste preterano sumnjičavi ili ste naivčina? Pokušajte da zauzmete uravnotežen stav.

Roditelji često idu u dve krajnosti – ili su paranoični ili su naivni. Procenite sebe, da li ste preterano sumnjičavi ili ste naivčina? Pokušajte da zauzmete uravnotežen stav. Nije lako znati kada treba izvršiti pritisak, a kada popustiti.

Potražite u Bibliji potrebne savete i snagu. Nemojte u njoj da tražite samo duhovnu “prvu pomoć” – *proučavajte* tu knjigu, bez žurbe. *Pronađite dovoljno vremena za to.* Ako to budete radili, bićete zapanjeni koliko će mudrosti, snage i utehe doći u vaš život.

OLUJA I MIR

Mnogi domovi su užasno razoreni olujama neverovatne siline. Umesto nežnosti i poštovanja u porodici vladaju ogorčenje, bes, nezadovoljstvo i tuga. Između dve oluje, iako se čini da preovladava mir, u srcima članova porodice besne strasti.

Ljutnja je ponekad neizbežna, a sloboda da se ona izrazi je i zdrava i poželjna. Međutim, oluje o kojima ovde govorim su i nezdrave i destruktivne. Šta ih prouzrokuje i kako se mogu izbeći? Da li je uopšte moguće izbeći ih ili su u nekim porodicama neizbežne zbog spoja nekompatibilnih karaktera?

TORNADO NASILJA

Čitamo o zlostavljanju dece i užasnuti smo. Takav zapanjujući bes nam je potpuno neshvatljiv i gadi nam se. Neki od nas su užasnuti *svakim* ispoljavanjem besa prema deci, smatrajući ga nepotrebnim i okrutnim. Pa ipak, neki roditelji često daju oduška svom besu iako to ne žele. Njihov gnev ih ponižava, izlivajući se poput pobesnelih talasa preko brane koju su sami sebi postavili. Oni su podjednako uplašeni od svog gneva kao i njihova deca – i duboko postišeni. Ponekad se noću uvuku u dečju sobu i gledaju sa neizrecivom nežnošću u malena okrugla lica čiji ih nevini izgled nemo ukorava.

Samo oni znaju kako izgleda kada istovremeno nosite u sebi tako nepomirljiva osećanja kao što su nežnost i bes. I tako, dok stoje pored postelje svog deteta, pitaju se: “Kako je moguće da sam se osećao i ponašao tako nezrelo.” Ovome se pridružuje krivica, stid i možda samosažaljenje.

Etologe ne iznenađuje to što roditelji mogu da prema detetu osećaju i bes i nežnost istovremeno. Konrad Lorenc u svojoj knjizi *O agresiji* opisuje ponašanje turskih kokošaka prema svojim pilićima.³⁰ Njihov vid nije razvijen onako kao naš, pa umesto da prepoznaju oblik predmeta, one vide kombinaciju oblika i pokreta. One sa ubilačkim besom napadaju mala stvorenja koja se kreću (miševе, pacove, zmije). Taj bes ima svrhu, na taj način one štite piliće.

Samo zahvaljujući svom neprestanom pijukanju pilići su bezbedni. Pijukanje je “prekidač” koji “isključuje” majčinu agresivnost. Kao što pogled na usnulo dete može da probudi zaštitničke instinkte roditelja, tako i zvuk pijukanja obuzdava agresivnost kokoške. Ako pilićima zavežete kljunove tako da ne mogu da pijuču ili majku lišite sluha (što je rađeno u eksperimentu), ona više ne može da pravi razliku između svog potomstva i ostalih malih stvorenja, nego će ih sve bez razlike napadati i ubijati. Više ne postoji prekidač.

Ako pred nju stavite mehaničke piliće-igračke, koji emituju snimljen zvuk pijukanja, reagoваće kao da su to njeni mladunci. Ako isključite zvuk, besno će nasrnuti na ove igračke.

Etolozi zapažaju određene sličnosti između besa koji postoji kod roditelja i besa turskih kokošaka. On ima (ili je, možda, nekada imao) zaštitnu ulogu, a obuzdavaju ga neke osobine male dece – njihovo zaobljeno lice, trapavost, nekoordinisanost njihovih pokreta itd. Kada se jednogodišnjak dotetura do nas, posrne, padne i osmehne nam se – našа agresivnost nestaje, kao i agresivnost majke kokoške na zvuk pijukanja. Etolozima je teško da objasne zbog čega se ljudski mehanizam kvari i kako se provale besa mogu kontrolisati.

Aneta je bila crnokosa, lepa i vitka tridesetogodišnja žena koja je došla da razgovaramo o njenom besu koji oseća prema Karen, njenom drugom detetu, devoјčici staroj šest meseci. Tokom razgovora je prstima gužvala maramicu i imala je namučen izraz lica. Bila je hrišćanka, verovala je da je Isus Bog i da je umro da bi ljudima oprostio grehe. Verovala je da je Bog milostiv, ali se pitala da li može da oprostí njenu okrutnost prema Karen.

³⁰ Konrad Z. Lorenz, *On Aggression* (Methuen, University Paperback edn., 1967), pp. 99-102

Pitao sam je kako se manifestovala njena okrutnost. Ugrizla se za usnu i pogledala me. “Njena zadnjica je potpuno modra”, rekla je. “Oduvek je patila od grčeva, i zbog nje smo često neispavani. Ja naprosto ne mogu da podnesem njen plač. Ona se smiri kad je uzmem, ali čim je spustim na krevet počne ispočetka. Moj suprug Bil nikada ne pomaže. Kad je u kući samo sedi i ništa ne radi. Ja, na primer, perem sudove, dok Beni koji ima dve godine, juri na sve strane, a Karen leži i vrišti. Bil naprosto ne želi da obuzda Benija i ostavlja Karen da plače. Neću moći dugo to da izdržim.”

“Da li *tada* Karen dobija batine od tebe?”

“Ne. Istučem je kad smo same. Izgleda kao da plače bez prestanka.”

“Koliko je jako tučeš?”

Nastala je duga pauza.

“Ponekad je *jako* tresem. Tako me je sramota.”

Tada je oborila pogled i ponovo počela da gužva maramicu.

“To je preplaši, toliko da počne snažno da jeca. Jednom ili dva-put sam je naprosto bacila nazad u krevetac... ne na pod ili tako nešto. Osećam se grozno. Ona je tako mala i bespomoćna. Molim se Bogu da mi oprost, ali osećam da sam prešla sve granice i da me On više uopšte i ne čuje.”

Predložio sam Aneti da odvede Karen u bolnicu na pregled. Rendgenski snimak je pokazao nekoliko preloma – frakturu lobanje, naprsnuće rebara i desne ruke. Uz Anetinu i Bilovu saglasnost izdejstvovao sam privremeno starateljstvo nad Karen, dok se Anetini izlivi gneva ne dovedu pod kontrolu.

Mislim da nikada nisam video takav stid kao kod Anete dok mi je govorila o rendgenskim snimcima. To što je bila religiozna mnogostruko je uvećalo stid. Ranije je povremeno tukla svoje prvo dete, molila se Bogu za taj svoj problem i čak javno ispovedala taj greh u svojoj crkvi. Sa suprugom je išla i na razgovor kod pastora. Psihijatar joj je prepisao lekove za smirenje, iako se nije videlo da boluje od bilo koje jasno definisane bolesti.

Ako imate problem sličan Anetinom, posebno ako je u pitanju malo dete, potražite pomoć. Nemojte čekati da se stvari same reše. Vi i vaše dete ste u opasnosti. Idite kod lekara ili psihoterapeuta u kog imate poverenja i recite mu da nemate snage da kontrolišete svoj

poriv da tučete svoje dete i da se bojite da bi mogli da mu nanesete ozbiljne povrede. Tražite pomoć *od ljudi koji imaju iskustva sa tim konkretnim problemom* i nemojte odustati dok je ne dobijete. Neke dečje klinike imaju odeljenja za pomoć roditeljima koji gube kontrolu prilikom kažnjavanja.

Aneta je pomoć dobila na grupnoj terapiji za parove, kao i od jednog pobožnog pastora. Karen je privremeno bila smeštena u jednu starateljsku porodicu gde je Aneta gotovo svakodnevno mogla da je posećuje i hrani. Nakon nekoliko meseci Karen je vraćena kući. Prošlo je više godina i Aneta se nije vratila staroj navici. Ova porodica je sada srećna, a Karen je uspešan đak u školi.

URAGANI REČI

Roditelji izražavaju svoj gnev i na druge načine, a ne samo fizičkim nasiljem. Podizanje glasa je češće od dizanja šake. Uvrede, kritike i bacanje predmeta – sve to su načini ispoljavanja roditeljskog besa.

Lako je osuditi roditelje, ali nije tako lako pomoći im da prevaziđu svoj problem. Što više se trude da kontrolišu svoje izlive besa, to silovitiji oni mogu postati; što više prekorevaju sebe, to se kasnije gore ponašaju; što su uzvišeniji i plemenitiji njihovi ideali, to ih više ponižavaju njihovi porazi. Prejedanje, vanbračne afere, opijanje – sve to donosi posebnu vrstu bola. Međutim, izliv besa koji ranjava nekoga koga volimo može u najvećoj meri da uznemiruje savest.

“Neke dane započinjem”, rekao mi je jedan roditelj, “sa apsolutnom rešenošću da ne dozvolim nijednoj ljutitoj reči da mi pređe preko usana. Kažem sebi da ne postoji nijedan razlog da izgovaram stvari koje inače izgovaram i da ne moram da kažem nijednu reč koju ne želim. Pa ipak, ubrzo zatičem sebe kako izgovaram neverovatnu bujicu agresivnih reči. To se stalno dešava.”

Nisu svi roditelji zabrinuti. Neki uništavaju svoju decu oštrim rečima ili čak fizičkim nasiljem i ne osećaju nikakvo žaljenje. Međutim, neki su zaista potreseni zbog bola koji nanose. Mnogo bi više voleli da povrede sami sebe nego da nanose bol svojoj deci.

“Ne mogu da podnesem njen pogled pun bola i straha. Ne mogu da shvatim da sam to opet uradila. Uništavam njen život”, pisala mi je jedna majka. “Taj pogled me boli. Volim moju devojčicu i stvarno

želim da odraste sa osećanjem da je voljena i bezbedna, a ipak joj uterujem strah u kosti.”

Jedan otac mi je napisao: “Želim da me Ken voli. Otkako nas je Meri (moja supruga) napustila, njegova ljubav mi je potrebna nego ikada, a ipak ga svojim ponašanjem udaljavam od sebe. Ponekad me zbog toga obuzme očajanje.”

Mnogi mi govore o tome kako su posramljeni kada se na bogoslužju sete grubih reči koje su za vreme doručka upućivali članovima porodice. Jednom izgovorene reči ne mogu se izbrisati. Gnev se utiša, a na njegovo mesto dolaze stid, krivica, depresija i osećanje beznađa.

Jedna lekarka ispričala mi je kako se ponaša kao majka i kao supruga. “Dok je bio beba, Deril je imao grčeve i nije imao ni sekund tolerancije kada je u pitanju bilo hranjenje. Njegovo neprestano vrištanje dovodilo je do stalnih svađa između mog supruga i mene; nismo znali šta da radimo sa detetom i međusobno smo se optuživali. Čak i danas, kada se Deril loše ponaša, mi se često međusobno optužujemo, dokazujući da je druga strana uradila nešto što je dete navelo na to. Uglavnom smo u dobrim odnosima, ali nakon Derilovih izliva besa skloni smo da vičemo jedno na drugo.”

Najgora od svega je patnja zbog bola koji je naša ljutnja nepotrebno nekome nanela i saznanje da uništavamo odnos koji nam je dragocen. Jedan socijalni radnik zaposlen u centru za pružanje pomo-

Pravilno izvršeno, kažnjavanje obično čuva odnos, ali okrutne reči mogu da ga unište.

ći deci rekao mi je da je vikao na svog sina dok je ovaj bio vrlo mali, iako je bio svestan da to dečaka jako plaši.

Pravilno izvršeno, kažnjavanje obično čuva odnos, ali okrutne reči mogu da ga unište i ponekad je teško

reći ko zbog njih više pati, roditelj ili dete.

Nekontrolisani gnev je korov koji, jednom posejan u porodici, niče na neočekivanim mestima. To je korov kojeg je teško iskoreniti, koji se širi na sve članove porodice, zato što se ljutnja i grubost uče primerom. A ako postoji nešto što ljuti roditelje, to je ispoljavanje ljutnje kod njihove dece, što izaziva situacije koje bi bile smešne da nisu tragične.

Toni, koji se naučio izlivima gneva od braće, sestara i roditelja, u stanju je da pocepa svesku u nastupu besa zbog "glupog" domaćeg zadatka. Taj njegov postupak onda razljuti njegovog brata, koji ga naglas kritikuje sve dok se gotovo ne potuku. Barbara, njihova starija sestra, sa besom se uključuje sa namerom da okonča raspravu i obojici govori da "začepe svoja velika usta". Međutim, Barbara je samo dolila ulje na vatru, koja se zatim razgoreva sve jače. Majka je užasnuta. Već mnogo puta je rekla Barbari da se ne meša u svađe dečaka jer to samo pogoršava stvari. I tako trčeći silazi niz stepenice da joj očita bukvicu. Međutim, tek što je počela, njen muž, koji je ubeden da je preoštra prema kćerki, pridružuje se opštoj galami.

U žaru rasprave izgovaramo reči zbog kojih se kasnije kajemo. Verbalni sukob lako izmiče kontroli i eskalira.

Neki mali incident izaziva gnev koji kao okidač inicira u čitavoj porodici eksploziju koja preti da ih raznese. Jedan tinejdžer mi je jednom prilikom rekao, napola u šali, a napola ozbiljno: "Potrebno je samo da moj mlađi brat šutne psa i za dva minuta svi u porodici će skočiti jedni drugima za vrat."

Izgleda da stvar ne menja mnogo to koliko u porodici ima "duhovnosti" ili dobrih namera. Želja za ispoljavanjem ljubavi i dobrote nije dovoljna. Čak se čini da što više porodica čezne za bliskošću, to odnosi u njoj mogu biti eksplozivniji. Roditelji su ključne osobe u ovoj situaciji, i oni su često svesni toga. Međutim, to saznanje, umesto da im pomogne, uveliko ih obeshrabruje zbog dugogodišnjih poraza.

Nije sav roditeljski gnev vidljiv, ispoljen. Postoji gnev koji je kao gnojna rana, potisnut iza iscrpljenog lica, navodeći ljude da pilje u plafon mračne spavaće sobe ili da se nemirno prevrću u potrazi za olakšanjem.

Dobio sam dozvolu da pročitam sledeće reči iz dnevnika jedne književnice koja je bila zabrinuta zbog svog sina adolescenta koji je imao naviku da krade:

"Jedan sat noću:

Moja tašna. Mogla bih se zakleti da sam izvadila novac iz nje i da sam ga zaključala u fioci. Ali, jesam li? Možda sam ga stavila u džep od kaputa, jer sam... Ne, nije tamo. Gde bi mogao da bude? Ne brinem se ja zbog četrdeset dolara...

Zašto stalno moram da prolazim kroz ovo?

Mora da sam ga ostavila u tašni. Ali ne, dva puta sam proveravala. Moja greška. Trebalo je da budem pažljivija. Ali zašto bih morala da pazim na svaki svoj pokret? Zašto nikada ne smem da zaboravim gde ostavljam stvari? Zašto moram beskrajno mnogo puta da proveravam gde su ključevi? Pre ili kasnije napravim grešku – i on je odmah primeti i novac nestane.

Zašto drhtim?

To liči na bes. Ruke mi se tresu. Mislila sam da sam to prevazišla. O, Bože, kada će se ovo okončati? Zar mora da traje u beskraj? Ljuta sam i zbunjena. Volela bih da ne moram da nastavim ovako da živim. Zar mora ovako? Zar dom mora da bude trezor pun katanaca, a svi mi da neprestano pratimo svaki njegov pokret?

Zbog čega Bog ne prekine ovu napetost? Zašto to mora ovako dugo da traje? Znam da mu je stalo do mog dečaka. Znam da bi trebalo da mu zahvalim što brine o meni. Nije sve besmisleno.

Ruke su prestale da mi drhte. Osećam se potišteno – ali sad imam veći mir. Osnovna pravila se nisu promenila. Bog je još uvek tu. Nastaviću. U međuvremenu, očekuje me suočavanje sa mojim sinom...

Jedan sat popodne (sledjećeg dana):

Pronašla sam novac. Nije ga on uzeo.

Pitala sam ga, naravno. U vezi sa njegovim poricanjem bilo je nečeg neodređenog, prijateljskog, što je samo po sebi bilo ubedljivo.

Gnev može da izazove fizičke tegobe. Potisnuti gnev može da se manifestuje u vidu ekcema. Neki oblici artritisa i brojne druge bolesti imaju veze sa gnevom. Interesantno je da oni roditelji koji su najmanje svesni svog gneva imaju najizraženije fizičke patnje zbog njega.

Sva moja uzrujanost bila je uzaludna. Pretpostavljam da je sve ovo deo puta ka miru koji Bog daje.”

Možda je bolje da gnev ne povredi nikoga osim osobe u kojoj se javi, ali bilo bi još bolje kad bi moglo da se živi bez gneva. Gnev može da izazove fizičke tegobe. Potisnuti gnev može da se manifestuje u vidu ekcema. Neki oblici artritisa i brojne druge bolesti imaju veze sa gnevom. Interesantno je da oni roditelji koji su najmanje svesni svog gneva imaju najizraženije fizičke patnje zbog njega.

Neki gnevni roditelji neprestano imaju osmeh na licu. Spolja gledano, oni su živahni i veseli. Oni se trude da obuzdaju svoju tugu i svoj gnev, ali primećujem da je često ta vedrina krhka, a osmesi namješteni. Ti ljudi poriču da su ljuti. Pa ipak, oni priznaju da, kada se situacija u kući pogorša, njihovi čirevi, glavobolje ili ekcemi počinju da ih muče.

Jedan oficir je saznao da je njegov devetnaestogodišnji sin aktivni homoseksualac. Nakon tri nedelje dobio je osip koji ga je nepodnošljivo svrbeo mesecima nakon toga. Njegova žena počela je da se žali na česte bolove u stomaku. Nakon šest meseci završila je u bolnici jer joj je prokrvario čir na želucu. I oficir i njegova žena bili su tihi ljudi koji su malo iskazivali osećanja i koje je odlikovala samokontrola. Nisu priznali da su osećali ljutnju.

“Bio je to za nas strašan šok”, kazao je on. “Situaciju je još više pogoršala činjenica da nismo mogli da razgovaramo sa njim. Otišao je od kuće nekoliko sedmica nakon što smo saznali. Jednostavno, sve smo predali Bogu. Ne, ne mogu da kažem da sam osetio bilo kakav gnev. Bio sam *povređen*, ali ne i ljut.”

Njegova žena ispričala je sličnu priču. “Da, to je za mene bio šok. Oduvek sam bila tako bliska sa Ronom i odjednom se pojavio zid, i činilo se da mu smeta sve što kažem. Najgore od svega je što ne znamo gde je. Ali uzdam se u Boga da će on sve da vodi.”

Na preporuku svog lekara, potražili su savet jednog iskusnog psihologa. U početku su odbijali ideju da imaju problem sa gnevom. Nisu ga bili svesni i stoga su pretpostavljali da ga i nema. Postepeno, psiholog im je pomogao da postanu svesni nekih svojih osećanja, kojima nikada ranije nisu dozvoljavali da se iskažu. Nakon toga se desilo da je ekcem, koji je do tada odolevao svim medicinskim terapijama, konačno nestao.

IZVORI GNEVA

Gnev ima isuviše mnogo uzroka da bismo mu posvetili samo jedno poglavlje u ovoj knjizi. Primeri koje ću navesti predstavljaju samo mali deo podugačke liste.

Pogrešno usmereni gnev je uperen ka nekoj osobi ili situaciji, iako je izazvan nečim drugim. Žena koja je ljuta na svog šefa možda ništa

neće reći u kancelariji, ali će kasnije iskaliti bes na suprugu ili deci. Muškarac koji je besan na svoju taštu možda će šutnuti vrata ili psa. U svakoj radnoj organizaciji osobe koje su na dnu hijerarhijske lestvice najviše su kažnjavane, prosto zato što se gnev obično izražava na slabijima. Tako, na primer, gnev usmeren ka deci može da ima sasvim drugi uzrok.

Gnev koji ključa kao u ekspres loncu nakuplja se u ljudima koji nisu otvoreni (tj. nisu sposobni da izraze svoje potrebe i osećanja jasno i prikladno). Oni mogu razviti naviku da dozvoljavaju nakupljanje frustracija do tačke na kojoj više ne mogu da ih kontrolišu. Tada najobičniji incident izaziva eksploziju. Tako roditelji koji su popustljivi, jer se boje da budu principijelni prema svojoj deci i kada im se ne dopada njihovo ponašanje, mogu u određenom trenutku da reaguju eksplozivno.

Gnev koji potiče od mentalnog oboljenja izražava se u iznenadnim napadima besa. Neki ljudi eksplodiraju čak i zbog najobičnijih problema. Brige zbog finansija, zaposlenja, bolesti, sukoba sa familijom bračnog druga i mnogih drugih sitnijih teškoća kod takvih osoba mogu lako pokrenuti izlive besa. Neispavanost može da bude jedan od okidača, kao i neki strahovi ili osećanje nesigurnosti.

Iako ne mogu opširnije da govorim o svim oblicima eksplozivnog gneva, reći ću nešto o tome kako čovek može sebi da pomogne kada shvati da ima problem. Možda ste savladani gnevom koji ne pušta iako ste promenili ritam života ili napravili pauzu. Možda ne shvatate uzrok vašeg gneva ili možda znate uzrok, ali nemate snage da se izborite s njim ili da nađete rešenje. U tom slučaju, bilo bi mudro da potražite pomoć psihoterapeuta ili psihologa. Gnev je vatra u vašim grudima koja nanosi štetu i drugima i vama samima. Pokušajte da nadvladate svoj stid i potražite pomoć, zbog vas i zbog vaše porodice.

NEISPUNJENA OČEKIVANJA

Roditeljski gnev može imati različite uzroke, kao što su na primer nerealna očekivanja – od dece, ali i od sebe i svoje sposobnosti da kontrolišemo njihovo ponašanje.

Neispunjena očekivanja nas tako lako razljute. Razdražimo se ako očekujemo da se saobraćaj brzo odvija, a to se ne dogodi. Isto

tako, ljutimo se ako se naša deca ne ponašaju u skladu sa našim očekivanjima.

Tragično je što mnogi roditelji imaju nerealna očekivanja kada su u pitanju njihova deca, njihova karijera i svakodnevni život. Ako očekujete da vaša devojčica prestane da čačka nos prvi put kada je zamolite, a ona nastavi da to radi – eto povoda za ljutnju. U takvim okolnostima iznervirani roditelj ima dve mogućnosti: 1) da pokuša da kontroliše svoju ljutnju svaki put kada ona čačka nos; 2) da ne očekuje da ona odmah prevaziđe svoju naviku.

Roditeljski gnev može imati različite uzroke, kao što su na primer nerealna očekivanja – od dece, ali i od sebe i svoje sposobnosti da kontrolišemo njihovo ponašanje.

Drugo rešenje je bolje. Zašto biste se stalno borili sa gnevom koji nastaje zbog nerealnih očekivanja! Ako možete da prihvatite činjenicu da će vašoj devojčici biti potrebno izvesno vreme da napusti tu naviku i da je moguće da će čačkati nos i kada budete imali goste, onda nećete biti toliko nervozni.

Prihvatanje takvog rešenja možda neće biti lako. Ono će zahtevati vizualizaciju svih neprijatnih situacija u kojima vaše dete ispoljava svoju naviku, sa razumevanjem da svet neće propasti zbog toga. Kada to konačno budete prihvatili, počecete da napredujete. Međutim, biće potrebno da vežbate, da zamišljate vašu devojčicu kako čačka nos pred gostima, da se podsećate da vam je ona važnija od njih i da joj treba vremena da stvori novu naviku. To će vam pomoći da je razumete. Navika je navika; i vi imate neke navike koje teško kontrolišete – kao, na primer, sklonost da padate u vatru.

Ne preporučujem ignorisanje problema. Cilj je da date detetu vremena da prevaziđe lošu naviku i da ne pobesnite kada ono to ponovo uradi.

Neispunjena očekivanja, dakle, mogu da izazovu iznenadne eksplozije. Očekivanja se tako lagano i neprimetno uvuku u nas, da smo često i nesvesni njihovog prisustva. Potrebno je da se preispitujemo da li u nama ima prikrivenih nerealnih očekivanja. Razmotrimo neka od najčešćih.

Da li očekujem da moj dom uvek bude mesto mira i sigurno utočište? Mnogi od nas to očekuju. To očekivanje je razumljivo, ali veoma

nerealno. U svakom slučaju, roditelji su odgovorni za to da pretvore dom u bezbedno mesto, radi dobrobiti svoje porodice. Ptice roditelji ispunjavaju gnezdo paperjem, da bi bilo udobno i toplo. Međutim,

Veoma je važno da razumemo da deca sazrevaju različitim tempom.

Šta očekujem od svog deteta? Da li je to realno? Ako nije, verovatno ćemo i moje dete i ja nepotrebno patiti zbog mojih nerealnih očekivanja.

dom nikada ne može u potpunosti biti mirna luka. Ako očevi i majke, umorni od dnevnih napora, očekuju da u kući uvek imaju potpuni mir – sigurno će doživeti razočarenje.

Da li očekujem više od onoga što je moje dete u stanju da postigne s obzirom na razvojnu fazu u kojoj se nalazi?

Veoma je važno da razumemo da deca sazrevaju različitim tempom. Ne može se precizno predvideti u kom uzrastu će

dete steći kontrolu nad radom bešike i debelog creva, kada će prohodati ili steći osećaj odgovornosti, niti kada će nastupiti pubertet. Ne prohodaju sva deca u uzrastu od dvanaest meseci, niti sva progovore kada navrše 2 godine. Ni cvetovi se ne otvaraju istovremeno u proleće. Šta očekujem od svog deteta? Da li je to realno? Ako nije, verovatno ćemo i moje dete i ja nepotrebno patiti zbog mojih nerealnih očekivanja.

Da li očekujem ponašanje koje se radikalno razlikuje od ponašanja ostale dece tog uzrasta? Bolje manire za stolom? Više urednosti? Drugačiji stav prema učestalosti šišanja i kupanja? Manje zaboravnosti?

Više iskrenosti? Manje suparništva i svađa između braće i sestara?

Na našu decu snažno utiče društvo, ona stiču određene loše navike i, poput nas, moraju da se bore sa žestokim iskušenjima. Nije svako loše ponašanje rezultat namerne neposlušnosti, tvrdoglavosti ili prkosa. Čak i ako jeste, možda je to tek krajnji rezultat intenzivne unutrašnje borbe.

Prirodno je da želimo da naša deca dostignu određene standarde. Ispravno je i da želimo da dostignu određene standarde koji su viši od onih koje vidimo kod njihovih vršnjaka. Ali, pogrešno je potcenjivati neprijatelja, a ako je neprijatelj uticaj savremenog društva, ta greška je dvostruko veća. Pogledajte na to iz detetovog ugla. Ono možda zna šta želite, ponekad i ono želi to isto. Međutim, *znati* i *činiti* su dve različite

stvari. Na našu decu snažno utiče društvo, ona stiču određene loše navike i, poput nas, moraju da se bore sa žestokim iskušenjima. Nije svako loše ponašanje rezultat namerne neposlušnosti, tvrdoglavosti ili prkosa. Pa čak i ako jeste, možda je to tek krajnji rezultat intenzivne unutrašnje borbe. Ako ne želimo da nas obeshrabri i onesposobi njihovo neprikladno ponašanje, moramo pokušati da shvatimo sa čime se naša deca suočavaju – da ih razumemo, da bismo znali šta da očekujemo.

Neka naša očekivanja možda proističu iz sebičnosti. Iako uveravamo sebe da želimo samo ono što je dobro za našu decu, moguće je da naša očekivanja zapravo imaju mnogo veze sa našim sopstvenim ponosom ili željom za utehom. U tom slučaju kod dece možemo izazvati ogorčenje i osećanje neprihvaćenosti. Dobro je da razmotrimo ne samo *šta* očekujemo od svoje dece već i *zašto* to očekujemo.

DIKTATORI I DIPLOMATE

Kako godine prolaze i deca odrastaju, trebalo bi da roditelji postepeno smanjuju kontrolu. Međutim, roditeljima može biti teško da odustanu od kontrole, zbog sopstvenih strahova i briga.

Mnogi od nas osećaju snažnu potrebu da u domu stvore određenu emotivnu klimu. Međutim, deca nisu predmeti, već živa bića koja nije lako dovesti u red. Vratimo se našem primeru devojčice koja čačka nos. Želja roditelja da je spreče da to radi ponekad proističe iz njihove previše izražene potrebe da im okolina bude savršeno uredna. Oni zato pokušavaju da ostvare kontrolu i očekuju da devojčica reaguje lako i automatski, kao da je neživi predmet.

Naša potreba da kontrolišemo decu ponekad je odraz našeg mentalnog sklopa, unutrašnjeg stava koji određuje naše ponašanje. Jedan od takvih stavova predstavlja verovanje da je zadatak roditelja *da u detetu oblikuju pravilan karakter i navike, i da je svaki neuspeh u tome posledica roditeljske greške*. Ovakav stav stvara napetost. Svaki put kada dete uradi nešto što nije trebalo, u glavi roditelja upali se lampica: “Gubim kontrolu. Opet ne radim dobro!”

Pogrešno je shvatanje da oblikovanje karaktera deteta zavisi isključivo od roditelja. Nije uzeta u obzir detetova sloboda.

Deca nisu predmeti,
već živa bića koja nije
lako dovesti u red.

Usvojeni stavovi se teško menjaju. Ovakav stav je najčešće proizvod vaspitanja i iskustva samog roditelja. On se polako razvijao i postajao dominantan. “Mogu i moram da kontrolišem svoje dete! Moram da uspem, ili će posledice biti tragične.”

Krivica i žaljenje samo uvećavaju problem. U svojoj revnosti, majke su nekada toliko napregnute da postaju razdražljive i preosetljive.

Ovako bismo mogli da formulišemo ovaj pogrešan stav: “Bog mi je dao decu, koja sada pripadaju meni. Volim ih i nameravam da se molim Bogu i da radim sve što je potrebno da bi ih dobro vaspitao. Vaspitavaću ih tako da budu na čast i Bogu i našoj porodici, i naravno, da i sama budu srećna. Budem li, uzdajući se u Boga, svoj deo

Cilj roditeljstva nije kontrola i upravljanje, nego podrška.

Posao roditelja je i da ukoravaju, a po potrebi treba i da kažnjavaju. Međutim, njihov cilj ne treba da bude da kontrolišu sve što se događa, već da uspostavljaju smernice. Kada dete zaluta van puta na koji ukazuju smernice, roditelji treba da mu pomognu da se vrati.

posla odradio kako treba, sve će biti u redu. A ako ne budem uspeo, moći ću da krivim samo sebe.”

Ubeđen sam da je ovaj stav pogrešan i da je od njega bolji ovaj: “Bog mi je privremeno poverio moju decu. Ona nisu moje vlasništvo, već mi ih je Bog poverio da ih volim, disciplinujem, vaspitavam. Nisu mi data da bi se hvalio njihovim dobrim osobinama niti da bi se stideo njihovih neuspeha. Ja privremeno pomažem razvoj drugih ljudskih bića koja pripadaju Bogu, a njihova konačna sudbina će se rešavati između njih i Boga.”

Prvi stav predstavlja preuzimanje odgovornosti koja je veća nego što je normalno i realno, što stvara napetost. Cilj roditeljstva nije kontrola i upravljanje, nego podrška. Tačno je da roditelji moraju decu da nauče poslušnosti, ali ne mogu da kontrolišu brzinu kojom će deca učiti svoje lekcije. Mogu samo da im obezbede najbolje moguće uslove za učenje, a ostalo zavisi od dece. Posao roditelja je i da ukoravaju, a po potrebi treba i da kažnjavaju. Međutim, njihov cilj ne treba da bude da kontrolišu sve što se događa, već da uspostavljaju smernice. Kada

dete zaluta van puta na koji ukazuju smernice, roditelji treba da mu pomognu da se vrati.

Što više energije trošite na održavanje kontrole (bilo da je u pitanju kontrolisanje dece, bilo da se radi o pokušajima da kontrolišete svoje gnevne reakcije), manje ćete imati energije za život i rešavanje problema. Kada biste bili ispunjeni mirom, ne bi bilo ljutnje koju morate stišavati i stoga biste imali više snage za život. Zaustavljati svađe je možda korisno, ali to nije pravo rešenje. To je samo "prva pomoć" u slučaju porodičnog konflikta, ali ogorčenje i nezadovoljstvo ostaju da tinjaju ispod površine. Kontrola ostvarena tako što se napetost potiskuje unutar vas i vaše dece – skupa je i nestabilna. Ako kontrola zavisi od vaše diplomatske veštine ili od diktatorskog autoriteta, moraćete stalno da budete na oprezu da biste je održali. Moraćete da motrite na svaku pojavu vatre koja bi mogla da se razgori u šumski požar i da ga ugasite nogama (ako ste diktator) ili da dojurite s vodom (ako ste diplomata).

NA UZBURKANIM VODAMA

Kako možete postati izvor mira?

Potrebno vam je nešto više od izgovaranja korisnih reči ili usvajanja korisnih stavova. Potrebno je da sami uživate taj mir, mir koji mora da proističe iz vašeg ličnog iskustva.

Verovatno ste sretali ljude koji oko sebe šire osećaj opuštenosti. Kada oni uđu u prostoriju, napetost nestaje. Stvari zbog kojih smo se uzbuđivali iznenada počinju da izgledaju trivijalno. Sunce se rađa kada takvi ljudi progovore.

Kako oni to rade?

To je pogrešno pitanje. Nije važno ono što *rade*, već ono što *jesu*. Oni su u miru sami sa sobom. I pošto imaju mir, oni postaju izvor mira za druge. Mi osećamo njihov unutrašnji mir i ohrabreni smo njime. Biti izvor mira, dakle, znači biti toliko ispunjen mirom da se on preliva i na uznemirene ljude oko vas.

Kada biste uzeli tabletu za smirenje pola sata pre porodičnog sukoba, mogli biste da zadržite mir. Vaša napetost bi se umanjila i osećali biste se spokojno. Međutim, ne preporučujem sredstva za smirenje radi prevazilaženja porodičnih sukoba. Potreban vam je istinski mir,

mir zbog kog psi mašu repom, a bebe pružaju ručice ka vama. Mir koji preporučujem nije stav “ma nema veze”. To nije bekstvo od problema ili neodgovorno ignorisanje porodičnih sukoba. To je mir koji proističe iz dubine bića – promišljen mir osobe koja je u dodiru sa Bogom.

Kada ste uznemireni, razdraženi, ljuti, ne možete preneti mir na druge. Međutim, ako je vaš duh staložen i spokojan kada se umešate u raspravu, vaš mir će uticati na druge, umanjujući njihovo nezadovoljstvo. Blag i smiren duh je skupocen u Božjim očima i veoma je vredan u porodičnom životu.

Postati izvor mira u porodici znači *prihvatiti činjenicu da nevolje moraju doći*, ali da nevolja ne mora da znači da ste podbacili kao roditelj. Biće suparništva među braćom i sestrama. Konflikti će nastajati dok deca budu učila da poštuju tuđe vlasništvo. Možda će se kod vaše dece pojaviti ljubomora i nezadovoljstvo. Neka vas to ne iznenađuje. To su uobičajene pojave u procesu dečijeg sazrevanja i upoznavanja realnog sveta. Prihvatiti činjenicu da će se te stvari događati ne znači da ćete ih odobravati. To samo znači da nećete zbog njih padati u vatru.

Biti izvor mira znači imati sposobnost da se ne potresete zbog osobina i ponašanje drugih članova porodice. To znači imati realna očekivanja od dece u različitim fazama njihovog razvoja. Ako očekujete da dvogodišnje dete u crkvi bude nepomično poput voštane figure, neće se ispuniti vaše očekivanje jer deca nisu načinjena od voska. Očekivati od dece više od onoga za šta su sposobna ili očekivati da obavljaju zadatke sa kojima se prvi put sreću, znači živeti u nerealnom svetu. Na taj način ne možete imati mir u sebi, već frustraciju, gnev, nezadovoljstvo.

Biti izvor mira u porodici znači *biti slobodan od nezdrave brige za porodicu*. Mir i strah ne mogu da koegzistiraju. Pre izvesnog vremena prisustvovao sam jednom porodičnom sastanku na kome su članovi porodice pokušavali zajedno da dođu do uzroka svojih problema. Bila je to velika trogeneracijska porodica, i sve njih je odlikovala čežnja za bliskošću. Neki od njih su plakali u toku sastanka, žaleći zbog svađa koje su ih razdvajale. U toku razgovora, postepeno je postajalo očigledno da je jedan od glavnih uzroka njihovih eksplozivnih svađa bio strah – strah da će se porodica raspasti. Svi su se toliko trudili da održe porodicu na okupu da ih je upravo strah od neuspeha činio

naročito napetim. Prepoznavši svoje strahove, mogli su da započnu izgradnju boljih, opuštenijih odnosa.

Kada imate mir u sebi, nemate potrebu da zahtevate od ostalih članova porodice da oni budu izvor mira. Posebno je važno da ne očekujete da vaš bračni drug bude odgovoran za vaš sopstveni mir.

Biti izvor mira znači prepoznati da ne možete ukloniti grehe i slabosti ostalih članova porodice. Možete ih, ako je to prikladno, savetovati ili kazniti, ali nije u vašoj moći da upravljate njihovom voljom. I članovi vaše porodice, kao i svi ljudi na svetu, imaju svoje slabosti. To može da vas ožalosti, ali ne treba da vas iznenadi ili postidi.

SVETIONIK MIRA

Do sada smo razgovarali o miru u odnosima između članova porodice i o unutrašnjem miru. Svi znamo da kada među članovima porodice vlada mir, osećamo i više unutrašnjeg mira. Taj uticaj je dvosmeran. Ohrabrivao sam vas da pronađete unutrašnji mir i skrenuo pažnju na neke stavove koji su nespojivi sa unutrašnjim mirom. Međutim, najvažnije je da otkrijemo šta je *primarni izvor mira* i kako ga pronaći.

Biblija govori o tri međusobno povezane vrste mira. Unutrašnji mir i mir u međuljudskim odnosima imaju svoj izvor u miru između Boga i čoveka. Niko ne može da okusi dubine mira ako nema mir sa Bogom. Niko ne može da bude izvor, središte ili bolje rečeno prenosilac mira, ako u potpunosti ne uživa u miru sa Bogom.

Ako ste hrišćanin, verovatno ste upoznati sa biblijskim opisom unutrašnjeg mira, ali možda ste vremenom počeli da smatrate da je to teško dostižno stanje u kom uživaju samo naročito duhovni ljudi.

Unutrašnji mir i mir u međuljudskim odnosima imaju svoj izvor u miru između Boga i čoveka.

Hajde da osmotrimo taj mir, da vidimo kome je ponuđen. Ako je on namenjen samo psihološki stabilnim i prefinjenim ljudima ili onima koji su zaštićeni od konflikata, onda ga mi teško možemo imati.

“Mir vam ostavljam, svoj mir vam dajem. Ali, ne dajem ga onako kako svet daje. Neka se ne uznemirava vaše srce i neka se ne plaši”,³¹

³¹ Jovan 14:27 (SSP)

rekao je Isus Hristos apostolima kada ih je očekivalo burno suočavanje sa neprijateljski raspoloženim svetom. Mir koji im je Hristos dao nije ih zaštitio od oluje optuživanja i progonstva, već im je davao hrabrost i snagu *dok se to događalo*. Hristos koji im je obećao mir jeste isti onaj Hristos koji je iz ribarskog čamca koji se ljuljao na divljem moru povikao oluji: “Ćuti! Prestani!” Vetar se trenutno stišao. Njegove reči upućene njihovim srcima nisu bile manje efikasne od reči koje je uputio oluji. On im je dao mir, *njegov* mir, uz pomoć koga su kasnije marširali kroz demonske oluje razbesnele mržnje.

Kao Knez Mira, imao je vlast da im kaže: “Ovo vam kazah, da u meni mir imate. U svetu ćete imati nevolju; ali ne bojte se, jer ja nadvladah svet.”³² U Hristu je mir, u svetu nevolja. Ali Hristos je nadvladao svet. Mir o kojem je govorio nije neka vrsta duhovnog sedativa, sredstva za smirenje nervnog sistema napetih učenika. Bio je to mir snažne osobe koja ima kontrolu. Mir koji su učenici doživeli *izvirao je iz njihovog odnosa prema njemu i njegovog odnosa prema svetu*.

Zamislite da se nalazite na masivnom zidanom svetioniku sagrađenom na čvrstoj steni. Ogromni talasi mogu da se razbijaju o stenje i bura u silovitim naletima da urliče oko nje, ali u svetioniku je mirno. Svetionik odoleva oluji baš kao što i Isus odoleva svetu. Kiša može da zapljuskuje zidove i prozore, ali kada ste u unutrašnjosti svetionika, ne morate da se brinete.

Takav je mir koji Isus nudi, za koji Pavle kaže da je “Božji mir, koji prevazilazi svako razumevanje”.³³ Pisac 119. psalma ga naziva “veliki mir”.³⁴

Unutrašnji mir koji nam je potreban, dakle, jeste *veliki mir*, mir koji prevazilazi ljudsko shvatanje, mir koji je nastao kada je Hristos utišao razbesnelu oluju i mir u kome su učenici odoleli svetu punom mržnje. Takav mir može i treba da obuzme srce svakog Božjeg deteta, opasujući ga zidom na koji uznemiravajuće misli i okolnosti nemoćno navaljuju.

Zašto ga tako mali broj nas poseduje? Kako da on umiri naše uplašene i gnevne duše?

³² Jovan 16:33

³³ Filibljanima 4:7 (SSP)

³⁴ Psalam 119:165

MIR S BOGOM

Da biste iskusili mir *od Boga* morate prvo upoznati mir *sa Bogom*. Mir sa Bogom znači da je stanje neprijateljstva između Boga i vas okončano.

Mnogi hrišćani imaju zbrkan odnos sa Bogom. Njihova teologija nije u skladu sa njihovim iskustvom. Oni se intelektualno slažu sa istinama koje njihova srca ne cene. Oni znaju da je Isus Hristos, svojom žrtvom na krstu, platio cenu njihovog mira sa Bogom i da im njihova vera u Hrista obezbeđuje taj mir. Pa ipak, savest ih progoni. Prizori prošlih i sadašnjih greha odguruju ih od prestola milosti – tako da stoje postićeni i udaljeni od Boga, pitajući se kako da se ponovo izmire sa njim. Oni znaju, bar teoretski, da je za sve njihove grehe plaćena puna cena, da je Bogu bila ugodna žrtva njegovog ljubljenog Sina, i da svi računi mogu biti izmireni. Ipak, osećaju da nešto nije u redu.

Kako je Aneta mogla da ima mir sa Bogom kad joj je saopšteno šta su pokazali rendgenski snimci? Kako roditelji koji brutalno tuku svoju decu ili koji vrište u destruktivnom besu mogu da zadobiju mir sa Bogom? Zar Bogu ne smetaju ovi gresi?

Da, oni zaista smetaju Bogu, on ih se gnuša. Ako je nama ljudima odbojna brutalnost prema onima koji su bespomoćni, Bogu je odbojna još mnogo više. On ne prihvata nikakav izgovor za nju. Ako ste ljutiti roditelj koji, zbog nedostatka samokontrole, zlostavlja svoju decu, budite sigurni da Bogu to veoma smeta.

Bogu je stalo do vaše dece i zgrožen je više nego vi zbog bola koji ste im naneli. Pa ipak, On vas tako duboko voli da je našao način da razreši vaš problem. Njegov gnev, umesto prema vama, bio je usmeren prema njegovom Sinu. Verovatno nikada nećemo saznati koliko je Isus propatio, ali njegova patnja je obuhvatila i Božji gnev zbog okrutnosti koju ste ispoljavali prema svojoj deci.

Ne postoji način da se sami iskupite za svoju brutalnost. Pokušavati da se sami iskupite značilo bi umanjivati značaj onoga što je Hristos dragovoljno pretrpeo radi vas. Sada, kada je plaćena puna cena za naše grehe, Bog vas poziva da mu pridete i da okusite da On vidi vaše promašaje i neuspehe, ali da je oprostio vaše grehe. Mnogi roditelji pokušavaju da se iskupe za nedela koja su učinili svojoj deci tako što im kasnije popuštaju ili pokazuju preteranu ljubaznost. Ovo

je loše i za decu i za roditelje. Iskupljivati se za sopstvena nedela znači umirivati svoju savest onim što pisac poslanice Jevrejima naziva “mrtvim delima”.³⁵ To znači, pored žrtve njegovog Sina, nuditi Bogu sopstvena dostignuća. To na određeni način znači proglasiti Hristovu žrtvu nedovoljnom.

Ne kažem da roditelji treba olako da shvate zlo koje su učinili svojoj deci. Pošteno izvinjenje, otvoreno i jasno obrazloženo priznanje krivice detetu (ali bez vršenja pritiska molbom ‘nemoj-prestati-da-me-voliš’) može da donese samo dobro. Međutim, priznanje greške nije iskupljenje. Ono ne umanjuje veličinu počinjenog zločina, koji je mogla da opere samo Hristova krv. Greh se mora dozvati u sećanje i rešavati u Božjem prisustvu.

Postoji ispravan i pogrešan pristup svojim gresima. Jedan pristup je valjanje u samopreziru, zasipanje samoga sebe prekorima i grčenje pred rugobom sopstvenog karaktera i sopstvenih greha. To je pogrešan pristup. On vas samo može dovesti do očajanja ili do nastojanja da se popravite koja su osuđena na neuspeh, jer nije rešen osnovni uzrok problema.

Drugi pristup je posmatranje svoje rugobe sa negodovanjem, ali hladnokrvno: “Zašto sam ovakav? Ako budem otkrio šta me čini takvim, možda ću to moći da ispravim.” Može se učiniti da je ovo dobar način razmišljanja o grehu i da može dovesti do isceljenja. Pa ipak, u praksi se to retko događa, iako, svakako, postoje izuzeci. Razumevanje sopstvene ličnosti je dobro i korisno, ali nije dovoljno da bi se prevazišao problem.

Pretpostavimo da ustanovite da ste ljuti na svoju decu zato što je vaš otac bio grub prema vama dok ste bili dete. Koliko će vam pomoći ovo otkriće? U praksi, najčešće veoma malo. To saznanje je korisno, ali malo je verovatno da će *samo po sebi* značajno poboljšati vaše ponašanje. Ili pretpostavimo da otkrijete da to što vam nedostaju ljubav i strpljenje za vašu decu ima veze sa tim da ste i sami gladni ljubavi. Dobro je znati tu činjenicu o sebi, ali odakle da dobijete ljubav koja vam je potrebna? Kako može biti zadovoljena vaša potreba za ljubavlju? Samospoznaja je u najboljem slučaju samo početak rešenja.

³⁵ Jevrejima 9:14

Predlažem jedan drugi pristup vlastitom grehu, koji može doneti dobre rezultate. Osim o rugobi svojih greha, pokušajte da razmišljate i o čudu Božje dobrote koja se pokazuje u njegovoj spremnosti da oprašta i o mudrosti Božijeg plana za rešenje problema greha. Razmišljanje o njegovom neverovatno dugom strpljenju i o dubini njegove milosti u vama će probuditi divljenje i zahvalnost – a to je dobar put. Pogledajte svoj greh u svom njegovom užasu i setite se da je Spasitelj nosio njegov teret kada je prihvatio raspeće. Razmišljajte o tome koliko ste puta zapali u isti greh i koliko je veliko Božije strpljenje i milost (ali ne uzimajte ih zdravo za gotovo).

Mir *od* Boga je (između ostalog) subjektivno iskustvo. Mir *sa* Bogom je objektivna stvarnost koja je temelj tog subjektivnog iskustva. Da biste u potpunosti shvatili prirodu vašeg mira sa Bogom potrebno je da se okrenete Bibliji i da dozvolite Svetom Duhu da preplavi vaš um razumevanjem onoga što je Hristos učinio da bi vam omogućio taj mir.

Mir znači da ste vi, koji se tako neprikladno ponašate prema svojoj deci, pomireni sa Bogom.³⁶ Znači da vas u Hristovo ime Bog prihvata, da je Hristos platio vaše izbavljenje. Znači da ne morate da se ustručavate pred njim, već možete slobodno da mu pristupite.³⁷ Znači da je On, zbog Hristove krvi, potpuno oprostio sve vaše roditeljske neuspehe, besove i okrutnosti koje ste spremni da priznate.³⁸

Imati takav mir znači otkriti da ste voljeni i prihvaćeni, a to je osnova na kojoj možete da iskusite otapanje frustracija i besa. Nikada nisam upoznao veću slobodu od gneva od one koja bi usledila neposredno nakon shvatanja koliko sam mnogo voljen i koliko mi je Bog oprostio.

Ne postoji čvršći ili širi temelj unutrašnjeg mira od sigurnosti da ste u miru sa Bogom. Ostali putevi ka miru mogu da obezbede delimični ili privremeni mir, ali samo Božji mir nadmašuje ljudsko razumevanje i oslobađa nas unutrašnjih previranja. Taj mir postoji. On postoji zbog vas i ponuđen je vama. Odvojite vreme da ga razumete i pronađete.

³⁶ Rimljanima 5:10

³⁷ Jevrejima 10:21,22

³⁸ Efescima 4:32 i 1. Jovanova 2:12

PRETNJA BRAKU

Ben i Džin su se raspravljali zbog njihove sedamnaestogodišnje Nensi. Džin je bila sumnjičava. “Nešto se događa”, rekla je Benu. “Mislim da treba da razgovaramo s njom. Nije se vratila kući do jedan posle ponoći.”

Ben je oklevao. Smatrao je da je njegova žena nepotrebno po-
dozriva i da će njene sumnje samo produbiti jaz koji je počeo da se
stvara između kćerke i roditelja. Benova strategija (ako bi se to moglo
nazvati strategijom) bilo je nadanje da će s vremenom to udaljavanje
samo po sebi nestati. Džin je, s druge strane, smatrala da treba nešto
preduzeti i da Ben beži od problema. Jednog dana su se zbog toga

Problemi sa decom
imaju podjednako veliki
potencijal da ojačaju
brak kao i da ga unište.
Mogu vas zbližiti još više
ili vas razdvojiti.

posvađali, toliko žestoko da je trideset
minuta kasnije Ben platio kaznu zbog
prebrze vožnje na autoputu.

Problemi sa decom imaju podjed-
nako veliki potencijal da ojačaju brak
kao i da ga unište. Mogu vas zbližiti
još više ili vas razdvojiti. Sva pravila
i običaji u vezi sa kojima ste se ranije

slagali, biće na ispitu. Ali ne samo pravila i običaji, i vaše međusobno
poverenje biće na ispitu.

“Pritisak na naš brak bio je neverovatan”, rekao mi je jedan prijatelj. Zbog problema sa kćerkom tinejdžerkom, njegova porodica se iz
jedne zemlje u Centralnoj Americi vratila u SAD.

Ne mogu da prenaglasim važnost harmonije među roditeljima. Takva atmosfera je potrebna deci, a potrebna im je još više ako su

zastranila. Od toga u određenoj meri zavisi njihova budućnost. Pravilno razvijanje dece više zavisi od sklada među roditeljima nego od bilo kakvih vaspitnih metoda. Roditelji mogu i da se provuku sa nekim greškama ako ih deca vide kao međusobno lojalne saveznike koji se vole. Takav savez između roditelja stvara atmosferu u kojoj deca mogu da odgovore poštovanjem i poslušnošću.

Ponekad se uzrok lošeg ponašanja dece može pronaći upravo u lošem odnosu među roditeljima, pa se postavlja pitanje: Kako uspostaviti i održati zdrave odnose među supružnicima?

Pravilno razvijanje dece više zavisi od sklada među roditeljima nego od bilo kakvih vaspitnih metoda.

Roditelji mogu i da se provuku sa nekim greškama ako ih deca vide kao međusobno lojalne saveznike koji se vole.

Takav savez između roditelja stvara atmosferu u kojoj deca mogu da odgovore poštovanjem i poslušnošću.

INSISTIRANJE NA PRAVIMA, ZANEMARIVANJE ODGOVORNOSTI

Ako želite da živite u harmoničnom braku, morate imati realistična očekivanja jedno od drugog. Možda su se vaša očekivanja od bračnog druga oblikovala na osnovu onoga što ste videli kod svojih roditelja ili onoga što ste pročitali u knjigama, i možda mislite da vaš supružnik gaji slične ideale. U tom slučaju, sklad između vas počiva na trusnom terenu.

Brakovi obično zapadaju u krizu zbog različitih očekivanja u vezi sa intimnim odnosima, novcem, religijom i vaspitavanjem dece, kao i zbog nezadovoljstva odnosom bračnog druga prema našim prijateljima i rođacima. To su hridine na koje su se mnogi brakovi nasukali, stene koje treba da označite na svojoj bračnoj mapi i koje morate bezbedno da zaobilazite. Međutim, to možete da uradite samo ako oboje umete otvoreno i smireno da razgovarate o svojim mislima i osećanjima. Srećni su oni koji su to naučili pre nego što su buntovna deca dobila priliku da ih zavade.

Moglo bi se pretpostaviti da su hrišćani u velikoj prednosti nad ostalima zbog toga što se u braku rukovode principima iz Biblije. Budući da ovi partneri imaju određene zajedničke ideale, logično bi bilo

da kod njih ne dolazi do rasprava. Statistika, međutim, ne pokazuje značajnu superiornost brakova među hrišćanima. Oni su u opasnosti da budu potopljeni na istim stenama kao i brakovi među onima koji nisu hrišćani. Iako su razvodi među hrišćanima ređi, možda je to tako samo zbog toga što je razvod među hrišćanima tabu. Možda se oni slažu kada su u pitanju opšta načela, ali ukoliko oni više insistiraju na svojim *pravima* umesto na *odgovornostima*, u njihovom braku neće vladati mir.

Biblija jasno iznosi temelje odnosa između muža i žene u dve dobro poznate fraze: “Žene, pokoravajte se muževima kao Gospodu... Muževi, ljubite žene svoje kao što Hristos ljubi crkvu.” (Efescima 5:22,25) Ovi principi su nepopularni u naše doba kada se insistira na podjednakim pravima. Ispravno shvaćeni, biblijski principi uspostavljaju optimalne preduslove bračne sreće, propisujući komplementarna uputstva za oba partnera. Oni ne govore o superiornosti muškarca i inferiornosti žene (takve ideje su odlučno odbačene u Galatima 3:28), već o uzajamnoj *kompatibilnosti njihovih uloga*. Ne treba samo žena da se pokorava mužu, nego i muž ženi. (Efescima 5:21)

Ispravno shvaćeni, biblijski principi uspostavljaju optimalne preduslove bračne sreće, propisujući komplementarna uputstva za oba partnera. Oni ne govore o superiornosti muškarca i inferiornosti žene, već o uzajamnoj *kompatibilnosti njihovih uloga*. Biblija se više fokusira na odgovornosti nego na prava.

Pravi problem ne leži u opravdanosti zahteva koji se postavljaju pred svakog partnera, nego u pogrešnom razumevanju tih zahteva. Biblija se više fokusira na odgovornosti nego na prava. Dešava se da muž, podstaknut pogrešnim tumačenjem reči apostola Pavla, insistira na ženinoj pokornosti u braku i bračnim problemima pristupa s nepotrebnom žestinom ili je ogorčen zato što ga opterećuje “nepokorna” žena. Žene mogu da postanu žrtve slične zablude kada su više preokupirane svojim pravom da imaju muža koji ih voli nego svojim sopstvenim odgovornostima.

U dobrom braku, zaokupljenost oba supružnika u većoj meri davanjem nego primanjem ljubavi, olakšaće pokoravanje, a pokoravanje će olakšati razvijanje odnosa ljubavi. Brak dosta liči na akrobatsku tačku.

U dobrom braku, zaokupljenost oba supružnika u većoj meri davanjem nego primanjem ljubavi, olakšaće pokoravanje, a pokoravanje će olakšati razvijanje odnosa ljubavi. Brak dosta liči na akrobatsku tačku.

I jedno i drugo podrazumevaju ozbiljan rizik i ne deluju ni malo bezbedno. Pa ipak, kada se svaki partner skoncentriše na to da svoje pokrete izvede na najbolji mogući način – odvija se zadivljujuća, dobro usklađena koreografija. Tada partneri mogu biti ponosni i zadovoljni. Međutim, problem nastaje kada akrobata dozvoli da ga zaokupljenost izvedbom njegovog partnera navede da loše odigra svoju ulogu. Tada predstoji težak pad!

PASIVNI OTAC, FRUSTRIRANA MAJKA, BUNTOVNO DETE

Problematična kombinacija pasivnog oca, frustrirane majke i buntovnog tinejdžera je tako česta da zaslužuje posebnu pažnju. Pod *pasivnim ocem* mislim na onoga koji uglavnom izbegava sukobe sa decom i koji osciluje između zapostavljanja obaveze da ih vaspitava i brine se o njima (što je njegova uobičajena reakcija) i bespotrebno žestokih napada na njih. On može da bude rečit, uspešan u svom poslu, čak spolja gledano sposoban da pokaže duboko shvatanje osnovnih potreba svoje dece, a ipak da bude nedorastao za ulogu muža i oca.

S druge strane nalazi se žena jakih emocija, koja je više od svog supruga sumnjičava prema deci, verovatno previše zaštitnički orijentisana i ekstremno frustrirana jer je on ne podržava kada pokušava da situaciju stavi pod kontrolu.

Karlos i Marija Gomez bili su takav par. Došli su kod mene na savetovanje i doveli svog četrnaestogodišnjeg sina Adolfoa, koji je bio njihovo treće dete. Iako imam dosta iskustva u porodičnom savetovanju, već na samom početku izgubio sam kontrolu nad razgovorom. Karlos, koji je bio potpredsednik velike kompanije, skoro jedini je govorio čitav sat i po. Objasnio mi je da je u Argentini, gde su živeli u malom gradu, Adolfo imao puno prijatelja iz pobožnih porodica. Tek kada su se preselili u Kanadu počeo je da se druži sa lošim društvom. U Kanadi ne postoje mesne društvene organizacije koje postoje u Argentini. Selidba je, prema Karlosu, više pogodila Adolfoa nego njegove sestre. Ta promena, zajedno sa nepoznavanjem jezika i problemima prilagođavanja novom školskom sistemu, bila je, po njegovom mišljenju, odgovorna za promenu Adolfovog ponašanja.

Tokom čitavog razgovora Karlos je govorio “mi” kad god bi izražavao sopstveno mišljenje. “Mi osećamo... Mi smatramo... Mi smo

potpuno sigurni...” Bilo je očigledno da govori o Mariji i sebi – iako Marija ni na koji način nije pokazivala da li se slaže sa onim što je govorio.

Moji prvi pokušaji da uvučem Mariju i Adolfoa u razgovor bili su neuspešni. Karlos je uvek odgovarao umesto njih obaveštavajući me da je Adolfo koristio drogu, da nije uživao u društvu mladih iz crkve, da se nekoliko puta napio, da je bio uhvaćen kako krađe u prodavnici i da je do kasno ostajao napolju sa lošim društvom – sve to uprkos činjenici da je nekada tvrdio da je hrišćanin. Karlos mi je takođe rekao da Marija neprestano pridikuje dečaku i da je deo njegovih problema uzrokovano time što mu je Marija neprestano “za vratom”. Bio sam prilično razdražen ovom situacijom, ali nisam mogao da gajim anti-patiju prema Karlosu koji je delovao prijatno i željno da dođe do korena problema. Krajičkom oka posmatrao sam Adolfoa, sitnog momka duge crne kose, u uglancanim čizmama sa visokom petom i izlizanim farmerkama. Nije pokazivao nikakvo interesovanje za očevo izlaganje, već je zurio u pod, ponekad razgledajući čizme, ponekad grickajući nokte. Otac je bio visok i krupan, a majka sitna i crnokosa kao i sin.

U jednom trenutku pred kraj razgovora Karlos je pričao o Adolfovom nepoštovanju pravila u koje vreme treba uveče da se vrati kući. “Jednom sam mu, za vreme večere, zabranio da izađe te večeri, ali on mi je prkosio”, rekao je Karlos. “Hoćete da kažete da se iskrao kad niste gledali”, pitao sam ga. “Ne”, Marija je progovorila po prvi put. “Rekao je ocu da nijedno od nas dvoje ne može da ga spreči da izađe ako to želi. Karlos je tada rekao da će mu slomiti vrat ako bude pokušao tako nešto.”

“I šta se dogodilo?”

“Adolfo je zgrabio nož sa trpezarijskog stola”, tiho je rekla Marija, “i moj muž ga je pustio da izađe.”

Okrenuo sam se prema Karlosu: “Dozvolili ste da to tako prođe?”

Izgledalo je da mu je neprijatno.

“Šta sam mogao”, slegnuo je ramenima. “Upotrebio bi nož. Ne verujem da se treba fizički obračunavati sa svojim sinom.”

Karlos je bio mnogo krupniji od svog sina. Iznenada sam uvideo ono što sam do tada naslućivao: ovaj smireni muškarac koji tako lako dominira razgovorom, bio je u stvari pasivna pričalica i slabić.

Obratio sam se Adolfou. “Kako si se osećao kada se tvoj otac povukao?” Dečak je jedno vreme ćutao, a onda je odgovorio jednom jedinom rečju: “Bedno.”

“Hoćeš da kažeš da si želeo da te otac natera da ostaneš?”

“Ne znam šta sam hteo, ali sigurno nisam hteo da uradi *to*.”

“Šta *to*?”

“Da se ponaša kao da me se plaši.”

“To te je uplašilo više nego da se razbesneo?”

“Ne znam. U početku je izgledalo odlično... Da, uplašilo me je. Zgadilo mi se. Više nije mogao da me natera ni na šta.”

U njegovim očima i glasu nije bilo trijumfa, već samo zbunjeno nerazumevanje i strah.

Karlos kao da je potonuo. Njegovo samopouzdanje je nestalo.

Marija je počela da izliva svoju zabrinutost zbog dečaka. “Naravno da mu držim predavanja! Naravno da pobesnim! Ipak, posle se pomirimo i on mi kaže: ‘Volim te, mama.’ Međutim, moj muž ne radi ništa. On čak i ne razgovara sa njim.”

Tokom sledećeg razgovora postalo je još jasnije da je Karlos, koji je bio tako samopouzdan na svom poslu, u kući bio nesposoban. Marija, koja je u toku razgovora skoro sve vreme ćutala, u porodici je bila ta koja donosi odluke. Međutim, i ona i Adolfo su imali potrebu za snažnim i sposobnim suprugom i ocem, pa su oboje bili frustrirani i isprovocirani na ekstremno ponašanje, koje im je oboma smetalo.

Karlos i Marija nisu bili složni u svom stavu prema Adolfou. Marija je oscilovala između žestokog kritikovanja Adolfoa i navike da ga štiti od muža. Karlos je neprestano kritikovao svoju ženu i bio ogorčen na nju. Dečak ih je razdvojio, a sada se i sam našao uhvaćen u procepu. Pošto nisam mogao da pomognem roditeljima da efikasno komuniciraju, nisam mogao ni da pomognem da se reši Adolfov problem. Što je bilo još ozbiljnije, Karlosova slabost koja je verovatno dovela do Adolfovog problema izgleda da je sada ugrožavala i sam brak.

KONVOJ BRODOVA

Nastojanje da se ostvari sklad među supružnicima trebalo bi da ima prioritet u pokušajima da se ostvari porodična harmonija. Deci je to potrebno, baš kao i supružnicima. Jedan od najvažnijih faktora za

postizanje prave harmonije jeste dobra komunikacija. Iako se danas priča o komunikaciji često prenaglašava, ipak je tačno da ona u velikoj meri doprinosi bračnom skladu.

Neki stručnjaci za porodičnu terapiju rekli bi da se svi uzroci poremećaja u braku mogu podvesti pod taj jedan zajednički imenitelj. Pod *neuspehom u komunikaciji* oni podrazumevaju da roditelji ne prenose jedno drugom kako se osećaju u vezi sa decom, kako misle da bi trebalo da se prema njima ophode, šta je u vaspitavanju uloga oca, a šta uloga majke i slično. Roditelji možda imaju utisak da su komunicirali (“Rekao sam ti to pre sto godina!”, “Ali ti vrlo dobro znaš kako se ja osećam”, “Znao si, samo nisi hteo da priznaš!”), ali komunikacija nije bila efikasna. Oboje su bili toliko zaokupljeni sopstvenim idejama i osećanjima da nisu slušali jedno drugo. Oboje su uvereni da je onaj drugi

Da biste dobro komunicirali u braku potrebno je da imate dve sposobnosti: morate znati dobro da slušate, saosećajno i sa rešenošću da razumete svog bračnog druga. Pored toga, morate biti slobodni da izražavate ne samo svakodnevne informacije već i svoja osećanja, stavove i gledišta. Obe veštine zahtevaju praksu. Većina nas spremnija je da govori nego da sluša. U mnogim raspravama, pa i u običnim razgovorima, učesnici neprestano prekidaju jedni druge, a neretko se događa i da govore u isto vreme.

nemaran, bezosećajan, samovoljan ili tvrdoglav. Poput konvoja brodova koji zanemare pravila o održavanju rastojanja, oni se ili razilaze ili sudaraju.

U vezi sa vaspitavanjem dece među roditeljima može da dođe do bar tri vrste poremećaja u komunikaciji: neuspeh u komunikaciji koji je postojao i pre problema sa detetom; neuspeh da se dostigne zajednički stav o problemima u vezi sa detetom; i neuspeh da se postigne zajednički stav o disciplini koju treba sprovesti.

PROBLEMI U KOMUNIKACIJI KOJI SU POSTOJALI OD RANIJE

Neki roditelji nisu dobro komunicirali i pre nego što su nastali problemi sa decom, kao što je bio slučaj sa Karlosom i Marijom. Možda nisu ni shvatali da loše komuniciraju, a možda su čak i mislili da je njihova veza sasvim zadovoljavajuća. Ipak, problem je postojao.

Da biste dobro komunicirali u braku potrebno je da imate dve sposobnosti: morate znati dobro da slušate, saosećajno i sa rešenošću da razumete svog bračnog druga. Pored toga, morate biti slobodni da izražavate ne samo svakodnevne informacije već i svoja osećanja, stavove i gledišta. Obe veštine zahtevaju praksu. Većina nas spremnija je da govori nego da sluša. U mnogim raspravama, pa i u običnim razgovorima, učesnici neprestano prekidaju jedni druge, a neretko se događa i da govore u isto vreme.

1. *Slušanje*

“Neka svaki čovek bude brz da čuje, spor da kaže i spor da se razgnevi”, savetuje nas biblijski pisac Jakov.³⁹ Govorimo zato što želimo da nas drugi shvate, a nestrpljivi smo dok oni govore zato što smo prilično sigurni da ih već razumemo. Čini nam se da je njihova priča suvišna, nepotrebna. Možda mislimo da oni sami sebe ne razumeju, da ih treba ispraviti da bi sagledali stvari onako kako treba. Međutim, naša nestrpljivost donosi loše rezultate. “Čovek koga ubedite u nešto protiv njegove volje i dalje zadržava isto mišljenje”, kaže stara poslovice. Ukoliko ljudi nisu sigurni da ih sagovornik sluša sa saosećanjem, ni oni zauzvrat neće slušati.

Mi govorimo previše zato što smo nestrpljivi. Kada treba da slušamo šta nam drugi govore, često pokazujemo nezdravo nestrpljenje, razdražljivost i nervozu. Međutim, moramo naučiti da obuzdavamo svoj jezik. Nije važno samo da li je sagovornik u pravu ili ne, već da se ono što želi da kaže uzme u obzir, da bude saslušan sa strpljenjem i razumevanjem.

Da biste *razumeli* svoju ženu nije neophodno *da se slažete* s njenim mišljenjem. Potrebno je da čutite i slušate je dok govori, da pokušate da doživite njenu situaciju, da posmatrate njen govor tela i izraz lica da biste otkrili kako se oseća. Kada bude potrebno recite: “Možeš li to da ponoviš, nisam najbolje razumeo”, ili “mislim da shvatam šta

Da biste *razumeli* svoju ženu nije neophodno *da se slažete* s njenim mišljenjem. Potrebno je da čutite i slušate je dok govori, da pokušate da doživite njenu situaciju, da posmatrate njen govor tela i izraz lica da biste otkrili kako se oseća.

³⁹ Jakov 1:19 (SSP)

hoćeš da kažeš”, ili “to mora da te je mnogo pogodilo.” Potrebno je da sagovorniku pokažete da su vam njegove brige zaista važne, da stvarno želite da ga shvatite. Naša želja je najčešće da budemo shvaćeni, a ne da shvatimo drugog, ali najvažniji deo komunikacije je pažljivo slušanje.

2. Govor, saopštavanje

Paradoksalno, iako nam reči možda naviru na usta, to ne znači da umemo da istinski komuniciramo. Reči mogu da zbunjuju. Mogu da prikrivaju. Čak i ako nismo skloni laganju, može da se desi da padamo u vatru iz nesvesne potrebe da prikrijemo tajne svog srca. Nije lako reći bračnom drugu: “Sinoć sam bio besan na tebe zato što

Paradoksalno, iako nam reči možda naviru na usta, to ne znači da umemo da istinski komuniciramo. Reči mogu da zbunjuju. Mogu da prikrivaju. Čak i ako nismo skloni laganju, može da se desi da padamo u vatru iz nesvesne potrebe da prikrijemo tajne svog srca.

nisi uradila ono što sam od tebe očekivao.” Možda ćete se stideti toga. Možete čak poricati pred samim sobom da jutrošnja svađa ima bilo kakve veze sa nesporazumom koji je izbilo prethodne večeri. Lakše je kritikovati način na koji vaš bračni drug vaspitava decu nego priznati da se u stvari durite zbog nečeg trivijalnog.

Možete da razgovarate o problemu samo ako znate u čemu je problem. Budući da su mnogi od nas toliko navikli da sami sebe zavaravaju,

može nam nedostajati sposobnost da uopšte sagledamo uzrok svoje uznemirenosti. U Bibliji je zapisano: “Okušaj me, Bože, i poznaj srce moje! Ispitaj me, i poznaj pomisli moje!”⁴⁰ Mi često zavaravamo sami sebe iz straha da ćemo biti postiđeni. Kako da priznamo da smo tako detinjasti, tako neurotični? Štaviše, kako da se otvorimo pred drugim? Čak i ako je naša žalba opravdana, kako se usuditi da rizikujemo da budemo poraženi u raspravi ako je spomenemo? Zar ne bi bilo mudro da ne ljuljamo čamac?

U mnogim brakovima bezbroj sitnih nezadovoljstava leži skriveno ispod površine, zato što su partneri naučili da ne misle na njih. Međutim, ona mogu da oslabe veze ljubavi i odanosti. Može se činiti

⁴⁰ Psalam 139:23

da je sve u redu, ali poput zamora metala u mašinama ili mostovima, ta skrivena nezadovoljstva možda će tek sa pojavom novog stresa izbiti na videlo – a tada nastupa iznenadni slom.

Ne samo da treba da izrazim svoja prava osećanja već treba da ih izrazim na pravi način. Ne smem da reči izgovaram vičući niti dureći se. Ne treba da se plašimo da pogledamo svog bračnog druga u oči. Treba govoriti jasno i direktno, ali bez optuživanja. Bolje je govoriti o tome kako se osećamo zbog postupanja bračnog druga, nego da direktno napadamo njegove mane, stvarne ili pretpostavljene. Možda će vaš bračni drug na to reagovati defanzivno, ali ni izbliza onoliko defanzivno kao kada biste mu uputili direktne optužbe. Ako i bude odgovorio defanzivno, možete da mu kažete: “Možda si u pravu, ali ja se tako osećam.”

Da rezimiramo, bračne svađe se mogu prorediti ako se slede neka osnovna pravila:

1. Više se trudite da shvatite nego da budete shvaćeni, da slušate nego da govorite. Budite zainteresovani za stav i osećanja sagovornika.
2. Naučite da prepoznate uzrok svoje uznemirenosti.
3. Naučite da svoja osećanja i stavove izražavate jasno, jednostavno i bez optuživanja.

SLOŽNI O PROBLEMU

U početku nije lako reći da li je problematično ponašanje deteta prolazno ili je to predznak ozbiljne nevolje. “Mislio je da je to samo prolazna faza”, pisala mi je jedna majka, “a ja sam drugačije gledala na promene u ponašanju našeg sina. Videla sam pravi problem, a on ga je ignorisao. Mislim da majke češće *naslute* stvari – zbog toga što one više *osećaju*, a muškarci više *misle*. Moj muž je racionalan tip i retko pokazuje osećanja. Treba da budete stvarno emocionalno potreseni da bi on reagovao.”

U mnogim brakovima bezbroj sitnih nezadovoljstava leži skriveno ispod površine, zato što su partneri naučili da ne misle na njih. Međutim, ona mogu da oslabe veze ljubavi i odanosti. Može se činiti da je sve u redu, ali poput zamora materijala u mašinama ili mostovima, ta skrivena nezadovoljstva možda će tek sa pojavom novog stresa izbiti na videlo – a tada nastupa iznenadni slom.

Problem u ovom slučaju nije samo u tome što su roditelji imali različito gledište o svom sinu, već i u tome što je majka strahovala, a otac ne. Razvoj događaja pokazao je da su bili opravdani majčini strahovi, a ne očeva opuštenost. Verovatno bi bilo dobro da je razgovor tekao otprilike ovako:

Otac: "To te brine, zar ne?"

Majka: "Brine me, i to veoma."

Otac: "Šta misliš da treba da uradimo povodom toga?"

Majka: "Ne znam. Budna sam po čitavu noć i razboleću se od brige..."

Otac: "Trebalo bi da razgovaramo s njim o tome?"

U ovakvim situacijama supružnici ne treba da obrate pažnju samo na problematično dete, nego i na strahove i zebnje svog bračnog druga. Ne smemo ih ignorisati, nego razmotriti spremno i otvoreno.

Jasno je da roditelji treba da se slažu po pitanjima privilegija, discipline, urednosti, o načinu na koji se provodi vreme, ponaša za stolom, o domaćim zadacima i mnoštvu

Ništa nije razornije za porodicu od roditelja sa suprotnim stavovima i pravilima. Deca brzo uoče razlike i umeju čak i da nahuškaju roditelje jedno protiv drugog.

drugih praktičnih stvari. Ako postoje neslaganja, ona se moraju temeljno raspraviti, najbolje bez prisustva dece.

Ništa nije razornije za porodicu od roditelja sa suprotnim stavovima i pravilima. Deca brzo uoče razlike i umeju čak i da nahuškaju roditelje jedno protiv drugog.

Gotovo je sigurno da se sa svojim bračnim drugom nećete slagati o nekim stvarima. Do gledišta koja sada imate oboje ste došli posmatranjem vaspitnih metoda sopstvenih roditelja, čitanjem knjiga i časopisa o vaspitanju dece i možda slušanjem propovedi o biblijskom shvatanju discipline. Budući da niste imali iste roditelje, da niste čitali istu literaturu, verovatno je da će se pojaviti tačke u kojima se vaša gledišta razilaze.

Ako imate naviku da se raspravljate pred decom, poradite na tom problemu sa svojim partnerom. Možda nećete biti u stanju da odmah prekinete, pa se dogovorite kako ćete da sprečavate da svađe izmaknu kontroli.

Najteža situacija je kada se uopšte ne slažete u stvarima koje zahtevaju hitno delovanje. Evo jednog primera:

Sin: “Mogu li večeras da budem kod Petra?”

Majka: “Da, mislim da možeš. Ne vidim zašto ne bi.”

Otac: “O, ali ja vidim! Ima domaći iz fizike koji će morati da uradi večeras.”

Sin: “Ali, tata, i Petar treba da uradi taj domaći, uradićemo ga zajedno. Ako odmah pođem, stići ću na autobus.”

Majka: “Ne, odveću te ja, večeras treba da svratim do Smitovih. Samo da se očesljam...”

Otac: “Slušajte vi mene...”

Mislim da ne postoji jedno pravo rešenje za ovakvu situaciju. Ako se i dalje ne slaže, a siguran je da će njegov sud biti prihvaćen, otac može da kaže: “Ne, večeras te ne mogu pustiti. Trebalo je da nas pitaš ranije. Moraćeš da odložiš posetu Petru. Večeras ćeš ostati kod kuće i raditi domaći. Ako ti bude trebala pomoć, slobodno mi se obrati.” Ako otac pretpostavi da bi takva odluka dovela do dugačke i možda emocionalno nabijene rasprave sa ženom, mogao bi da kaže: “Pa, u redu, možeš da ideš. Ne sviđa mi se baš ta ideja, pa ćemo majka i ja da popričamo kasnije o tome.”

U prvom slučaju porodica bi uradila ono što želi otac, a u drugom ono što želi majka. Nije važno ko je pobedio u raspravi, ni to da li je doneta najbolja moguća odluka, već to što se jaz između roditelja nije otvorio pred očima sina. U takvim okolnostima bolje je složiti se sa odlukom koja je suprotna onome što ste vi procenili kao najmudrije, nego izložiti dete prizoru roditeljske nesloge. U borbi za stabilnost porodice to znači “žrtvovati piona da bi se sačuvalo top”.

Očigledno je da su neke rasprave neškodljive i da se bezbedno mogu odvijati u prisustvu i uz učešće dece. Međutim, kada rasprava postane destruktivna, dobro je imati unapred pripremljen mehanizam zaustavljanja. Mogla bi to, na primer, da bude dogovorena prepoznatljiva fraza, nešto poput: “U redu. Šta misliš o tome da sada uradimo po tvome, a da o tome podrobnije diskutujemo kasnije?” Ako ste oboje razdraženi možda će vam biti teško da se usred rasprave zaustavite i ovo hladnokrvno izgovorite. Ipak, to može biti vredno truda.

Važno je shvatiti da ovaj sistem nikada neće proraditi ako ne verujete jedno drugom i ako oboje iskreno ne pristanete da gubite poene zarad opstanka saveza. Vama je potrebno pravo jedinstvo, a ne površan privid jedinstva.

Nije neophodno da vi i vaš partner imate istovetan pogled na sve. Kada su manje važne stvari u pitanju možemo se razlikovati ili praviti kompromise. Nemojte insistirati da se svi članovi porodice složte s vama ili da priznaju da ste u pravu. S druge strane, nemojte sakrivati svoje neslaganje, posebno kada su u pitanju stvari koje smatrate važnim. Te prećutane stvari su ono što nas dovodi do iznenadnog izliva

Ako vaš partner ne deli vaše gledište i ako se nakon suočavanja stavova i dalje ne slažete, *složite se da se razlikujete*. Nikada se nemojte pretvarati da se slažete ako se ne slažete, i nemojte insistirati da razrešite baš svako neslaganje.

besa kome ne shvatamo uzrok. Zato naučite da prepoznajete ta pitanja i da razgovarate o njima na pravi način.

Evo, dakle, i četvrte smernice za komunikaciju: Ako vaš partner ne deli vaše gledište i ako se nakon suočavanja stavova i dalje ne slažete, složite se da se razlikujete. Nikada se nemojte pretvarati da se slažete ako se ne slažete, i nemojte insistirati da razrešite baš svako neslaganje.

SLAGANJE O DISCIPLINISKIM MERAMA

Roditelji pred decom treba da budu složni i potpuno lojalni jedno drugom. Kada dete pita: "Mogu li da izađem napolje, tata", on bi trebalo da odgovori: "Ne vidim zašto ne bi mogao, ali da li si pitao mamu?" Ako je majka već odbila da detetu dozvoli izlazak, tata bi trebalo da odgovori: "Nema potrebe da pitaš i mene ako ti je majka već rekla da ne može. Ja podržavam ono što mama kaže."

Idealno bi bilo da neprestano usklađujete vaša gledišta. Vremenom ćete otkriti da iako vaš bračni drug ima određene slabosti, takođe poseduje dragocene vrline koje niste zapažali. Možda ćete otkriti da ste jaki tamo gde je vaš bračni drug slab, da se uzajamno dopunjujete i da predstavljate dobar tim saradnika.

Oduvek sam smatrao da je moja supruga suviše sumnjičava prema deci i da im previše zanoveta. Ona je, s druge strane, gajila nepoverenje

u određene vaspitne metode koje sam ja smatrao neophodnim. Često i opširno smo razgovarali o našim stavovima prema deci. Vremenom smo stekli mnogo više međusobnog poštovanja i poverenja. Ja sam otkrio da su se njene sumnje isuviše često pokazale opravdanim da bi se olako odbacile, a ona je zapazila plodove nekih mojih dugoročnih strategija. Od nesigurnih partnera u vaspitanju postali smo blisko povezan tim saradnika.

U jednom trenutku uplašili smo se da će nas razdvojiti problemi koji su nastali sa jednim detetom. Međutim, naša dobra komunikacija učinila je da su nas ti problemi još više zbližili.

Najčešće se žene energičnije zalažu za kažnjavanje, ali neretko nailazim na muževe koji se žale da njihove žene ometaju kaznene mere. Problem najčešće nastaje zbog različitih ideja o tome kako treba reagovati. Povremeno, međutim, roditelji se slažu u tome *šta* treba da se preduzme, ali ne i o tome *ko* treba to da uradi.

I u ovim slučajevima probleme treba izneti na videlo i raspraviti. Ako se ne pojavi nijedno očigledno rešenje, onda je dobro potražiti profesionalnog savetnika kome oba roditelja mogu da veruju. Možda je ocu teško da preuzme na sebe ovaj zadatak kažnjavanja. Možda zazire od neugodnosti i boji se da će deca prestati da ga vole. “Ne vidim zašto *ja* treba da budem baba-roga”, često mi kažu roditelji.

Niko ne voli da bude baba-roga. Svi želimo da nas naša deca vole, pa ipak, treba da budemo čvrsti. Deca ne vole roditelje koje mogu da kontrolišu, ona ih čak i preziru. Ljubav ne može da postoji tamo gde nema poštovanja.

Niko ne voli da bude baba-roga. Svi želimo da nas naša deca vole, pa ipak, treba da budemo čvrsti. Deca ne vole roditelje koje mogu da kontrolišu, ona ih čak i preziru. Ljubav ne može da postoji tamo gde nema poštovanja.

U većini slučajeva najbolje je da oba roditelja učestvuju u ispitivanju i kažnjavanju dece. Ako uočite da zazirete od pomisli na zajednički razgovor, zapitajte se zašto je to tako. Možda je vaše oklevanje znak da niste ujedinjeni sa supružnikom ili da vaš odnos sa detetom počiva na drugačijim osnovama od odnosa vašeg supružnika sa njim. U svakom slučaju važno je da se razlike ili nedostatak jedinstva prevaziđu.

Neko od vas može da preuzme glavnu reč, ako tako želite, ali onaj drugi treba jasno da stavi do znanja detetu da se u potpunosti slaže s onim što se događa. Možete pokušati da dođete do zajedničkog stava *pre* nego što se susretnete sa detetom. Ako unapred detaljno raspravite sva pitanja, možete da izbegnete konfuziju prilikom razgovora sa detetom.

S druge strane, ne smete dozvoliti sebi da budete suviše strogi ili da donesete konačnu odluku pre nego što se oboje upoznate sa svim činjenicama. Među vama treba da postoji slaganje o principima (više nego o detaljima), što bi trebalo da pospeši vašu uspešnu saradnju. Pojavljivanje novih informacija, tokom razgovora sa decom, može dovesti do izmene vaših pređašnjih stavova. U tom slučaju jedan supružnik bi mogao da kaže drugom: "Ovo što David priča može da znači da treba da preispitamo svoju odluku. Možda bi trebalo..."

Ako je nemoguće ili, iz nekog posebnog razloga, nepoželjno da zajedno razgovarate sa detetom, odsutni roditelj mora biti tačno obaveštavan o svemu. Roditelj koji ne prisustvuje razgovorima treba da podržava odluke svog bračnog druga, imajući na umu da odluke nije lako donositi.

Ako se oba roditelja naknadno slože da je odluka koja je donesena bila pogrešna, onda izmene treba načiniti tako da se ne potkopa autoritet ni jednog ni drugog roditelja. Pretpostavimo, na primer, da mama smatra da je otac bio suviše strog prema njihovoj devojčici kada joj je zabranio da izlazi nedelju dana zato što je zakasnila pola sata. Ako se otac složi sa majkom, može da kaže devojčici: "Razgovarao sam sa mamom o tvom kašnjenju. Ona misli da sam bio previše strog kada sam ti zabranio da izlaziš tako dugo. Razmišljao sam malo o tome, i složio sam se s njom. I tako, izmeni ćemo kaznu..." Tatin autoritet neće biti potkopan pod uslovom da mu mama ostane lojalna i da ne preuzme na sebe ulogu većitog posrednika.

PORODIČNO PLANIRANJE I PORODIČNE MOLITVE

Postoje stvari u porodici koje su strogo poverljive. Ako je dete sa velikim stidom priznalo roditeljima prestup koji nije povredio nijednog njegovog brata ili sestru, onda bi roditelji izneverili njegovu poverenje kad bi otkrili stvar ostalim članovima porodice. Slično tome,

postoje planovi koji treba da ostanu tajna, bilo zbog toga što bi došlo do izdaje poverenja kada bi bili otkriveni, bilo zato što na kraju treba da usledi prijatno iznenađenje.

Mudri roditelji će umeti da naprave razliku između onoga što treba i onoga što ne treba podeliti sa svima u porodici. Ako porodica ima redovno vreme za zajedničku molitvu, onda osećanje zajedništva može biti važan nusprodukt zajedničke molitve. Tada se mogu postavljati pitanja ili tražiti rešenja, a tereti pojedinaca postaju teret čitave porodice. Moguće je da se porodica zajedno moli za stvari koje su sporne i oko kojih postoje različiti stavovi.

Molitva predstavlja vrata koja u porodicu uvode delovanje nebeskih sila. Njene psihološke prednosti su od drugorazrednog značaja, ali su stvarne, pa su tako mnoga isceljenja nastala onda kada su bračne i porodične rane postale predmet porodične molitve.

Dozvolite da sada rezimiram dva preostala osnovna pravila komunikacije:

5. Oba roditelja treba da se slažu u vezi sa potrebnim kažnjavanjem i da, ako je to moguće, oba roditelja učestvuju u tome.

6. Porodično vreme za molitvu, kada se iznose neki osnovni porodični problemi ili planovi, doprinosi zdravlju porodičnih odnosa.

Ovo poglavlje započeo sam upozorenjem da problemi s decom mogu da razdvoje roditelje. Rekao sam i to da se može dogoditi i suprotna stvar: Novi pritisci, čak i ako na videlo iznesu slabosti, mogu da navedu oba partnera da izgrade čvršći i bolji brak. Dakle, stvari mogu da pođu u oba smera. Ono što deluje kao beznadežna tragedija može postati neverovatan blagoslov.

Ne pokušavam da predvidim šta će se dogoditi sa brakovima u kojima postoje problemi sa decom. Neke situacije deluju beznadežno, a ipak, ne mora da bude tako. Ako se oba roditelja slože da, po svaku cenu, brak mora da opstane i da bude ojačan, i ako oboje odluče da imaju poverenje u Boga (koji je izumitelj braka) – onda nijedna situacija ne mora da bude beznadežna.

POMOĆ STRUČNJAKA

Da li roditelj treba da potraži pomoć stručnih osoba zbog deteta koje stvara probleme? Kako da roditelj odluči kakva vrsta pomoći je potrebna i ko je najbolje kvalifikovan da je pruži? Kakve opasnosti vrebaju u kancelarijama psihologa, socijalnih radnika, psihijatara i profesionalnih savetnika? Da li će oni možda samo produbiti jaz između mog deteta i mene? Da li će me kritikovati? Suptilno omalovažavati? Predočiti drugima moje neznanje? Potkopavati moju veru?

Treba li hrišćanin ikada da traži pomoć od nehrišćana? Zar Biblija ne sadrži svu mudrost koja nam je potrebna? Imaju li stručnjaci koji ne veruju u Boga više sposobnosti od Svetog Duha ili je savetovanje sa njima zapravo znak nepoverenja u Boga?

KOJA VRSTA POMOĆI?

Očigledno je da nećemo od vodoinstalatera tražiti savet o uređenju bašte ili od muzičara da postavi dijagnozu bolesti.

Naravno, stvari ne moraju uvek biti tako jasne. Ako je Bog stručnjak za sve, možemo pretpostaviti da nam ne treba nikakva pomoć drugih stručnjaka. Međutim, Bog nije nebeska enciklopedija. Ko traži od Boga informacije koje se nalaze na stranama telefonskog imenika? Ko se moli da dobije uputstva kako da stigne do Ulice Braun, kada u kolima ima plan grada? Ko se moli da mu Bog utoli žeđ kada mu je slavina na dohvat ruke? Zašto bismo od Boga tražili lek za iscrpljenost kada je postelja spremna i kad je vreme za odlazak na spavanje? Bog nas je opskrbio prirodnim sredstvima, i malo ćemo napredovati u svom odnosu sa njim ako propustimo da ih upotrebimo.

Bog i Biblija se mnogo bave moralnim i duhovnim temama. Kako da se savetujemo sa psihologom ako se problem prevashodno tiče pitanja pravednosti i vere? Neće li se psiholog snishodljivo nasmejati i reći nam da problem i ne postoji?

Jedan otac mi je rekao: “Nerado prihvatam profesionalnu pomoć ukoliko ta osoba nije vernik. Imao sam priliku da posmatram psihologe i psihijatre. Oni takođe imaju probleme i tragaju za odgovorima. Zašto bih onda tražio njihovu pomoć?”

Jedan drugi otac mi je napisao: “Svaka pomoć treba da dođe od hrišćana koji se pokoravaju Bogu i imaju svakodnevni kontakt sa Biblijom. Zar ne piše u Bibliji: ‘Bez mene ne možete činiti ništa’? Zašto bismo tražili savet nevernika?”

Jednom prilikom sam dobio pismo sa sledećim rečima: “Imao sam loše iskustvo sa jednim socijalnim radnikom koji je živeo kao gost u mom domu. On nije bio mnogo kvalifikovan da bilo kome pruži pomoć.” Međutim, nastavio je sledećim rečima: “Iz nekog čudnog razloga ni moja žena ni ja nismo potražili pomoć za sebe ili za naše dete, a možda je trebalo da je potražimo. Možda smo hteli da prikrijemo da smo nesavršeni, iako smo vernici. Možda nismo hteli da se suočimo sa činjenicom da imamo probleme u porodici. Veoma sam podozriv prema psihijatrima i socijalnim radnicima. Ponekad imaju veoma uvrnute ideje.”

Jedna majka mi je pričala o svojim raznovrsnim iskustvima sa profesionalnim savetnicima. “Prvi doktor mi uopšte nije pomogao. Bila sam duboko razočarana. Bilo je to gubljenje vremena, novca i energije. Izgubila sam nadu. Da, imam potrebu da dobijem pomoć, iako je moje prvo iskustvo bilo loše.”

Jedna druga majka je rekla sledeće: “Odlazila sam na savetovanje kod doktora C. koji je bio hrišćanski psiholog... On mi je veoma puno pomogao u mnogim oblastima: da shvatim sebe, da ne hranim neprijateljstvo koliko god to bilo teško.” Ova majka je u svom pismu hvalila svog psihologa na čitavoj strani gusto kucanog teksta.

Očigledno je da se stručnjaci među sobom razlikuju, ne samo kada su u pitanju njihovi verski i etički principi nego i njihova sposobnost da pomognu. Neki su topli, drugi hladni. Neki su mudri i iskusni, drugi neiskusni i nerazumni. Neki su toliko vezani za teoriju da sve

probleme posmatraju kroz naočare svojih ideoloških predubedenja. Drugi zanemaruju teorije jer su svesni da se problemi i ljudi ne mogu uklopiti u “zgodne male teorijske kutijice”. Neki su nadmeni i sujetni, a drugi nežni i saosećajni. Ukratko, svi oni su samo ljudska bića.

Pitanja vere nisu isključivo crno-bela. Vernici takode. Ima nepoštenih, nesposobnih hrišćana čiji je jedini cilj da ostvare brz uspeh. Ima poštenih, uljudnih nehrišćana koji će vam, iako možda o Bibliji znaju mnogo manje od vas, na osnovu svog širokog iskustva ponuditi valjanu pomoć u oblastima o kojima nikada niste razmišljali.

Ni pitanja vere nisu isključivo crno-bela. Vernici takode. Ima nepoštenih, nesposobnih hrišćana čiji je jedini cilj da ostvare brz uspeh. Ima poštenih, uljudnih nehrišćana koji će vam, iako možda o Bibliji znaju mnogo manje od vas, na osnovu svog širokog iskustva ponuditi valjanu pomoć u oblastima o kojima nikada niste razmišljali.

Stručni savetnici se ne razlikuju od stručnjaka u bilo kojoj drugoj oblasti. Oni su “tehničari” koji znaju neke stvari o ljudskom ponašanju, o mentalnim procesima i telesnim funkcijama. Svi znamo da je pogrešno krasti, ali ponekad stručnjaci mogu da ukažu na razlog zbog kog krađa za nekoga predstavlja posebno iskušenje. Isto tako, svi znamo da deca ne treba da izbegavaju izradu domaćih zadataka, ali psiholozi ponekad prepoznaju posebne probleme koje dete ima i koji su uzrok njegove rasejanosti.

Većina pojava se može objasniti na različite načine. Zamislite da sedite u dnevnoj sobi i slušate muziku, a posetilac iz svemira vas upita: “Zašto je soba ispunjena takvim zvukovima?” Mogli biste da date bar dva različita objašnjenja. Jedno bi se odnosilo na tehniku snimanja, muzičke instrumente, basove i visoke tonove. To bi bilo tehničko objašnjenje koje bi se odnosilo na reprodukciju zvuka. S druge strane, mogli biste da kažete: “Soba je ispunjena neobičnim zvucima zato što sam se osećao usamljeno i želeo utehu. Ovi zvuci su ono što mi zovemo muzikom.” Ovo objašnjenje je više teleološko⁴¹ ili psihološko. Primitite da se oba objašnjenja bave uzrocima, jedno neposrednim

⁴¹ Posmatranje stvari i pojava sa gledišta svrhovitosti – prim. ured.

uzrocima, a drugo krajnjim uzrocima. To su potpuno različita objašnjenja, koja nisu kontradiktorna i koja se međusobno ne isključuju. Isto tako, za ljudsko ponašanje se mogu dati različita objašnjenja, koja nisu međusobno kontradiktorna.

Jednom prilikom razgovarao sam sa šesnaestogodišnjim dečakom koji je ubio nekoliko policajaca u pucnjavi u blizini njegove kuće. Zašto je to učinio? Ubijanje je strašno zlo i s pravom bismo mogli da kažemo da je njegov postupak bio užasan. Ubio je podstaknut žestokim besom i mržnjom. Pa ipak, dok sam razgovarao s njim, uvideo sam da postoje i dublji razlozi.

“Zašto si ubio te policajce?”

“To nisu bili policajci, već su samo bili prurušeni u policajce.”

“Zašto tako misliš?”

“Zato što su im oči bile plave – prodorno plave – i blještale su pravo ka meni.”

“Ne razumem...”

“To su vanzemaljci. Žele da unište Zemlju...”

Njegov um je bio poremećen, zbog čega je moj pacijent bio žrtva neurotičnog straha. Nekoliko nedelja kasnije, posle odgovarajuće terapije, bio je u stanju da oseti zgražavanje zbog svog užasnog postupka. Da mu je ranije bila pružena odgovarajuća pomoć, do tragedije ne bi ni došlo.

Roditeljima koji su religiozni može se desiti da uviđaju samo moralnu stranu problema. Stručnjaci, iako ne ignorišu moralni aspekt, mogu da prepoznaju i psihološki aspekt koji može biti značajan. U slučajevima nekih mojih pacijenata, upravo psihološki aspekt je bio od ogromnog značaja.

Roditeljima koji su religiozni može se desiti da uviđaju samo moralnu stranu problema. Stručnjaci, iako ne ignorišu moralni aspekt, mogu da prepoznaju i psihološki aspekt koji može biti značajan.

Jedan šesnaestogodišnji mladić imao je napade besa u školi i kod kuće. Neprestano je govorio, povremeno se bezrazložno smejaio, spavao je samo oko četiri sata, stalno je bio u pokretu i često upadao u tuče. Pregledao ga je psihijatar, specijalista za probleme adolescenata, i postavio dijagnozu – *hipomanija*. Uz pomoć male doze litijum karbonata

njegova hiperaktivnost je prestala, kao i napadi besa, neumesan smeh i agresivnost. Izlivi besa i agresivnost imaju moralne, psihološke i fiziološke aspekte. Psihijatar koji je lečio ovog mladića je prepoznao psihološki poremećaj koji je ležao u pozadini njegovih ispada. Kada je to bilo regulisano, problematično ponašanje je prestalo.

Kada roditelji ne uspeju da dobiju pomoć iz najbližih izvora (obično su to drugi članovi porodice, učitelji i sl.), oni se obično okreću stručnim savetnicima, socijalnim radnicima, psihijatrima i psihoterapeutima. Kako da znaju kome da se prvo obrate? Koliko je bitno da li je stručnjak religiozan ili nije? Roditelji najčešće odlaze na savetovanje zbog svoje dece. Ponekad se nerealno nadaju da će stručno lice učiniti da problem jednostavno i brzo nestane. Međutim, stvari su retko kada tako jednostavne.

U nekim slučajevima psihološki aspekt problema je manje izražen. Ponekad su buntovna volja ili srce koje nema vere pravi uzrok ponašanja koje muči zabrinute roditelje. Nekada postoji psihološki ili neki drugi uzrok problema, koji moderna nauka ne može da objasni niti razreši. Nauka je i dalje veoma ograničena i činjenica je da mladi, kojima stručnjaci iz raznih oblasti uspeju da pomognu, još uvek predstavljaju manjinu u odnosu na ukupan broj onih koji zatraže pomoć.

Kakvu pomoć roditelji mogu da očekuju od savetnika? Iskusni savetnici mogu, na osnovu svog znanja o sličnim problemima, da pokušaju da odgovore na dva pitanja: prvo, šta je uzrok problema i drugo, koliko je on izražen? Takođe mogu da roditeljima daju neke smernice o mogućem rešenju problema, kao i neka predviđanja.

Čak i najiskusniji i najsposobniji među njima možda će morati da priznaju da ne znaju šta je uzrok problema ili da ne mogu da ponude adekvatnu pomoć. U nekim slučajevima će biti u stanju da upute roditelje nekom drugom stručnjaku, specijalisti za tu vrstu problema.

PROBLEMI KOJI ZAHTEVAJU STRUČNU POMOĆ

Razmotrićemo nekoliko ozbiljnih problema kod tinejdžera koji zahtevaju stručnu pomoć.

1. *Trudnoća*. Malo je stvari koje tako potresu roditelje kao trudnoća maloletne kćerke. Većina roditelja podrazumeva da se vanbračne trudnoće događaju samo u drugim porodicama.

Trudna devojka, plašeći se žestoke reakcije svojih roditelja, možda je već pokušala da zakaže abortus. Pošto se u slučaju maloletnika traži pristanak roditelja, roditelji mogu da dožive dvostruki šok kada saznaju da je njihova kćerka zakazala abortus zbog trudnoće za koju nisu ni znali. Najčešće je devojka previše zbunjena da bi bilo šta konkretno preduzela, pa pokušava da prikrije svoje stanje koliko god može, odlažući donešenje ozbiljnih odluka. Ponekad se desi i da pobegne od kuće, a ponekad su drugarice, nastavnica ili školski psiholog osobe preko kojih roditelji saznaju šta se dogodilo. Devojka i roditelji se tada odlučuju za jednu od nekoliko mogućnosti. Prekida se trudnoća ili se iznosi do porođaja i zatim beba daje na usvajanje preko nadležne ustanove. Možda se devojka odluči da zadrži bebu. Konačno, može da se desi da otac deteta oženi devojku, i tada najčešće par zadržava bebu.

Abortus je čin kom se hrišćani uglavnom protive. Neki smatraju da on nikada nije opravdan, drugi da je opravdan samo u određenim okolnostima. Doktori ga obično preporučuju ako je život majke u opasnosti ili ako je njeno fizičko i emocionalno zdravlje ozbiljno ugroženo. Smatra se da on može biti opravdan u slučaju kada je devojka vrlo mlada ili kada je trudnoća posledica silovanja. Nedavno je u mom kraju jednoj dvanaestogodišnjoj devojčici koja je silovana odobren terapijski abortus zbog njenog emocionalnog zdravlja.

Šta god da mislite o moralnoj opravdanosti abortusa, trebalo bi dobro da razmislite pre nego što ga preporučite svom detetu. Tačno je da devojčica koja je tek zakoračila u tinejdžerske godine nije emocionalno zrela da postane majka i da neke mlade devojke pretrpe veliki emocionalni bol ako iznesu trudnoću do kraja. Međutim, i sam abortus može da ostavi ozbiljne emocionalne ožiljke. Istraživanja pokazuju da je emocionalna povreda koju nanosi abortus veća od one koju donosi neželjena trudnoća koja se iznese sve do porođaja.

Ako se pojavi takav problem,iskusni socijalni radnici, psihijatri ili psiholozi specijalizovani za rad sa adolescentima mogu vam pomoći tako što će pažljivo proceniti emocionalno zdravlje vašeg deteta. Oni vam verovatno ništa neće preporučivati, već će donošenje odluke prepustiti vama, vašoj kćerki i stručnjaku iz bolnice u koju je bude uputio vaš porodični lekar. Međutim, od njih možete saznati

kakve mogu biti posledice po emocionalno zdravlje vaše kćerke. Kada je budu pregledali, dobiće predstavu i o njenoj emocionalnoj konstytuciji.

Nešto starija devojka, sposobna da se stara o sebi, može s pravom tvrditi da njoj pripada odluka da li će bebu zadržati ili dati na usvajanje. Međutim, ako je ona zaposlena ili je redovan student, ko će se brinuti o bebi? Majke ovakvih tinejdžerki shvataju da bi tada najveći deo odgovornosti za dete pao na njih, a ne na detetovu majku.

Svi kojih se to tiče moraju razgovarati otvoreno i do kraja o posledicama zadržavanja bebe ili davanja bebe na usvajanje. Kakva god odluka da se donese, ne sme se to učiniti umesto trudne kćerke. Iako ćete kao roditelji biti u velikom iskušenju da kćerki naredite šta da uradi (posebno zbog potrebe da kompenzujete osećaj da niste uspešni da je sačuvate od nevolje), morate se tome odupreti. Ovu odluku mora doneti ona, uz vašu pomoć.

2. *Alkoholizam*. Ako ste primetili da se vaše dete napilo nekoliko puta u periodu od godinu dana, trebalo bi da posumnjate da ima problem s alkoholom. Definicije alkoholizma mogu biti rastegljive. Po jednoj, alkoholičari su oni koji su izgubili kontrolu nad konzumacijom alkohola i koji na taj način socijalno, fizički ili na neki drugi način škode sebi. Definicija nastala nakon mnogih modernijih studija kaže da alkoholizam podrazumeva *svakodnevno* konzumiranje alkohola, čak i u manjim količinama.

Suočite vaše dete sa činjenicom da ima problem s alkoholom. Objasnite mu da alkoholičar nije samo neko ko je izgubio kontrolu nad sobom, već jednostavno onaj ko redovno pribegava piću. Pojasnite mu i to da ne postoji ništa što vi, kao roditelj, možete da uradite da biste rešili taj problem, već da mora samo da odluči da zauvek odbaci alkohol. U suprotnom, alkohol će vremenom oštećivati njegovu zdravlje i verovatno na kraju u potpunosti ovladati njegovim životom.

Mnogi roditelji ne shvataju koliko je ovaj problem ozbiljan. Većina socijalnih radnika, psihologa, psihijatarata i savetnika sposobna je da proceni stvar, a mogu vas i uputiti gde da nađete pomoć.

Važno je da ne budete grubo prema detetu zbog njegovog problema, zato što jak osećaj krivice pogoršava problem opijanja umesto

da pomogne da se on reši. Kao opšte pravilo mogli bismo da kažemo: Što više krivica muči alkoholičara, to je verovatnije da će se ponovo opiti.

Zato je mudro usredsrediti se na *nerazumnost* opijanja, umesto na njegovu *grešnost*. Osećaj krivice je svakako prisutan. Međutim, može biti dosta korisno ako se detetu predoči da je konzumiranje alkohola “glupo” ili “nerazumno” i da pijući ne rešava ništa, već samo stvara nevolje sebi i svojoj okolini.

Trebalo bi da istaknete nerazumnost navike pijenja alkohola ne omalovažavajući detetovu ličnost, ali istovremeno ne treba sakrivati od deteta kakve mogu biti posledice njegove nerazumnosti. Potrebno je da se otvoreno suoči sa istinom.

Neka istraživanja su pokazala da pojedini alkoholičari mogu da nauče da umereno piju. Ipak, potpuno je jasno da je *totalna apstinencija* najbolje (i uglavnom jedino) rešenje i cilj kom treba težiti.

Može biti dosta korisno ako se detetu predoči da je konzumiranje alkohola “glupo” ili “nerazumno” i da pijući ne rešava ništa, već samo stvara nevolje sebi i svojoj okolini.

Lokalne grupe udruženja *Anonimnih alkoholičara* (AA), vaš porodični lekar ili socijalna služba biće u stanju da vas povežu sa centrima za pomoć u vašem kraju. Grupe AA uglavnom nisu pogodne za adolescente, koji se u grupi starijih ljudi osećaju kao da tu ne pripadaju. Tinejdžerski ogranak AA koji postoji u nekim gradovima ponekad može da im pomogne, iako je njegov cilj prvenstveno da pomogne adolescentima čiji roditelji piju.

Svi koji se bave borbom protiv alkoholizma znaju da osoba koja ima problem sa alkoholom mora *želeti* pomoć da bi ta pomoć bila efikasna.

Da bi se postiglo privremeno prekidanje problema sa opijanjem, koristi se medikament *disulfiram* (“Esperal”, “Tetidis” ili “Antabus”), koji se uzima isključivo oralno. Ako bi osoba koja uzima ovaj medikament popila alkoholno piće, došlo bi do negativne reakcije: crvenilo kože, ubrzan rad srca, malaksalost, glavobolja, mučnina i povraćanje itd. Taj medikament zapravo ima ulogu da štiti korisnika od iznenadnog iskušenja.

Šesnaestogodišnji Albert imao je ozbiljan problem sa pićem. Bio je voljan da prihvati pomoć. Njegov otac mu je, nakon razgovora sa porodičnim lekarom, objasnio svrhu ovog medikamenta i postavio uslov – Albertu će biti dozvoljeno da i dalje živi u kući roditelja samo ako bude uzimao dnevnu dozu leka. Dozu će odrediti porodični lekar, a Albertu će je davati otac.

Tokom prve nedelje korišćenja medikamenta Albert je dva puta pokušao da ispita njegovu efikasnost. Svaki put je uzeo samo nekoliko gutljaja vina, ali bilo mu je toliko loše da je odmah shvatio da medikament stvarno deluje. Tada je napustio drugove koji se opijaju i počeo da više vremena provodi kod kuće.

Ne treba očekivati čuda od ovog medikamenta. On može da pruži samo privremeni predah dok se dete ne uhvati u koštac sa problemom. On ne može da pruži doživotnu zaštitu. Kada dete koje ga koristi napusti roditeljski dom, može da odluči da prestane da ga uzima da bi ponovo počelo da pije. Dva dana nakon uzimanja ovog medikamenta prestaje njegovo delovanje. Sve dok je u roditeljskom domu roditelji, uz detetovu saglasnost, kontrolišu njegov poriv za alkoholom. Konačni cilj treba da bude da dete samo nadvlada svoju naviku, zato što je uvereno da je to važno.

Kada je ovaj problem u pitanju, mnogi su iskusili da je rešenje u obraćanju Bogu. Osećanje očišćenja, novog početka, snage koju Bog daje – sve su to moćni uticaji koji vaše dete odvajaju od iskušenja.

Vi ne možete sprečiti svoje dete da upada u nevolju sa pićem. Strogost i kažnjavanje se skoro uvek pokažu neefikasnim. Rešenje je u rukama vašeg deteta. Prihvatite činjenicu da vi možete da pomognete, ali ne možete da rešite problem koji vaše dete ima sa alkoholom.

Međutim, obraćenje Bogu uglavnom ne rešava problem alkoholizma automatski. Iskustvo pokazuje upravo suprotno. I za pobožnog čoveka korišćenje alkohola može da bude iskušenje.

I na kraju, treba da shvatite da vi ne možete sprečiti svoje dete da upada u nevolju sa pićem (osim privremeno, uz pomoć medikamenta koji sam pomenuo i na način koji sam opisao). Strogost i kažnjavanje se skoro uvek pokažu neefikasnim. Rešenje je u rukama vašeg deteta. Prihvatite činjenicu

da vi možete da *pomognete*, ali ne možete da *rešite* problem koji vaše dete ima sa alkoholom. Prihvatite tu činjenicu ne samo radi dobrobiti vašeg deteta nego i zbog vašeg sopstvenog mentalnog zdravlja.

3. *Homoseksualnost*. Otkriće da se dete bavi homoseksualnim aktivnostima obično predstavlja za roditelje strahovit potres. Međutim, ako roditelji žele da pomognu svom detetu, moraju da utišaju svoje emocije pre nego što progovore bilo šta.

Ozbiljnost situacije zavisi od uzrasta deteta i od toga koliko je obimna i dugotrajna bila njegova homoseksualna praksa. Četrnaestogodišnjak koji se jednom ili dvaput umešao u erotske igre nije toliko duboko zagazio kao sedamnaestogodišnjak koji je već mesecima u ozbiljnoj homoseksualnoj vezi. O problemu homoseksualnosti govorio sam opširnije u svojoj knjizi *Oskrnavljeni eros*.⁴² Ovde bih želeo da dam samo nekoliko komentara.

Može se desiti da vaše dete ne želi pomoć. Ono možda neće hteti ni da razgovara o tome. U tom slučaju postoji veoma malo toga što možete da preduzmete. Što duže traje ta praksa, to je manje verovatno da će vaše dete želeti da odustane od nje. Nekim homoseksualcima se može pomoći da se preorijentišu, ako to žele. Kod drugih je preorijentacija krajnje teška. Za mnoge hrišćane koji imaju homoseksualne sklonosti jedino rešenje je seksualna apstinencija. Ako vaše dete to želi, moglo bi da bude korisno savetovanje sa porodičnim lekarom ili socijalnom službom, koji vas mogu uputiti na mesto gde možete da potražite pomoć.

Ako želite da zavirite u um homoseksualca, preporučujem vam da pročitate knjigu Aleksa Dejvidsona *Povratak ljubavi*,⁴³ emotivnu i dirljivu priču o borbama jednog hrišćanina homoseksualca.

4. *Mentalna bolest*. Skoro po pravilu, kada je detetovo ponašanje za roditelje čudno i neobjašnjivo, oni se obraćaju psihijatru. Zabrinuti, oni pominju zastrašujuće izraze kao što su ludilo, nervni slom ili šizofrenija.

Mentalna bolest postavlja pred roditelje ozbiljne probleme. Dok se odigravaju zastrašujuće promene u načinu razmišljanja i ponašanja

⁴² John White, *Eros Defiled* (InterVarsity Press, 1978), pp. 105-139.

⁴³ Alex Davidson, *The Returns of Love* (InterVarsity Press, 1970)

njihovog deteta, i dok se dete koje su nekada poznavali i voleli pretvara u stranca, roditelji počinju da se pitaju: “Šta nas očekuje u budućnosti? Kako će se ovo završiti? Hoće li naše dete ikada biti u stanju da normalno živi i radi, da bude samostalno?”

Zatim dolaze pitanja koja se tiču njihovog odnosa prema detetu: “Da li svojim stavovima pogoršavamo njegovo stanje? Kako treba da se ponašamo?”

Roditelje koji su religiozni često muče i neka dublja pitanja: “Šta je mentalna bolest? Da li je ona rezultat greha? Ako jeste, da li je u pitanju moj ili detetov greh? Ili je možda uzrokovana uticajima demona?”

Opseg ovih pitanja je isuviše širok, a teme koje ona pokreću isuviše složene da bismo ih ovde na odgovarajući način razmatrali. Ipak, kazaću nešto o ovome. Mentalne bolesti zaista postoje. Čudno ponašanje koje ih prati često je povezano sa promenama u telu i u mozgu, promenama koje se u nekim slučajevima u izvesnoj meri mogu ispraviti određenim medikamentima, koji se koriste od 50-tih godina 20. veka. Medikamenti koji se danas koriste predstavljaju relativno grube instrumente, a naše poznavanje neurohemije još uvek je primitivno. Uz to, moramo se čuvati i pogleda na ljudsko ponašanje isključivo sa stanovišta biologije. Biologija i psihologija su dve strane istog novčića i podjednako je važno da ih obe razumemo.

Mentalna oboljenja su verovatno jednako povezana sa grehom i demonskom aktivnošću kao i rak, dijabetes ili upala pluća. Neke bolesti su direktna posledica greha. Povrede zadobijene u saobraćaj-

Klinički psiholozi i psihijatri mogu pomoći kod određenih problema, ali i oni, kao i stručnjaci u svim drugim oblastima, mogu da naprave grešku – bilo da je u pitanju postavljanje dijagnoze, bilo da je u pitanju određivanje terapije.

noj nesreći mogu biti posledica vožnje pod dejstvom alkohola, a sifilis posledica seksualnog promiskuiteta. Mnogo je češći slučaj da je ta veza indirektna. Podložni smo bolestima (mentalnim i fizičkim) zato što smo pali sinovi i kćeri palog Adama i Eve. Podjednako je umesno potražiti medicinsku pomoć u slučaju psihijatrijskog oboljenja kao i u slučaju astme, reumatizma ili čira.

Klinički psiholozi i psihijatri mogu pomoći kod određenih problema. Svakako, treba biti svestan da i oni, kao i stručnjaci u svim drugim oblastima, mogu da naprave grešku – bilo da je u pitanju postavljanje dijagnoze, bilo da je u pitanju određivanje terapije.

VRSTE SAVETNIKA

Pojam *savetnik* vremenom je postao opšti naziv koji obuhvata i one koji pružaju intenzivnu psihoterapiju, kao i one koji pružaju prijateljski savet. Neki su nazvani savetnicima iako oni sami nikada sebe ne nazivaju tako.

Tako su socijalni radnici, medicinske sestre, psihijatri, psiholozi, dobrotvorni radnici, stručnjaci za vaspitanje dece i bezbroj drugih osoba kojima se obraćamo kada imamo lične probleme – postali poznati kao savetnici. Sve je više kurseva za obučavanje u savetovanju, a oni koji ih završe nazivaju se bračnim savetnicima, porodičnim savetnicima ili pastoralnim savetnicima, u zavisnosti od vrste obuke kroz koju su prošli.

Pošto su znanja koja su savetnici dobili na obuci veoma raznovrsna, razlikuju se i sposobnosti koje imaju. Neki imaju posebna znanja koja drugima nedostaju. Psihijatri i psiholozi, na primer, imaju bolje praktično poznavanje centralnog nervnog sistema od, recimo, pastoralnih savetnika čija je specijalnost poznavanje Biblije. Što je još važnije, kao što sam ranije naveo, iskustvo, ličnost i stavovi savetnika

razlikuju se među sobom i utiču na to u kojoj meri oni mogu da pomognu i koju vrstu pomoći mogu da pruže.

Kod odabira savetnika važne su dve stvari: prva je njihova *stručnost* i teorijska orijentacija, a druga je njihova *ličnost*. Obe informacije su važne, a ako bi trebalo da se izjasnim šta je važnije, rekao bih (iako se mnoge moje kolege ne bi složile sa mnom) da su to informacije o

Kod odabira savetnika važne su dve stvari: njihova *stručnost* i teorijska orijentacija, ali i njihova *ličnost*. Obe informacije su važne, a ako bi trebalo da se izjasnim šta je važnije, rekao bih da su to informacije o njihovoj ličnosti, dužini iskustva, stepenu zainteresovanosti za osobe koje savetuju, sposobnost da pokažu toplinu, objektivnost i nepristrasnost.

njihovoj ličnosti, dužini njihovog iskustva, stepenu zainteresovanosti za osobe koje savetuju, sposobnost da pokažu toplinu, objektivnost i nepristrasnost. Postoje različite vrste savetnika i evo nekoliko kratkih opisa:

1. *Pastori*. Neki pastori se bave službom savetovanja, iako za to nikada nisu obučavani. Neki od njih su za potrebe te službe završili posebne kurseve na teološkim fakultetima ili u školama za savetovanje. Njihova obuka može da obuhvati teorijski pregled različitih psiholoških škola, zajedno sa izvesnim praktičnim radom. Obuka u nekim slučajevima obezbeđuje zvaničnu kvalifikaciju. Ponekad je obuka specijalizovana, kao na primer za bračno i predbračno savetovanje.

2. *Psiholozi*. Psiholozi su specijalisti za ljudsko ponašanje. Njihovo proučavanje je usmereno ka normalnom, a ne abnormalnom ponašanju. Neki psiholozi istražuju ponašanje životinja da bi stekli uvid u ponašanje ljudi, ili proučavaju studente, populacionu grupu koja im je najlakše dostupna. Njih možemo nazvati *nekliničkim psiholozima*.

Za razliku od njih, druga grupa psihologa je osposobljena za poslove testiranja kojima je cilj procena ličnosti, inteligencije i potencijalno problematičnih područja. Sve više psihologa bavi se savetovanjem, tj. psihoterapijom. (Izraz *psihoterapija* prvobitno je korišćen u psihoanalizi da bi se označila modifikovana forma psihoanalize. Danas se ovaj izraz sve više koristi kao sinonim za savetovanje.)

I psiholozi koji rade testiranja i oni koji se bave savetovanjem nazivaju se *kliničkim psiholozima*. Njihova teorijska orijentacija može da bude veoma različita. Između ostalih, sretao sam psihologe koji su imali stavove psihoanalitičara, one koji su bili sledbenici Pijaže⁴⁴, one koji su u suštini bili humanisti, zatim one koji su se priklonili jednoj od mnogih bihejvioralnih škola i neke koji su zainteresovani za geštalt psihologiju. Hrišćanski psiholozi koji su pažljivo razmišljali o psihološkim teorijama i njihovom odnosu prema biblijskom pogledu na ljudsku prirodu imaju mogućnost da iskoriste saznanja različitih škola bez usvajanja polaznih filozofskih postulata koji su sa njima povezani.

⁴⁴ Žan Pijaže (Jean Piaget, 1896-1980) je bio veliki švajcarski dečiji psiholog. Posebno se bavio ispitivanjem razvoja inteligencije - prim. ured.

Klinički psiholozi se razlikuju i po starosnoj dobi osoba kojima se bave, pa tako postoje dečiji psiholozi, psiholozi za adolescente itd. Takođe se mogu podeliti po interesovanju za grupnu psihoterapiju, porodičnu terapiju ili T-grupe⁴⁵.

3. *Psihijatri*. Psihijatri su specijalisti za mentalna oboljenja. Za razliku od psihologa, fokus njihovog rada je abnormalno ponašanje. Budući da sam i sâm psihijatar, verujem da je naš najveći doprinos u dijagnostikovanju i lečenju ozbiljnijih oblika emocionalnih poremećaja. Međutim, kao i psiholozi, i psihijatri se među sobom razlikuju po svojim interesovanjima, praksi i ubeđenjima. U mnogim medicinskim školama i univerzitetima psiholozi i psihijatri zajedno rade na odeljenjima specijalizovanim za ljudsko ponašanje.

Najznačajnija razlika između jednih i drugih možda je u tome što na Zapadu uglavnom samo psihijatri, pošto su lekari, smeju da prepisuju lekove. Moguće je da će ekonomski i politički faktori postepeno prisiliti psihijatre da se vrate ulozi medicinskih savetnika, ali trenutno mnogi psihijatri radije posvećuju veliki deo svog vremena psihoterapiji ili savetovanju.

4. *Socijalni radnici*. Psiholozi, psihijatri, pedagozi i pastoralni savetnici – svi oni mogu biti uključeni u razne vrste savetovanja i možda bi se to savetovanje moglo nazvati psihoterapijom. I socijalni radnici, čija je uloga nekada bila da usmeravaju ljude kojima je potrebna socijalna pomoć, danas se sve više bave opštim i bračnim savetovanjem i psihoterapijom. Njihovo obrazovanje može da obuhvata poznavanje psihološke teorije i sticanje savetodavne prakse.

5. *Vanstrukovne grupe*. Iako gajim poštovanje prema dobrom obrazovanju i valjanim kvalifikacijama, još više od toga cenim iskustvo, intuitivno uviđanje i sposobnost za topli, ljudski pristup. Zato ne oklevam da ponekad preporučim pomoć vanstrukovnih organizacija. Nemoguće je ukratko dati potpune i precizne informacije o mnogobrojnim vanstrukovnim grupama koje postoje, pa želim da pomenem samo jednu od najpoznatijih – Anonimne alkoholičare (AA).

⁴⁵ T-grupa (tj. trening grupa) je model fokus grupne diskusije namenjene dobijanju direktnih, brzih i trenutno primenljivih odgovora na problemsku situaciju - prim. ured.

Grupa AA je ponikla iz takozvanog Oksfordskog grupnog pokreta. To nije hrišćanska grupa, njihov rad nije zasnovan na traženju pomoći od Boga koji je otkriven u Bibliji. Zbog toga ne mogu da preporučim teološka uverenja AA, ali moram da odam priznanje poslu koji obavljaju pomažući alkoholičarima da prestanu da piju. Podrška grupe, insistiranje na apsolutnoj iskrenosti prema sebi i drugima, nemilosrdno razračunavanje sa samosažaljenjem – sve je to pozitivno i korisno, i predstavlja stavove koje hrišćanin svesrdno može da podrži. Ogromna je šteta što takva podrška i takva iskrenost ne postoje u mnogim mesnim crkvama koje su nesposobne da pomognu alkoholičarima.

Dve sestrinske organizacije slede istu tradiciju: Alanon (Al-Anon) i Alatins (Alateens). Alanon organizuje bračne drugove i rođake alkoholičara, a Alatins je organizacija koja okuplja decu alkoholičara. Njihov rad je još dragoceniji od delovanja AA. Podučavanjem supružnika i dece alkoholičara kako da se ponašaju prema njima (stavljajući poseban akcenat na važnost dozvoljavanja alkoholičarima da iskuse posledice svojih postupaka), Alatins i Alanon potpomažu da se porodica održi na okupu i nagone alkoholičare da se suoče sa svojim problemom i potraže pomoć.

6. *Školski psiholozi*. Uobičajeno je i da se deci nudi pomoć kroz školski sistem. U srednjoj školi školski savetnik može da pruži početnu pomoć, ponekad u saradnji sa psihologom ili socijalnim radnikom. Mnogi školski sistemi imaju centre za pružanje pomoći deci u kojima rade socijalni radnici, psiholozi, logopedi, pedagozi i psihijatri. Kada nastavnici uvide da dete ima problem koji školski psiholozi ne mogu da reše, škola može da traži (uz saglasnost roditelja) pomoć od tog centra.

U najvećem broju slučajeva ovaj sistem deluje u korist deteta. Skoro bez izuzetka ovi centri će kontaktirati sa roditeljima, sa kojima će zatim razgovarati socijalni radnik (često je to socijalni radnik psihijatar), da bi se dobilo još više informacija o detetovom problemu.

Roditelji koji su hrišćani ponekad osećaju nelagodnost u vezi sa vrstom pomoći koju ovaj centar nudi. Ta pomoć može da bude različita, od logopedske terapije do neke vrste psihoterapije. Oni su suočeni sa teškim izborom između prihvatanja onoga što centar ima

da ponudi (najčešće besplatno) i traženja pomoći od stručnjaka iz privatne lekarske prakse, koju moraju da plate.

Teško je dati smernice koje mogu podjednako da važe za sve slučajeve. Uglavnom, što se tiče disleksije i problema sa govorom, dobro je da roditelji prihvate pomoć školskog centra. Veća je verovatnoća da problemi nastanu kada pomoć obuhvata porodičnu terapiju ili lečenje emocionalnih poremećaja i poremećaja u ponašanju. Tu će sve zavisiti od ideoloških ubeđenja i ličnosti terapeuta koji im bude dodeljen.

BIRANJE IZ POTPURIJA⁴⁶

Onome koji posmatra sa strane, sve ovo verovatno izgleda zbujujuće. Sve više i više stručnjaka se uključuje u pružanje pomoći ljudima i nudi im da ih sasluša i pruži mudre i korisne savete. Nažalost, postoji neslaganje ne samo između različitih profesija nego i između različitih grupa i pravaca unutar iste profesije. Tako će, na primer, savetnik orijentisan prema psihoanalizi biti naklonjeniji slično orijentisanom socijalnom radniku nego kolegi psihijatru koji više naginje ka bihejvioralnoj psihologiji.

Kako da zabrinuti roditelj iz ovog potpurija profesija, pravaca, teorijskih orijentacija i različitih ličnosti napravi pravi izbor? I, kao što sam pitao na početku poglavlja, treba li uopšte tražiti pomoć? Dozvolite da dam nekoliko predloga.

1. *Vaše dete mora želeći da primi pomoć.* Ovo pravilo ne mora da važi za mlađu decu. Malo dete možete da pridobijete i da izvršite pozitivan uticaj na njega. Međutim, što je dete starije to je važnije pravilo da ono mora *želeći* da primi pomoć. Kada dete uđe u kasne tinejdžerske godine nijedan stručnjak neće moći da mu pomogne ukoliko se pomoć ne prihvati sa toplom dobrodošlicom i radosno primeni u životu.

Mnogi roditelji mi dovode buntovne tinejdžere uz vapaj: "Molim vas promenite ga, doktore!" Međutim, nemoguće je pomoći onome ko

⁴⁶ Potpuri (fr. *potpourri*) je muzički komad sastavljen iz odlomaka više poznatih komada, niz više ili manje razrađenih tema ovlaš među sobom povezanih; fig. smeša, mešavina.
(izvor: <http://www.vokabular.org/?search=potpuri&lang=sr-lat>)

ne želi da se menja. Sasvim je druga stvar kada tinejdžer kaže: “Ne znam zašto se tako ponašam i želim da se promenim. Molim vas, pomozite mi.” Takva želja je preduslov za stručnu pomoć. Ako koren nevolje leži u poremećenoj komunikaciji unutar porodice, onda i ostali članovi porodice moraju da prepoznaju da i oni snose deo odgovornosti za probleme i moraju biti spremni da urade sve sa svoje strane.

Nemoguće je pomoći onome ko *ne želi* da se menja. Stručnjaci nisu čarobnjaci. U najboljem slučaju mogu da obave pravilnu procenu i daju korisne smernice. Ne treba ih konsultovati ukoliko oni koji imaju problem nisu spremni da aktivno traže rešenja.

Stručnjaci nisu čarobnjaci. U najboljem slučaju mogu da obave pravilnu procenu i daju korisne smernice. Ne treba ih konsultovati ukoliko oni koji imaju problem nisu spremni da aktivno traže rešenja.

upoznate sa izvorima pomoći koji postoje u okolini, pa mogu da vas upute na određenu osobu koja bi mogla da vam pomogne. Iako sami nisu hrišćani, možda će znati stručnjaka koji će imati razumevanja za vašu veru. Vaša lokalna služba socijalne pomoći ili savetovalište takođe mogu da budu dobra polazna tačka.

3. Ne odbijajte pomoć samo zato što dolazi od nekoga ko nije hrišćanin. Neke osobe koje poznajem ne žele da razmotre mogućnost primanja pomoći od osobe koja nije hrišćanin, i ja razumem njihov stav. Potpuno shvatam da hrišćanin ima više poverenja u osobu koja veruje kao i on. Ipak, nakon mnogih razgovora sa mojim kolegama, znam da mnogi od njih istinski poštuju verska ubeđenja svojih pacijenata. Oni smatraju da bi omalovažavanje ili podrivanje veroispovesti osoba koje savetuju bila ozbiljna povreda profesionalne etike. Voleo bih da to mogu da kažem za sve moje kolege, ali ne mogu.

Postoji još nešto o čemu bi trebalo da razmislite. Postoji izreka da “posmatrač u publici često bolje vidi igru”. Mi vernici se često zavaravamo mišlju da oni koji nisu vernici ne mogu da shvate naše

reći i postupke. Iako je ovo uglavnom tačno, oni koji nisu vernici nas često dobro procenjuju upravo zato što nas posmatraju zdravorazumski. Mi u mnogim tačkama zatvaramo svoj um za delovanje Svetog Duha, u tolikoj meri da On mora da upotrebi one koji nisu hrišćani da nam progovore i pokažu nam da zavaravamo sami sebe.

4. *Obratite veću pažnju na ličnost nego na kvalifikacije.* Ovu misao želim naročito da naglasim. Sve kvalifikacije na svetu vrede manje od iskustva. Kad bi nekom od moje dece trebala pomoć i ako bih morao da biram, ja bih radije izabrao socijalnog radnika koji u sebi ima mnogo topline, čvrstine, razumevanja i iskustva – čak i ako nema diplomu – nego briljantnog psihijatra koji je nedavno diplomirao na najboljem fakultetu. Takođe bih radije izabrao kompetentnog i iskusnog nehrišćanina nego neiskusnog hrišćanina.

KLJUČEVI OD BLINDIRANIH VRATA

Koliko god se stručna pomoć ili jedna ovakva knjiga pokažu kao korisne, ne postoji zamena za toplo razumevanje brata hrišćanina koji se lično susreo sa problemom kao što je vaš i koji je voljan da vas podrži. Roditelje koji se dave u uskovitlanom moru iz vode treba da izvuku ljudske ruke. Kao što mi je jedna osoba rekla u svom pismu, potrebno im je da ih obuhvate “ruke od krvi i mesa” i da ih savetuju “osobe od krvi i mesa”. Gde se može naći takva pomoć?

U našoj nesreći moja supruga i ja smo uzaludno tražili pomoć. Nisu nam nedostajali saosećajni prijatelji hrišćani, ali oni nisu posedovali onu vrstu mudrosti koja nam je bila potrebna. Izgledalo je da se ne prestando nalazimo nekoliko koraka ispred njih, iako smo se i sami teturali u mraku. Međutim, Božjom milošću, neki od njih su nam pružali praktičnu podršku. Uvek ćemo im biti zahvalni za njihovu dobrotu.

Možda je Bog želeo da se posvetimo razmišljanju i molitvi, jer bez “usrdne molitve i suza” ne bi bilo moguće napisati ovakvu knjigu. Možda je bilo potrebno da se staza ka miru duboko utisne u naš um “da bismo mi mogli da tešimo one koji su u svakoj nevolji – utehom kojom nas same Bog teši”.⁴⁷ Imao sam prednost da s uživanjem posmatram kako se osmeh polako razliva preko suzama umrljanih lica

⁴⁷ 2. Korinćanima 1:4 (Čarnić)

roditelja, kada bi doživeli oslobođenje od lanaca ropstva sa kojima sam se i sam borio.

Možda vam je potrebna takva ljudska pomoć. Gde je možete pronaći? Naravno, imate širom otvoren pristup Bogu. Međutim, Bog vas je postavio među hrišćansku braću i sestre da biste ih tešili i od njih primali utehu, da biste ih učili i od njih primali pouke, da biste ih podržavali i od njih primali podršku. Nemojte biti isuviše ponosni ili suzdržani da biste potražili pomoć, jer Bog želi da govori kroz svoj narod.

Ne treba ni da se prepustite obeshrabrenju ako na početku traganja budete razočarani. Nastavite potragu, ne ograničavajte Boga. Pomoć može da stigne sa neočekivane strane, od nekoga ko ne pripada vašoj crkvi, pa čak i od nekoga čija biste stanovišta i stil života doveli u pitanje. Iliji je hranu i utočište prvo pružila izgadnela udovica, a zatim gavranovi.

Iz nekog posebnog razloga Bog vas može pozvati, kao što je pozvao moju suprugu i mene, da se rvete sa svojim problemima bez ljudske podrške. Možda će vaš slučaj biti jedan od onih slučajeva u kojima božanska pomoć čini ljudsku pomoć suvišnom. Međutim, Bog planira da većinu ljudi dotakne ljudskim prstima i da nam progovori ljudskim glasom. Pomoć može da dođe čak i od onih koji pate kao vi; koji su, baš kao i vi, još uvek u potrazi za odgovorima. Potražite roditelje koji kao i vi pate, i bez straha razotkrijte sopstveni bol pred njima. Olakšanje koje će vama i njima doneti saznanje da niste usamljeni može biti od neprocenjive pomoći.

Pre mnogo godina, dok sam radio u banci, svakoga jutra smo se okupljali pred masivnim vratima jedne blindirane sobe. Bilo nas je petoro i svako od nas je imao poseban ključ, tako da smo mogli da uđemo u blindiranu sobu samo kada smo svi bili prisutni. Odsustvo bilo koga od nas ozbiljno je ometalo rad toga dana.

Dakle, neka oni među nama koji imaju nevolje potraže jedni druge. Kada ste usamljeni, vaš napredak mogu da ometaju kruta čelična vrata. Međutim, ta vrata mogu da se otvore u trenucima kada se sastajemo da jedni sa drugima podelimo svoje različite veštine i shvatanja.

NEVOLJE SA ZAKONOM

Zaustavljanje policijskog automobila pred kućom ili telefonski poziv iz policijske stanice obično predstavlja zastrašujuće iskustvo za nas, baš kao i za naše dete koje je u nevolji. Sukob sa zakonom može da bude traumatično iskustvo za one koji nisu nikada doživeli nešto slično. Mnogi hrišćani su posebno ranjivi, zato što poštuju Pavlov savet da se “pokoravaju vlastima”.⁴⁸

Šta bi trebalo da urade roditelji koji su pobožni kada otkriju da je njihovo dete uključeno u nezakonite aktivnosti? Da pozovu policiju? Da insistiraju da dete samo pozove policiju? Ako dobijete sudski poziv, treba li da angažujete advokata? Ako je vaše dete krivo, zar nije potrebno prihvatiti odluku suda?

Kao što sam rekao, hrišćani imaju sklonost da poštuju autoritete i da pokazuju veću spremnost za saradnju sa vlastima od nehrišćana. Ipak, što bolje poznajete zakon i način njegove primene, jasnije vam je da stvari ni izbliza nisu crno-bele.

TRAGANJE ZA PRAVDOM

Zakon sprovode ljudi: policajci, sudije, pravnici, čuvari u zatvorima... A ljudi su različiti. Nastojanja da se očuva mir i uspostavi pravda daleko su od savršenstva. U mnogim zemljama govori se o potrebi reformisanja pravnog sistema. Čak i da su zakoni i njihova tumačenja potpuno pravedni i istiniti, njih sprovode pogrešivi ljudi. Iako mnogi od njih zaslužuju poštovanje jer se trude da budu savesni,

⁴⁸ Rimljanima 13:1

oni su ipak pogrešivi. Neki među njima su otvoreni nitkovi, a neki su jednostavno neefikasni. Zbog toga zakoni i njihova primena ne postižu uvek ono što im je svrha. Tako nekada u zatvor odlaze ljudi koji tamo ne bi trebalo da budu, a dešava se i da neko bude nepravedno osuđen na smrtnu kaznu. Sa druge strane, u nekim slučajevima ljudi koji zaslužuju da budu osuđeni bivaju oslobođeni. Ljudska nesavršenost i grešnost utiču na sve oblasti društvenog života, pa ovo što govorim ne treba tumačiti kao atak na pravnu profesiju.

Kakav stav hrišćani treba da imaju prema građanskim zakonima? Analiza teksta iz Rimljanima 13:1-7 pokazuje da hrišćani prema zakonu uglavnom zauzimaju stav saradnje i građanske poslušnosti. Uprkos tome što neki od onih koji sprovode zakon mogu biti nepravedni, Pavle ističe da, pre svega, oni postoje da bi sankcionisali zločince, a ne poštene ljude i da čitav taj sistem nadgleda sam Bog.

Međutim, kada se ovaj tekst uporedi sa nekim drugim biblijskim tekstovima, otkrivamo da stvari nisu baš tako jednostavne. Kada se ljudski propisi suprotstavljaju Božijim zakonima, hrišćani prvenstvo daju Bogu. "Zar vam nismo strogo naredili da ne učite u to ime (Isusovo)", grmeo je prvosveštenik, ali su mu apostol Petar i njegovi saradnici odgovorili: "Boga treba slušati više nego ljude."⁴⁹

Jednom drugom prilikom, apostol Pavle je nezakonito (to jest, bez suđenja) bio stavljen u zatvor u Filibi. Odbio je da prihvati da bude oslobođen ukoliko gradske vlasti ne budu došle u zatvor da oslobode njega i Silu uz javno priznanje sopstvene greške (Dela 16:35-39). Pavle je takođe koristio svoja zakonska prava kao sredstvo da stigne do Rima (Dela 25:25) i branio se na sudu nekoliko puta. Čini se da njegov savet u poslanici Rimljanima ne isključuje upotrebu zakonskih sredstava za dostizanje pravde ili za zaštitu od nepravde koju čini vlast.

Dakle, ovo je dobar princip: Nemojte prihvatiti svaku optužbu od strane vlasti, nego kad je potrebno koristite zakonski određena sredstva da odbranite sebe i svoju porodicu. Cilj ne treba da bude izbegavanje pravedne kazne za počinjeno nedelo, već izbegavanje pogrešnog tumačenja vaših dela i nepravednog postupanja prema vama.

⁴⁹ Dela 5:28,29 (Čarnić)

Kada se spomenu nepravredne presude nameće se sledeće pitanje: Ko odlučuje šta je pravedno, a šta nepravredno? Kada su u pitanju manji prestupi zakona, sudija može doneći presudu samo na osnovu policijskog izveštaja i priznanja krivice prestupnika. Međutim, presuda se uglavnom donosi nakon sudskog postupka u kome dva pravnikuma tumače zakon. Jedan od njih zastupa tužioca (u građanskom pravu) ili državu (u krivičnom pravu), a drugi zastupa optuženog.

Zamislite da ste uhvaćeni kako rasejano izlazite iz prodavnice ne plativši ono što ste uzeli. (To je moja noćna mora, jer sam često rasejan kada kupujem). Tehnički, krivi ste zbog krađe.

Ako se u to vreme odigrava mnogo krađa u prodavnicama, sudovi mogu biti ljuti zbog te prakse i kazne mogu biti strožije. Kako odrediti koja je presuda pravedna u vašem slučaju?

Vaš advokat može smatrati da je to bila nenamerna greška i da zbog toga treba da se izjasnite da niste krivi. Međutim, vlasti mogu imati potpuno drugačije mišljenje o tome. I tako dolazi do suđenja. Možda ćete (zajedno sa svedocima) biti saslušani i unakrsno ispitivani, da bi se utvrdilo šta se zapravo dogodilo i kakva treba da bude presuda. "Pravedna presuda", dakle, nije apsolutna realnost, nego kompromis postignut između nekoliko ljudi. Kada dva pravnikuma insistiraju na svom viđenju slučaja, verovatno je da će presuda biti pravednija nego što bi inače bila. Ako ne poznajete zakon i pokušate sami da se branite, rizikujete da budete nepravredno osuđeni.

PROCENJIVANJE POLICIJE

Uopšteno govoreći, treba da saradujemo sa vlastima zato što policija uglavnom pokušava da suzbije kriminal i da odbrani poštene građane. Međutim, na policajce se često vrši veliki pritisak da obavljaju svoju dužnost i ponekad se oni s pravom osećaju kao da se od njih traži nešto što prevazilazi njihove mogućnosti. Zato se može dogoditi

Nemojte prihvatiti svaku optužbu od strane vlasti, nego kad je potrebno koristite zakonski određena sredstva da odbranite sebe i svoju porodicu. Cilj ne treba da bude izbegavanje pravedne kazne za počinjeno nedelo, već izbegavanje pogrešnog tumačenja vaših dela i nepravrednog postupanja prema vama.

da policajci postanu preterano revni i nedovoljno osetljivi kada su u pitanju prava maloletnih prestupnika. Ponekad se događa i da su nepravedni. Ima loših policajaca, baš kao što ima i loših doktora ili loših sveštenika, tj. propovednika. Neki primeri iz mog iskustva mogu poslužiti kao opomene protiv slepog poverenja. Slične stvari se mogu dogoditi bilo gde.

Šesnaestogodišnji Glen je jednog dana rekao svojim roditeljima da je provalio u prodavnicu i ukrao nekoliko paklica cigareta. Njegovi roditelji, koji su hrišćani, pozvali su policiju i policajci su tražili da nasamo razgovaraju sa Glenom. Glen je priznao pet sličnih prekršaja koje je počinio u toku prethodnih šest nedelja. Nijedan od njih ne bi bio rasvetljen bez Glenovog priznanja.

Policajci ni na koji način nisu zlostavljali Glena. Pohvalili su ga zbog njegove iskrenosti i saradnje i rekli da će mu njegova spremnost da sve prizna pomoći na sudu.

Nažalost, nije mu pomogla. Osuđen je na dugu kaznu u kazneno popravnom centru koji je bio na veoma lošem glasu. Kasnije se ispostavilo da su ga na prvih pet prekršaja naveli stariji dečaci. Da je ta činjenica bila poznata, njegova presuda bi možda bila drugačija. Glen je pokušavao da zaštiti svoje drugove. Bio mu je potreban savet (koji nikada nije dobio) o ludosti igranja uloge "žrtvenog jarca" zbog lažnog osećanja lojalnosti. Njegovi roditelji su morali da plate za šest velikih razbijenih izloga koji su bili veoma skupi. Da su i ostali dečaci bili uhapšeni, svi bi podelili trošak.

Da su Glenovi roditelji znali kako će se stvari razvijati, ne bi dozvolili policajcima da nasamo ispituju Glena. Bilo je dobro što se otkrila njegova krivica, ali nije bilo dobro što je tako strogo osuđen. A nije bilo dobro ni to što su njegovi roditelji morali toliko mnogo da plate.

Kazneno popravni dom je imao poguban uticaj na Glena. Tamo je otišao kao uplašeni pokajnik, a izašao je kao ogrubeli maloletni prestupnik, koji je vremenom postajao sve okoreliji. Dobar advokat je mogao da predloži alternativnu, manje škodljivu kaznu – ne samo za Glenovo dobro, već za dobro čitavog društva.

Harijevi roditelji postali su svesni da njihov petnaestogodišnji sin preprodaje marihuanu kada su primili preteće telefonske pozi-

ve bande za koju je Hari radio. Ispostavilo se da je Hari bacio svoju prvu i jedinu isporuku zato što se uplašio. Ostavio ju je u gradskom autobusu, iskočio iz njega i pobjegao – zato što je verovao da je čovek koji je sedeo iza njega policajac. Nije imao novca da plati onima od kojih je uzeo paketić i zato je dobijao preteće pozive. U svom očajanju vapio je Bogu za pomoć.

Harijevi roditelji bili su lekari. Gradska policija se nije detaljno bavila problemom preprodaje droge, ali državna policija, koje je bila zadužena za to, u toku nekoliko meseci izvršila je pretres tri kuće lekara i jedne advokata, zbog sumnje da su njihova deca posedovala drogu. Policija ništa nije otkrila u ovim kućama, ali su u toku pretresa pomerali tepihe, podizali parket i cepali tapete, nanevši svakoj kući štetu od nekoliko hiljada dolara, koju po zakonu nije bilo moguće naplatiti. Taj način rada je bio uobičajen za lokalno odeljenje državne policije.

Zato su Harijevi roditelji odlučili da ne stupe u kontakt sa policijom, već da kao posrednika između njih i bande iskoriste jednog preobraćenog bivšeg robijaša koji je poznao te “dilere”. Čim je banda dobila novac u vrednosti izgubljene isporuke i uverila se da se Hari povlači iz “posla”, pretnje su prestale.

Ne usuđujem se da ocenjujem ispravnost postupka Harijevih roditelja, osim što ću reći da bi bolje uradili da su potražili savet advokata. Njihovo nepoverenje u državnu policiju svakako je bilo opravdano. Znali su da je njihov sin počinio manji prekršaj i da bi njihova saradnja sa policijom dovela do nanošenja velike materijalne štete prilikom pretresa koji ne bi bio opravdan, jer u njihovom domu nije bilo skrivene droge. Spomenuti bivši osuđenik je saradivao sa državnom policijom i na osnovu onoga što je znao o njima savetovao je roditelje da im se ne obraćaju.

PROCENITE TUŽIOCE

Moramo biti oprezni ne samo kad komuniciramo sa policijom već i sa javnim tužiocima. Neki su istinski posvećeni doseganju pravde sa ciljem prevencije zločina. Drugima je važna profesionalna satisfakcija koju donose dobijeni slučajevi i ne obaziru se koliko će daleko ići da bi to ostvarili.

Jedan mladić se skinuo pred devetogodišnjom devojčicom Sendi. Zaustavio je svoj auto, otvorio vrata i pokazao svoje genitalije. Kada se ona udaljila, on se odvezao dalje. Sendi je sve ispričala svojoj majci koja je obavestila policiju. Oni su došli da uzmu izjavu od Sendi.

Pokazalo se da je egzibicionista već bio u pritvoru kada su policajci stigli u njegovu kuću. Te iste stvari je radio već nekoliko sedmica pred mladim devojkama i nekim starijim ženama, od kojih su mnoge bile voljne da svedoče na sudu.

Sendi je bila osetljiva devojčica i nije mogla da spava nakon incidenta. “Nije to bio taj čovek, taj čovek nije to uradio”, rekla je. “Uplašila sam se od policajaca koji su mi postavljali sva ona pitanja. Nisam htela da razgovaramo o tome”. Majka joj je obećala da više neće morati da govori o tome. Međutim, majka nije računala na tužioca koji je u svojoj revnosti želeo da što više svedoka bude na sudu. Nije pokazao nimalo brige za posledice koje bi suđenje moglo da ostavi na Sendi. Tek kada je psiholog razgovarao sa Sendi (što je bila dodatna patnja, ali ni izbliza tako velika kao što bi bilo svedočenje na suđenju), majka je uspešla da izdejstvuje da se Sendi ne pojavljuje na sudu.

Zaključak nije da su policija i sudovi loši. Oni su potrebni društvu i imaju veoma korisnu ulogu. Pouka bi mogla da bude da je naivno ako pretpostavimo da im uvek na srcu leže interesi svakog pojedinca. Ponekad moramo da se suprotstavimo njihovim izjavama.

Jedna sedamnaestogodišnja devojka koja se naglo pretvarala u alkoholičarku samoinicijativno je priznala da je provalila u četiri prodavnice da bi krala viski za ličnu upotrebu. Svaki put je sakrivala alkohol i pila ga kad god je mogla da izađe noću. Njeni roditelji, koji su hrišćani, bili su duboko potreseni zbog njenog opijanja i nemoćni da to promene. Još više su se potresli kad su saznali za krađe.

Živeli su u jednoj kanadskoj provinciji u kojoj se tinejdžeri mogu izvesti pred sudove za maloletnike i pre nego što napune osamnaest godina. Ti sudovi za maloletnike se prestupima bave diskretno i ne unose ih u kriminalni dosije. Roditelji su odmah preduzeli korake da njihova kćerka dobije psihijatrijsku pomoć, a ona se složila da svako dana uzima “Antabus”, sve dok bude živela u njihovoj kući.

Zbog “ozbiljne prirode incidenta”, pravnik iz kancelarije glavnog tužioca podneo je zahtev maloletničkom sudu da se proces prenese

na sud za odrasle. Devojci je nedostajalo samo devet meseci do osamnaestog rođendana, ali ovo su joj bili prvi prestupi, dobrovoljno ih je priznala i potražila je pomoć u vezi sa problemom opijanja. Štaviše, imala je pravo na istu zaštitu kao i ostali maloletnici, od kojih su mnogi počinili brojne i mnogo ozbiljnije zločine. Posledice prenošenja postupka na sud za odrasle mogle su da budu ozbiljne. Devojci bi tada bio otvoren kriminalni dosije, što bi do kraja života moglo da utiče na njenu mogućnost zaposlenja. Ključno pitanje bilo je: “Da li su njeni prekršaji zaista zasluživali takve posledice?” Roditelji su postupili mudro i zatražili su pomoć advokata. Uložena je žalba na zahtev tužioca i sud se složio sa advokatom odbrane da je pravednije i u interesu svih strana da se devojci sudi na sudu za maloletnike. Pitanje nije bilo da li prekršaje treba kazniti, nego koji je pravedan način da se to uradi.

SUDIJE

I sudije se međusobno razlikuju. Neki su strožiji od drugih; neki veruju u mogućnost vraćanja na pravi put, dok drugi naginju ka odmazdi. Neki su pravedni, a drugi (verujem da su u manjini) su nepravedni.

Iako se uglavnom trude da budu dosledni, raspoloženje sudija varira. Dešava se da stariji pomoćnici u sudnici zavrte glavom i kažu: “Gospodin sudija je danas loše raspoložen” ili “Nikada ga nisam video da nekoga tako lako pusti”. To nam govori da na presudu utiču različiti faktori. Roditelji koji su hrišćani, čiju decu očekuje suđenje, ne bi trebalo previše da se brinu o tome koji sudija će predsedavati, već da se mole Bogu da On tako utiče da, koji god sudija bude vodio proces, na kraju bude donesena presuda koja je pravedna, ali istovremeno i milostiva.

USLUGE ADVOKATA

Kada roditelji treba da potraže pomoć advokata? I koga da izaberu kada se budu odlučili za to?

Verovatno ste iz dosadašnjeg izlaganja počeli da naslućujete odgovor na prvo pitanje. Treba da angažujete advokata kada god idete na suđenje, a preporučuje se i pre nego što dođe do bilo kakvog

saslušavanja od strane policije ili drugih zvaničnika. Kao što vam je verovatno poznato iz filmova, policajci obaveštavaju uhapšeničke da svojim odgovorima mogu sebe ugroziti. Međutim, pod uticajem straha i stida, koje maloletnici osećaju prilikom prvog hapšenja, takvi tehnički detalji kao što je pravo da čute sve do dolaska advokata, prođu nezapaženo.

Neke roditelje brine i cena advokatskih usluga. U Engleskoj, na primer, postoje lokalni kol-centri. U njima obično rade dva ili tri pravna savetnika sa punim radnim vremenom, a uveče im (na volonter-skoj bazi) pomoć pružaju još neki advokati i pravni savetnici. Neki od ovih centara su specijalizovani za maloletnički kriminal. Ponekad besplatno preuzimaju slučajeve ili pružaju pravnu pomoć. Ovaj sistem besplatno ili sa popustom pruža pravne savete i pomoć onima koji ne mogu da plate uobičajenu cenu usluga advokata. Najveći broj prekršaja koje počinu maloletnici spadaju u krivično, a ne u građansko pravo, a pravna pomoć je dostupna u gotovo svim krivičnim postupcima kada optuženi može da dokumentuje da ima niska primanja.

Ako ste u prilici da birate advokata, postavlja se pitanje kakve osobine bi on trebalo da poseduje? Lako je nekome preporučiti da pronađe “dobrog advokata”, ali koje su osobine dobrog advokata?

Odgovori na ovo pitanje se mogu donekle razlikovati. Većina hrišćana se instinktivno prvo obraća advokatima koji su hrišćani, osećajući se sigurnijim da će ih neko ko veruje isto kao i oni dobro razumeti. To je svakako nešto što treba uzeti u obzir. Što se mene tiče, manje me zanima vera advokata od njegovog poštenja i stručnosti. Dalje, kada bih mogao da biram, radije bih izabrao iskusnog advokata nego neiskusnog. Dobro je advokata potražiti u advokatskoj firmi koja ima dobru reputaciju i dugu istoriju, jer su oni uglavnom u stanju da zaposle sposobnije ljude. Moj izbor bi tada pao na advokate koji na prvo mesto stavljaju poštenje i integritet, i koje više zanima ostvarivanje pravde nego zadobijanje poena. Veoma je važno i videti za koju oblast je određen advokat specijalizovan. Nećete konsultovati advokata specijalizovanog za poreska pitanja u slučaju suđenja za krađu u prodavnici, ili onog ko se bavi brakorazvodnim parnicama zbog kupovine kuće. Advokati koji i sami imaju decu tinejdžerskog uzrasta mogu biti posebno motivisani da pomognu.

Ne mogu da vas posavetujem na koji način da započnete potragu. Većina ljudi voli da im advokata preporuči prijatelj. Polazna tačka može biti i telefonska služba za informacije. Advokati koje budete kontaktirali možda neće biti voljni da preuzmu vaš slučaj, zato što su prezaposleni ili zato što je vaš problem takav da bi više voleli da se njime bavi neko drugi. Međutim, možete da ih zamolite da vam preporuče nekog svog kolegu, za kog misle da bi bio pogodan.

PODMUKLA TROJKA

Možda ćemo osećati uznemirenost pre razgovora sa advokatom ili pravnim savetnikom. Ako nas uznemiruje atmosfera u lekarskoj i stomatološkoj ordinaciji, to je sitnica u odnosu na uznemirenost koja nas može obuzeti kada prvi put treba da se suočimo sa zakonom. Međutim, treba da shvatimo da ovo iskustvo, koje doživljavamo kao pretnju i poniženje, može takođe da nas učini zrelijim i uravnoteženijim. Sve zavisi od našeg pogleda na stvari. Sudski poziv možemo doživeti kao strašan teret ili kao izazov koji će nas podstaći da sazrimo i da se potpunije oslonimo na Boga.

Veoma je važno da savladamo tri podmukla osećaja: strah, sramotu i krivicu. Ako ova trojka pobedi, mi ćemo biti poraženi i paralisani, ali ako mi pobedimo ove osećaje, uspećemo da se uzdignemo iznad situacije.

Prvi neprijatelj je strah. Naša pobeda će otpočeti kada se bude-mo suočili sa činjenicom da smo uplašeni. Ne moramo da pokušavamo da racionalizujemo svoj strah. Mašta hrani strah, a mašta je uvek spremna da oslikava nerealne ili preuveličane strahote.

Okrenite se od mašte ka stvarnosti i postavite sebi pitanja: “Imam li razloga da se plašim? Šta se promenilo od kad se policija pojavila na mojim vratima ili od kad sam dobio poziv da se pojavim pred sudijom? ‘Gospod je svetlost moja, koga da se bojim? Gospod je branič života moga, koga da se plašim?’⁵⁰ Da li je sukob mog deteta sa zakonom izmenio moj odnos sa Bogom? Dobio sam sudski poziv, ali da li to znači da me je Bog napustio ili je On i dalje moj zaštitnik? Da li bi onaj koji je rekao “nikada te neću ostaviti niti ću od tebe odstupiti” mogao da prekrši svoju reč?

⁵⁰ Psalam 27:1 (Bakotić)

Čak ni činjenica da bi naša deca mogla da budu osuđena na stroge zatvorske kazne ne znači da nas je Bog napustio. Njegovo prisustvo će nas pratiti i, ako mu dozvolimo, On će nam dati mir.

Biblija mnogo toga govori o miru. "Ne bojte se" je jedan od najčešćih poziva u Bibliji. I sam Isus je rekao: "Ne bojte se onih što ubijaju telo, a ne mogu da ubiju i dušu. Nego, više se bojte onoga koji može da uništi i dušu i telo u paklu."⁵¹ Ove reči se odnose na nešto drugačije situacije od problema sa kojima se suočava roditelj okrivljenog tinejdžera, ali princip je isti. Strah od ljudi (policajaca, sudija itd.) je prisutan u onoj meri u kojoj nam nedostaje strahopoštovanje pred velikim Bogom. Možda nećemo uvek biti u stanju da utišamo svoj strah, ali možemo da odlučimo ko će biti veći u našim očima – sudski službenici ili Bog. Budimo, dakle, bogobožni roditelji koji uče da budu slobodni od straha od ljudi.

"A šta ako je to moja greška?" To je pitanje koje nas progoni dok se borimo da steknemo unutrašnju sigurnost. Odmah za petama straha dolazi krivica. Možda nas policija i sudovi asociraju na razotkrivanje krivice, na strahove koji su se začeli još u školi pri pomisli na odlazak u direktorovu kancelariju.

U ovoj knjizi već je bilo reči o pitanju krivice roditelja zbog stranjivanja dece. Svakako, ne postoje savršeni roditelji. Takođe je istina i da naša deca imaju vlastiti um i da mogu da donose vlastite odluke, a mi ne smemo da preuzimamo na sebe svu krivicu za ono što su ona uradila. Međutim, pogled na policijsku uniformu ili pomisao na sudnicu mogu nanovo da probude osećanje krivice za koje smo mislili da smo ga se oslobodili.

Sa osećanjima krivice moramo da se pozabavimo odmah i nepokolebljivo. Iznesite ih pred najviši sud koji postoji. Svi vaspitni promašaji za koje ste krivi imali su šire posledice od ovih sa kojima se sada suočavate. Oni su doveli do smrti Božjeg Sina. Presuda zbog vaše krivice već je doneta i kazna izvršena. Stoga treba da se sa ovozemaljskim sudovima suočite podignute glave – ne više opterećeni sopstvenim neuspesima, nego da punu pažnju usmerite ka strahovima, krivici i stidu vaše dece. Poslednja stvar koja je deci potrebna

⁵¹ Matej 10:28 (SSP)

kada se suočavaju sa zakonom jeste roditelj opterećen krivicom. Ako ikada roditelji treba da imaju poverenje u Boga i da budu slobodni i sposobni da utišaju strahove svoje dece, to je u situaciji kada deca treba da izađu pred ovozemaljski sud.

Stid je poslednji i najpodmukliji od ova tri neprijatelja. Stid nas sprečava da zatražimo molitve podrške drugih hrišćana, onda kada su nam najpotrebnije; on nas navodi da, ispunjeni gorčinom, okrenemo leđa deci koja su okaljala naše ime. Postiđeni smo zato što mislimo da će nas ljudi prezirati zbog onog što se dogodilo, i rado bismo se sakrili od onih koje poznajemo. Izbegavamo razgovor o tome. Možemo čak biti u iskušenju da se podmićivanjem izbavimo od skandala.

Možda smo svoj stid nerazumno zasnovali na fantaziji, na pretpostavkama o tome šta drugi ljudi misle – umesto na saznanju o tome šta zaista misle. Neki će biti spremniji da nam se dive zbog hrabrosti koju pokazujemo u nevolji, nego da nas preziru. Međutim, ovo pitanje zadire dosta dublje. Problem koji imamo sa stidom sličan je problemu sa strahom. U njegovom korenu leži pogrešan stav prema Bogu i prema drugim ljudima. Problem nastaje kada nas više zabrinjava mišljenje ljudi nego Božije mišljenje. Kao i plašljivim verskim vođama iz Hristovog vremena i nama je “omilela ljudska pohvala više od pohvale Božije”.⁵² Zato, ako primetimo da nas je obuzeo stid, trebalo bi da se potrudimo da izmenimo taj svoj stav tako što ćemo učiniti svestan trud da više brinemo o tome šta Bog misli nego o tome šta drugi misle. Bog se ne stidi nas i naše dece, pa ne smemo ni mi.

Strah, krivica i stid su uporni neprijatelji koji mogu da nas napadnu noću ili da nas dočekaju ujutro, čim ustanemo iz kreveta. Moramo ih savladati odlučno kada god se pojave. Oni imaju samo onoliko moći koliko im mi dozvolimo. Čak i ako iz svojih nevolja ne naučimo ništa drugo osim kako da pobeđujemo strah, krivicu i stid, svakako ćemo iz svega izaći snažniji.

Nevolje sa zakonom – nadam se da vam se to nikada neće dogoditi. Međutim, ako se ipak dogodi, budite hrabri. Bog je u Bibliji opisan kao onaj koji istovremno voli pravdu i milost, kao branilac potlačenih i heroj siromašnih. Bez obzira da li ćete se izboriti za pravdu

⁵² Jovan 12:43 (RSV)

za svoje dete ili ne, njegovo oko počiva na vama i na vašoj porodici. Na kraju će On ispraviti sva zla.

Kada se budete okrenuli ka Bogu, može se pokazati da je ono što vam je predstavljalo noćnu moru bilo dragoceno i poučno iskustvo za vas. Dolina iskušenja će se s vremenom proširiti u plodan i sunčan pašnjak, na kome ćete moći da uživate u Božjem obilju kao nikada ranije.

3. DEO

VIŠE OD PRAGMATIZMA

ODUSTAJANJE

Tokom mnogih godina previše smo obraćali pažnju na ono što *deluje*, a premalo na ono što je *ispravno*. Ono što je ispravno može da funkcioniše, ali ne mora. Da smo laboratorijske životinje ili kompjuteri, ono što je ispravno bilo bi definisano kao ono što daje rezultate, i moralnost bi se povinivala funkcionalnosti. Međutim, mi živimo u moralnom Univerzumu, kojeg je stvorio pravedni Bog i naselio ga stvorenjima koja imaju slobodu da prihvate ili odbace njegova dela i zakone. U slučaju ljudi, odgovor je često suprotan od onoga što je On želeo. Bog nas poziva da našoj deci budemo ono što je On nama.

Zbog toga naš odnos sa našom decom ne treba da zasnivamo samo na nekakvim očekivanim rezultatima, nego na onome što je ispravno. Ako se ne ispunjava uvek ono što Bog najviše želi za svoja stvorenja, neće se uvek ispunjavati ni ono što mi želimo za našu decu. Najsigurniji put je da nastojimo da budemo pobožni roditelji, čak i ako ne uspemo da odnegujemo savršenu decu, umesto da koristimo tehnike koje odnos roditelj-dete pretvaraju u odnos tehničar-objekat.

Pozvani smo da zakoračimo iz oblasti pragmatizma u pravo hodanje sa Bogom. Treba da biramo *ono što je ispravno*, ne očekujući da to što je ispravno uvek zadovolji naše težnje i naklonosti, a pogotovo ne našu taštinu i naše telesne želje. Ako je Bog plakao nad buntovnom ljudskom rasom, onda ćemo i mi ponekad morati da plaćemo nad našom buntovnom decom.

Dok razmatramo na koji način mi roditelji možemo da promeni-
mo svoje stavove, ne treba pitati da li oni donose željene rezultate, nego da li odražavaju ono što je u Božjem umu, da li se odlikuju vernošću,

Dok dete postaje odrasla osoba, moramo biti voljni da mu dozvolimo da požnje posledice svojeglavih postupaka, čak i ako naš bol možda bude bio veći od njegovog.

od Hristovih najbližih učenika bio je Juda. Sledećih pet poglavlja predstavljaju procenu vrednosti pojedinih roditeljskih stavova.

ZAROBLJENI SLAVUJI

Nekada su trgovci na Kovent Gardenu, u Londonu, prodavali slavuje u kavezima. Hvatali su ptice i oslepljivali ih ubadanjem vrelih igala u oči. Pošto slavuji pevaju u mraku, umilna pesma je neprestano dopirala iz grla zarobljenih i oslepljenih ptica. Ljudi su ih zatvarali u kavez i oslepljivali zarad sopstvenog uživanja u njihovoj pesmi. Štaviše, zarobljavali su ih na takav način da im sloboda nikada više nije bila dostupna. Niko nije mogao da ih oslobodi.

Što pre oslobodimo svoju decu, to bolje. Ako ih nepromišljeno posmatramo kao objekte stvorene za naš sopstveni užitak, možemo da uništimo njihovu sposobnost da žive u slobodi, baš kao što su trgovci iz Kovent Gardena činili slavuje nesposobnima za slobodu.

Ako decu nepromišljeno posmatramo kao objekte stvorene za naš sopstveni užitak, možemo da uništimo njihovu sposobnost da žive u slobodi.

pravednošću, strpljenjem, disciplinovanošću, sažaljenjem, ljubavlju i milošću? Dok dete postaje odrasla osoba, moramo biti voljni da mu dozvolimo da požnje posledice svojeglavih postupaka, čak i ako naš bol možda bude bio veći od njegovog. Bog je stvorio Adama koji je bio Kainov otac. Jedan

Može se desiti, takođe, da obogaljimo i sami sebe. Može se desiti da svoju decu pretvorimo u nešto što nam je neophodno za sopstvenu sreću, i da tako postanemo *zavisni* od njih.

Moramo *odustati* od ovako bolesnog odnosa. Šta to znači? Očigledno, to ne znači zanemariti naše roditeljske

obaveze. Našoj deci su potrebni hrana, krov nad glavom, odeća, ljubav i poučavanje, i naš zadatak je da im sve to pružimo. To ne znači ni da treba da propustimo da svoju decu naučimo poštovanju i zahvalnosti. Štaviše, ako smo odgovorni za njihovo vaspitavanje, moramo imati autoritet da uradimo sve što je neophodno da bismo ispunili tu obavezu.

Da bismo razumeli šta je bolestan odnos prema deci moramo prvo razumeti kakav je Bog i u čemu je suština njegovog odnosa sa nama. Kakav je On prema nama, takvi moramo i mi biti prema našoj deci, koliko god je to moguće.

Stav koji Bog ima kao roditelj jeste spoj brige pune ljubavi i poučavanja sa odbijanjem da nas prisili na poslušnost. On čezne da nas blagoslovi, ali ipak nam neće silom "sipati blagoslove u grlo". Naši gresi i buntovnost ga žaloste, ali u svojoj žalosti On nas neće na silu privući ka sebi. Ako istrajavamo u svojim prestupima, pustiće nas da, putem bolnog i gorkog iskustva, otkrijemo da je bilo bolje da smo ga poslušali.

Kakav treba da bude naš odnos prema našoj deci? Potrebno je da ih vratimo Bogu i tako prestanemo da ih posmatramo kao svoje vlasništvo. To ne znači da treba da zanemarimo svoje obaveze prema njima, niti da treba da odustanemo od autoriteta koji nam je potreban da bismo ispunili te obaveze. To znači da treba da odbacimo onu kontrolu koja proističe iz bespotrebnih strahova i sebičnih ambicija.

PONOS ILI PRIVILEGIJA

Normalno je da želite decu kojom ćete se ponositi. Ponekad se može dogoditi i to da vaše ambicije u odnosu na njih postanu i njihove ambicije. Međutim, nemate pravo da zahtevate od njih da ostvaruju ono što ste vi sanjali o njihovom životu.

"Zar ih nisam ja doneo na svet?", kažu neki roditelji. "Ko ih je hranio i oblačio? Ko je plaćao njihovo školovanje? Ko se satirao od posla da bi oni mogli da se bave sportom, muzikom? A pogledajte kako su mi uzvratili..."

Možda su ti roditelji stvarno svojoj deci pružili i više nego što im je bilo potrebno, više nego što se očekuje od roditelja. Ali zašto su to radili? Da li su možda plaćali tako veliku cenu da bi njihova deca ostvarivala njihove snove? Možda su nesvesno želeli da u životu svoje dece ostvare nešto što nisu uspeli u sopstvenom. Međutim, njihova deca imaju svoj život, koji pripada samo njima –

Normalno je da želite decu kojom ćete se ponositi. Ponekad se može dogoditi i to da vaše ambicije u odnosu na njih postanu i njihove ambicije. Međutim, nemate pravo da zahtevate od njih da ostvaruju ono što ste vi sanjali o njihovom životu.

život koji su dobila od Boga. Čak ni Bog ih ne prisiljava da ostvare ono što s pravom očekuje od njih.

Teško je slušati kako neki roditelji pričaju priče o uspesima svoje dece. Njima je nepodnošljivo da gledaju tuđu decu kako ostvaruju uspeh u nekoj oblasti, dok njihova deca zaostaju. Lakše im je da grde svoju decu, da ih nadgledaju dok rade domaće zadatke ne dozvoljavajući da ijedna reč ili broj izmakne njihovom pogledu. Lakše im je da im dovikuju u toku školske utakmice ili plivačkog treninga. Možda će čak svoje frenetično podsticanje i nagovaranje nazivati "pomoć". Međutim, šta ih motiviše da pružaju takvu vrstu pomoći? Da li je to njihova težnja da preko svog potomstva ostvare lični uspeh?

Možda tvrdite da insistirate na obrazovanju vaše dece da ona ne bi kasnije živela u oskudici ili da insistirate da se bave sportom jer je to dobro za razvoj njihovog samopoštovanja i karaktera. Međutim, da li se zaista radi o tome? Šta motiviše revnost s kojom neki roditelji podstiču razvoj svoje dece?

Veoma je prijatno kada vam čestitaju zbog ponašanja vaše dece, zbog načina na koji se oblače, zbog dobrog posla koji imaju ili zbog ugledne familije u kojoj su pronašli bračnog druga. "On ti stvarno služi na čast... Kad bi samo moja kćerka bila kao tvoja Džejn... Vaš sin Tom je izuzetno lepo vaspitan... Sindi je stvarno postigla veliki uspeh kad je dobila taj posao! Ona je zaista postala devojka na koju možete biti ponosni! Ko zna koliko će daleko dogurati... Zar niste ponosni što imate dva sina misionara i kćerku koja je udata za propovednika?"

Ko ne bi pozeleo da čuje takve pohvale? Međutim, neki roditelji ne dobijaju pohvale. Umesto toga oni tuguju, dok se njihove nade gase jedna za drugom. Njima se čini da je svaki napor koji su uložili u vaspitavanje dece bio uzaludan. U kontaktu sa roditeljima uspešne dece oni osećaju stid.

Oduprite se svom ponosu. Stvari bi mogle da ispadnu bolje nego što se nadate, ali nije to razlog zbog kojeg vam ovo savetujem. Vaša deca vam nisu data da biste se njima hvalili. Hvalite se Bogom i njegovom dobrotom prema njima i vama, svim onim čemu vas je naučio preko njih i time što vam je dao privilegiju da ih odgajate. Može li se zamisliti veća privilegija od toga da vam se poveri briga o novom životu darovanom od Boga?

VIKENDICE ZATVORI

Potrebno je da *odustanemo od prava da od svoje dece doživljavamo samo lepe stvari*. Deca donose i radost i bol. Čak i samo posmatranje dece može da izazove navalu lepih emocija. Gledati ih kako rastu, zapažati kako uče nove stvari i ovladavaju novim veštinama, slušati njihove prve tajne i poveravanja, učestvovati u njihovim prvim problemima i pomagati u njihovom rešavanju, posmatrati ih kako uživaju na porodičnim okupljanjima, otkriti da su izašli iz takozvane loše faze za koju ste mislili da se nikada neće završiti, deliti njihove pobeде i radosti, gledati kako postaju muškarci i žene – te i mnoge druge stvari mogu da budu izvori neizmernog uživanja.

Međutim, ovo uživanje možemo da zatrujemo ako nismo spremni da odustanemo od našeg *prava* da ga dobijemo. Poznajem jednog bogatog hrišćanina koji ima imanje kraj jezera. Pored njegove vikendice nalaze se i vikendice njegove dece. On ih je kupio i poklonio svojoj deci da bi ona uvek bila u njegovoj blizini. “On kupuje našu ljubav”, ogorčeno mi se požalio jedan njegov zet. “Ne morate da prihvatite njegovu velikodušnost”, rekao sam mu. “Da, ali on se uvek vredi ako ne uradimo ono što želi”, odgovorila je njegova žena. “Nametnuo nam je osećaj krivice. Ponekad plače, a mi tada osećamo da smo zli i nezahvalni.”

Ne opravdavam decu koja su prodala svoju nezavisnost za kuće kraj jezera. Međutim, vidim i to da je, insistirajući na svom pravu da uživa u svojoj deci (“on želi da svi budemo oko njega sve vreme”), otac potkresao njihova krila. Takav njegov stav nije se pojavio kada su mu deca stasala za ženidbu i udaju. Od njihovog rođenja on je podrazumevao da ima pravo da neograničeno uživa u svojoj deci. Tako ih je navikao na zahtev da ostanu kraj njega, poput igračkica ili kućnih ljubimaca.

Uživam u crvendaćima koji skaću po travnjaku iza moje kuće. Neopisivo se uzбудim kad ugledam ženu rakuna i njenu mladunčad kako krišom protrčavaju pored moje kuće odlazeći na reku. Volim da stojim na obali i posmatram dabrove i vidre u njihovom tihom noćnom

Neki roditelji misle da imaju pravo da neograničeno uživaju u svojoj deci, pa se odnose prema njima kao da su igračke ili kućni ljubimci.

plivanju, kao i da gledam zečeve i veverice koji žive blizu moje kuće. Bio bih tužan kada bi otišli, ali nemam pravo da ih zarobim da bih uživao u njima. Kada bi bili zarobljeni, oni bi se promenili. Paradoksalno je, ali tek kada odustanem od svog prava da uživam u njima, ja sam najslobodniji da u njima uživam.

Poznajem oca koji sinovima vraća neotvorena pisma ako ona ne stignu prvom poštom u ponedjeljak ujutro. Neki roditelji žestoko kritikuju svoju decu ako njihova pisma ne stižu onoliko često koliko bi oni želeli.

Zar očevi i majke ne treba da poduče svoju decu kakve obaveze imaju prema njima kao roditeljima? Naravno da treba. Zar decu ne treba učiti da misle na svoje ostarele roditelje i da vremenom preuzimaju na sebe brigu o njima? Naravno, ali nije to ono o čemu govorim. Jedno je učiti ih onome što je ispravno, a insistirati na tome da se zadovolje "roditeljska prava" je nešto sasvim drugo. Bićemo najnesrećniji od svih ljudi ako *zahtevamo* da nas naša deca usrećuju ili ako naše uživanje zavisi samo od njih. Iz kojih motiva pišete pisma deci ili ih pozivate telefonom da bi im saopštili da ste uvređeni? Da li je to želja da pomognete deci da nauče da vas poštuju ili je u pitanju potreba da date oduška svojoj ogorčenosti, da izazovete osećaj krivice kod vaše dece i navedete ih da se sažale nad vašom usamljenošću?

Ako imate mlađu decu, može vam se učiniti da se ovo o čemu pišem ne odnosi na vas. Međutim, grešite. Ovi stavovi koji izgledaju tako ružno kod starih roditelja nastali su dok su oni još bili mladi roditelji male dece. U pitanju je naročiti mentalni sklop; to je odlika posesivnih ljudi koji su skloni da svoju decu posmatraju kao kućne ljubimce. Možda oni tvrde da se trude da decu nauče da nesebično doprinose sreći roditelja. Međutim, potrebno je da budu potpuno iskreni pred sobom i razmisle da li se prvenstveno zanimaju za moralni razvoj svoje dece ili je u pitanju težnja da uz pomoć dece udovolje svojim željama?

Uživanje u mojoj deci može da bude moja *privilegija*, ali ne i moje *pravo*. Ako sam prisvajao pravo na to, moram da odustanem od toga. Tako ću izbeći bespotrebno razočarenje i napetost. Ovakav stav treba da zauzmem zato što svog Oca mogu da proslavim pravilnim stavom prema svojoj deci. Možda ću biti žalostan ako deca odluče da

praznike ne provode kod mene, ako odluče da veruju drugačije nego ja, ako sklope neodgovarajući brak ili ako bude izgledalo da su me zaboravili. Međutim, ako sam se odrekao prava da uživam u svojoj deci, moja žalost neće biti otežana gorčinom.

Odustajanje, naravno, podrazumeva i odustajanje od prava da *posedujemo* svoju decu. Mi ih ne posedujemo i ne smemo da se ponašamo kao da su naše vlasništvo. Poznajem jednu udovicu koja se nezdravo privila uz svoju kćerku. Obe su bile hrišćanke. "Tvoja je dužnost da ostaneš sa mnom", govorila je majka. "Moraš da me slušaš zato što sam ti majka." Ona je odlučivala o vrsti obaveza koje će izvršavati njena kćerka, o odeći koju je morala da nosi, o tome kada će da odlazi ili dolazi kući, s kim može da razgovara ili da se druži – sve dok se njena kćerka, u svojoj tridesetoj godini, nije pobunila i napustila svoju majku, ali ispunjena osećanjem krivice zbog "greha" koji je time počinila. Ovo je primer roditeljskog zlostavljanja koje je poteklo iz pogrešnog stava koji je majka prema kćerki imala još od najranijeg detinjstva. Dok sam razgovarao s njom bilo je jasno da je svoju kćerku posmatrala kao svoje vlasništvo i da je to uvek radila. Međutim, njena kćerka je bila samo neko ko joj je bio poveren na čuvanje. Kćerka nije bila robinja i majka nije bila njen vlasnik. Ja mogu da zadržim svoju kćerku kod kuće zbog toga što još uvek nije spremna da se sama suoči sa svetom, zbog toga što još uvek nije ovladala veštinama koje su joj potrebne da bi se valjano starala o sebi i što nije emocionalno spremna da ostane bez bliske podrške svoje porodice. Međutim, ona se brzo razvija i čim bude bila sposobna za to i čim bude želela, ona će otići svojim putem. Ona nije moje vlasništvo. Ona je privremeno bila meni poverena da je obučim za samostalni život.

||| Mi ne posedujemo našu
||| decu i ne smemo da se
||| ponašamo kao da su naše
||| vlasništvo.

OTPISIVANJE SVIH DUGOVA

Odustajanje znači *biti spreman da se odrekneš svake nadoknade za ono što si učinio za svoju decu*. Starati se o starima i onemoćalima je divno i to je osobina koja razlikuje ljudska bića od životinja. Nažalost, u modernom urbanom društvu briga o starima sve više postaje

odgovornost države i posao plaćenih profesionalaca. U idealnom slučaju ona je povlastica najbliže porodice, u čijem domu bake, deke, prabake i pradedovi mogu ono malo snage što im je preostalo da potroše učestvujući u domaćim radostima i obavezama. Moderni uslovi života, kao i zdravstveno stanje ili temperament ostarelog roditelja, mogu ovaj ideal učiniti nedostižnim.

Možemo li da očekujemo da nas naša deca neguju kad ostarimo? Da li je naše staranje o njima neka vrsta investicije za budućnost? Da li od njih očekujemo da nam se oduže za našu brigu, molitve, pretrpljene žalosti, naš trud i naš uloženi novac? Zar ne treba da naša deca nauče da je njihova dužnost da nam pruže podršku kad ne budemo mogli da se sami staramo o sebi?

Po ovom pitanju roditelji gaje veoma različita osećanja. Neki se zaklinju da deci nikada neće biti na teretu, a drugi, zbog svega što su učinili, očekuju nešto zauzvrat. U mnogim roditeljima postoji osećanje da im deca nešto duguju, da im zapravo duguju mnogo.

“Ja samo želim da moja deca nauče da se brinu o starim ljudima i da ih vole”, reći će možda neki. To je dobar cilj. Najbolji način da deca nauče da se brinu o starima je da posmatraju vas i stav koji imate prema vašim roditeljima ili prema roditeljima vašeg bračnog druga. Ako vama vaša briga o roditeljima predstavlja radost i uživanje, onda će za vašu decu biti prirodno da se tako ponašaju prema vama. Ako su, s druge strane, vaši ostareli roditelji teret i dužnost koju prezirete, veoma je verovatno da će deca dobro to zapamtiti, jer ste im pružili takav uzor. Možda vam se čini da vas deca “uzimaju zdravo za gotovo”, ali to je bolje nego da nemaju poverenja u vas ili da vas se plaše. Ako vaša deca imaju svoje potomstvo, njihova srca će više biti pokrenuta na dela ljubavi prema sopstvenoj deci nego prema vama. Veoma dugo će više misliti o tome šta mogu da očekuju od vas, nego šta bi trebalo da vam pruže. Dozvolite im da prenesu svojoj deci sve ono što ste im dali, kao što ste vi preneli svojoj deci ono što su vama dali vaši roditelji. Nemojte insistirati na svom pravu na zahvalnost, a ako zahvalnost ipak dođe doživete istinsku radost. Ako budete zahtevali svoje pravo, možete postati ogorčeni. Odrecite se svog prava na rođendanske čestitke i poklone, na iznenađenja povodom godišnjica. Odlučno predajte Bogu svoje odustajanje od prava na bilo šta od toga.

Možda vam vaša deca zaista mnogo duguju. Na svaki prikladan način naučite ih da iskazuju zahvalnost. Ipak, ako zahtevate od njih zahvalnost zbog toga što čeznete da je dobijete – zatrovaćete vaš odnos.

Odustanite od svog prava na zahvalnost vaše dece.

Odustajanje znači i *spremnost da se odrekneмо svog prava na neuznemiravano spokojstvo*. Dobro je da učite svoju decu da poštuju red, ali imati decu skoro sigurno znači i imati probleme, velike ili male. Pojavljivaće se onda kada ih najmanje budete očekivali, bez obzira na vaše planove, vašu udobnost, raspored, zdravlje, glavobolje, na vaše finansije. Dete ne uzima u obzir vašu potrebu za odmorom – jer desilo se, na primer, da je slomilo nogu. Dete ne zna da vas na poslu pritiskaju kratki rokovi – desilo se da je povratilo na pod sobe, i to zahteva da se smesta angažujete.

Postoje situacije u kojima je potrebno da insistirate da vaše potrebe (pa čak i vaše želje) imaju prvenstvo nad zahtevima vaše dece. Međutim, ako imate toliko snažnu želju za mirom da uvek i sve oko vas mora da bude pod kontrolom, da sve i stalno bude na svom mestu – onda ćete biti u nevolji, vi ili vaša deca. Vaša napetost će rasti sve do tačke erupcije.

Obavezno recite deci da utišaju svoj muzički uređaj ili da budu manje bučna. Svakako im zabranite da se vešaju o lustere. Međutim, odrekните se prava na slobodu od neočekivanih, neplaniranih, ometajućih iznenađenja koja menjaju tok vašeg života. Deca nisu potok koji nežno vijuga kroz uređeni vrt vašeg života. Odustanite od prava na apsolutni kućni mir. Budite zahvalni za svaki trenutak spokoјstva koji imate, jer je to Božji milostivi poklon za vas. Možda ćete ponekad imati prednost da uživate u spokoјstvu, ali to nikada neće biti vaše neotuđivo pravo.

Odustanite od svog prava na dobar ugled. Termin “ugled”, naravno, koristim dosta proizvoljno. Kada neko kaže: “Ovi ljudi nisu mnogo ugledni”, za mene to uglavnom znači sledeće: “Uzimam za sebe pravo da imam snishodljiv stav prema ovim ljudima zbog toga

Ako imate toliko snažnu želju za mirom da uvek i sve oko vas mora da bude pod kontrolom, da sve i stalno bude na svom mestu – onda ćete biti u nevolji, vi ili vaša deca. Vaša napetost će rasti sve do tačke erupcije.

što ih je dotakao prst skandala. Postoji jedan sočan trač o njima koji bih mogao da vam ispričam...” Dakle, odustanite od svog očekivanja da vas mimoideu ogovaranja.

Neka da Bog da vas mimoide ogovaranja. Međutim, ne treba da insistirate na svom pravu na to. Vi možete, više ili manje, da kontrolišete svoje postupke. Možete se postarati da vam nos bude čist, možete da se uklanjate od nevolje i od svakog nečasnog postupanja. Ipak, nije tako lako kontrolisati postupke svoje dece. Kako ćete hodati uzdignute glave kada vanbračna trudnoća vaše kćerke postane očigledna? Šta će ljudi pomisliti? Emocije koje pokreće takvo pitanje iskrivljuju vaš pogled na stvari i to će loše uticati na vaš odnos sa kćerkom.

Šta je ogovaranje? Šta je ugled i koliko je on zaista važan? Ugled koji imamo među ljudima, neće nimalo vredeti na Dan suda. Kada jednoga dana budete sreli Mariju Magdalenu, hoćete li pokušati da izbegnete njen pogled ili ćete se rukovati sa njom? Kad bi se žena koja je bila uhvaćena u preljubi pojavila u vašoj crkvi, da li biste seli pored nje?

U većini ljudi postoje tragovi snobizma. Prija nam kada nailazimo na odobravanje okoline. Međutim, naša deca mogu da nam unište ugled – tačnije, mogu da nas postide i da osujete našu želju za odobravanjem. Zbog toga je važno da odustanemo od svog prava na ugled.

Ne možete zauvek da štítite svoju decu. Zaista na izvestan način treba da im dozvolite da nauče da se suočavaju sa posledicama sopstvenih postupaka, puštajući ih da sve više otkrivaju kakav je zaista život.

Odustanite od svog prava da budete slobodni od ogovaranja! Recite Bogu da, iako ne želite skandale, u životu ima i važnijih stvari od “ljudske pohvale”.

Odustajanje takođe znači *prihvatanje mogućnosti da vaša deca mogu doživeti bol, tragediju, pa čak i smrt, i dozvoliti im da iskuse posledice sopstvenih postupaka.*

Ne možete zauvek da štítite svoju decu. Zaista na izvestan način treba da im dozvolite da nauče da se suočavaju sa posledicama sopstvenih postupaka, puštajući ih da sve više otkrivaju kakav je zaista život.

Bogati roditelji alkoholičara poznati su po svojim greškama po ovom pitanju. Oni otplaćuju dugove svoje dece, plaćaju za njih kauciju

kada se nađu u zatvoru, plaćaju im skupe advokatske usluge, čine sve što mogu da bi im sačuvali posao.

Izgleda da neki ljudi nikada ne nauče lekciju. Nikada ne odustaju. "Dete" možda ima više od trideset godina, bilo je u braku i razvelo se, a ipak roditelji i dalje preuzimaju na sebe njihove promašaje, sudske troškove i čekove bez pokrića. Trebalo bi da prestanu, jer na taj način ne mogu da pomognu svojoj deci. Zapravo, većito ih štiteći oni sprečavaju svoju decu da nauče veoma važne lekcije. Dozvolite svojoj deci da se suoče sa životom.

Možda će biti teško da se prepozna u kom trenutku dete treba da preuzme sve odgovornosti odrasle osobe. Međutim, taj proces mora da otpočne sa vašom spremnošću da pustite decu da veoma rano otkriju da "vatra može da opeče".

U vezi sa vašom decom – oslonite se na Boga, umesto na vašu sposobnost da vodite njihov život. Mudar savet dat starijoj deci je samo to – mudar savet. Ne možete im nametnuti svoju volju. Ona mogu da odbace savet, a često će to i učiniti.

Mudar savet dat starijoj deci je samo to – mudar savet. Ne možete im nametnuti svoju volju. Ona mogu da odbace savet, a često će to i učiniti.

U LATINOAMERIČKOM TAKSIJU

Odustajanje o kom govorim je i još nešto više. U suštini, to nije odustajanje od vaše dece, nego od vaših iluzija o vašoj sopstvenoj moći, od iluzije da imate moć da odredite njihovu sudbinu.

Dvogodišnji Stefan zamišlja da dok sedi u autu i okreće volan, on zapravo vozi automobil. Za majku i dete to je nevina zabava. Stefan može da imitira zvuk motora i da u mašti odveze mamu tamo gde je ona poželela. Međutim, neki od nas u kolima doživljavaju manje prijatna iskustva. Dok sedim na mestu suvozača u taksiju u nekim latinoameričkim prestonicama, često refleksno nogom iz sve snage pritiskam pod. Dok se probijamo kroz reku nepredvidivih i naizgled neprijateljskih vozila koja zahuktalo jure kraj nas, ja se hvatam za volan kojeg nema ili se odupirem o instrument tablu, kao da želim da odgurnem kamion prema kome hrlimo. I moji stomakni mišići se upinju iz sve snage. Očigledno, razlog mog naprezanja i stresa je moja

iluzija da moji pokreti mogu da otklone opasnost. Moje telo pokušava da kontroliše ono što se događa, iako mi razum govori da treba da se opustim. Potrebno je da skupim snagu da svom "otkačenom" vozaču prepustim kontrolu nad vozilom.

Ova slika živo predstavlja dilemu roditelja. U odnosu na svoju decu pravimo iste takve uzaludne pokrete kao što sam ja to činio u latinoameričkom taksiju.

Jednom su moja pacijentkinja i njen muž boravili u mojoj kući. Došli su iz udaljenog grada, a nije bilo mesta za njih u obližnjoj bolnici. Nensi, koja je imala jasnu dijagnozu, bila je disciplinovani pacijent. Oporavljala se polako, ali sigurno. Međutim, Džim...

"Zar ne mislite da bi trebalo da joj malo smanjite dozu? Rekla mi je da oseća neobičan svrab ispod levog uha. Zna, Nensi nije poput ostalih vaših pacijenata. Mislim da ne shvatate koliko je osetljiva na lekove. Skoro da je pala u komu kada je poslednji put imala upalu pluća. Doktori naprosto nisu mogli da shvate..."

Ili: "Mislim da bi trebalo da podstaknete Nensi da malo više svira klavir... Ne bi trebalo toliko da čita".

Ili: "Doktore, mislim da je Nensi predugo bila na suncu. Sunčanje joj uglavnom izaziva vrtoglavicu i glavobolju. Da li biste mogli da joj predložite da više sedi u senci? Naravno, vi ste doktor, a ja samo predlažem... I da li biste mogli da joj predložite da sporije hoda?"

Preuveličavajući svoje sposobnosti da učinimo svoju decu drugačijom i da ubrzamo njihov napredak, da izmenimo njihove navike, sklonosti i ukus - mi zapravo trošimo beskrajno mnogo energije.

Neprestano je organizovao njen dan. Njegovo uplitanje je ponekad bilo štetno, a najčešće je bilo potpuno suvišno. Tragično je bilo to što je sam sebe iscrpljivao zabrinutošću i napetošću zbog toga što je gajio iluziju da od nje zavisi njen napredak. Da ne govorim o tome da sam više vremena provodio umirujući njega nego ležeći Nensi.

Kao roditelji, mi radimo upravo ono što je Džim radio. Preuveličavajući svoje sposobnosti da učinimo svoju decu drugačijom i da ubrzamo njihov napredak, da izmenimo njihove navike, sklonosti i ukus - mi zapravo trošimo beskrajno mnogo energije.

Mi zvocamo ili nadugačko i naširoko objašnjavamo. Tobože slučajno, ostavljamo da leže po kući knjige koje sadrže savete za koje mislimo da su potrebni našoj deci. Ili planiramo da u prelomnim trenucima u kuću dovedemo neke važne ljude. Stvaramo planove. Nameštamo situacije. Beskrajno smo rečiti i orni u svojim pokušajima da u svojoj deci razgorimo iskre, a začudo sami vrlo malo hajemo za stvari oko kojih se toliko trudimo.

Odustanite od svih tih iluzija i prava koja ste zapravo uzurpirali, od zahteva koji stvaraju nezadovoljstvo, od iluzija o vlasti nad vozilom kojim upravlja neko drugi.

Odustajanje o kojem ovde govorimo je zapravo predavanje sebe Bogu.

Ponekad se divim poverenju Ane koja je svog malenog Samuila prepustila nadzoru Ilije u Silomu.⁵³ Ona je odustala od mnogo čega – od svog prava na posedovanje, na uživanje, na ponos pred suparnicom Feninom, na usmeravanje Samuilovog razvoja, na nadoknadu za sve svoje suze. Ona nije znala da će njen sin moćno uticati na budućnost Izraela, da će posredovati u osnivanju dveju kraljevskih dinastija, da će uticati na moral naroda za sledećih nekoliko generacija. Vaspitavanje tog čoveka bilo je delo samog Boga.

Ne znam kakve planove, male ili velike, Bog ima za decu koja vam sada zadaju brigu. Ipak, znam da ćete imati više mira ako shvatite koliko je važno da prepustite decu u sigurne Božije ruke.

⁵³ 1. Samuilova 1:1 - 2:11

OD UTOPIJE DO GALILEJE

Živimo u vremenu sve većih očekivanja. Ono što su nekada bili snovi ili luksuz, sada se doživljava kao potreba. Sve veći obim tih očekivanja nadraستا sposobnost društva da ih zadovolji.

Ričard Farson je u svom članku skrenuo pažnju na društvene posledice psiholoških tehnika. Jedan od primera koji je naveo je podučavanje bračnih drugova boljoj komunikaciji.⁵⁴ Nekada je bilo dovoljno solidno se slagati sa bračnim drugom i imati zadovoljene materijalne potrebe, sa možda ponekim posebnim zadovoljstvom tu i tamo. Tokom poslednjih nekoliko decenija naučili smo da je dobra komunikacija između supružnika neophodna u braku. Štampano je mnogo knjiga koje popularizuju tehnike komunikacije i koje bude u nama svest o poželjnosti efikasnog komuniciranja sa supružnikom. Po njima, bračne teškoće se rešavaju i razvodi bivaju izbegnuti kada, po savetima stručnjaka, supružnici uče da efikasno komuniciraju.

Međutim, Farson ističe da je, suprotno očekivanjima, stopa razvoda nastavila da raste. Dok su u prošlosti razlozi za razvod uglavnom bili neverstvo, okrutnost i neslaganje ličnosti, tokom poslednjih par decenija došlo je do dramatičnog porasta broja razvoda uzrokovanih "lošom komunikacijom". Komunikacija je "u modi". Ako ona nedostaje kod supružnika, oni odustaju od braka. Izgleda da su psiholozi popularišući bračnu komunikaciju povećali naša očekivanja od braka, stvarajući ono što lekari nazivaju *jatrogeni efekat* (bolest prouzrokovana

⁵⁴ Richard Farsen, "The Technology of Humanism", *Journal of Humanistic Psychology*, 18, No. 2 (Spring 1978)

lekovima). Znanje koje može da izleči bračne probleme istovremeno je izazvalo nova nezadovoljstva i dovelo do povećanja broja razvoda.

JAZ

Evo u čemu je problem. Korisna otkrića mogu da donesu zlo baš kao i dobro. Dobro činimo kada se brinemo o potlačenima i žrtvu-jemo radi njih. Međutim, u svojoj revnosti ne smemo da tokom suše dodatno podstičemo glad ili žeđ. Moramo biti mudri i realistični dok pokušavamo da pomognemo ljudima, da ne bismo u svom slepom entuzijizmu probudili strasti koje se posle ne mogu suzbiti.

Slušamo, na primer, o "dečjim pravima" ili o "povelji dečjih prava". To su dobre stvari. Pa ipak, s obzirom da je svet to što jeste i da su roditelji to što jesu, moramo se čuvati naivnog optimizma, verovanja da smo *rešili* problem zato što smo uspeli da ga *skiciramo*. Ono što bi roditelji *trebalo* da daju svojoj deci i ono što su roditelji *u stanju* da im daju – jesu dve različite stvari. Uz svu dobru volju i prosvetćenost, mnogi roditelji još uvek nisu u stanju da pruže ono što bismo mogli da prepoznamo kao poželjno za razvoj deteta. Ako saznaju šta bi sve trebalo da učine, to bi moglo da ih baci u očajanje, a očajni roditelji su najgori roditelji.

Čak i kada su u pitanju osnovne stvari kao što su hrana i krov nad glavom, moderno društvo tek treba da osvoji zadovoljavajuće standarde brige o deci. Zapadne zemlje su u velikoj prednosti u odnosu na ostatak sveta, pa ipak, naše sirotinjske četvrti prepune su neuhranjene i loše odevene dece – zbog čega se ne mogu uvek okriviti njihovi roditelji. Spominjem ovo samo zbog toga što, kada su u pitanju hrana i smeštaj, država može (ili bi trebalo da može) da zadovolji ove najosnovnije potrebe dece, u slučaju da roditelji to ne čine. Međutim, država ne može uveče da ušuška decu u krevet i da se moli sa njima. Državne institucije ne mogu da detetu pruže emocionalnu toplinu, doslednu disciplinu, osećanje da je željeno i prihvaćeno – što bi trebalo da bude privilegija svakog deteta. Te stvari moraju im dati roditelji.

A mi roditelji smo nesavršeni. Propuštamo da izvršimo ono što možemo (što je za svaku osudu), ali ne samo to, mi za neke stvari jednostavno nismo ni sposobni. Možemo da damo samo ono što imamo. Naša deca će biti u nečemu uskraćena zato što su rođena u domu nesavršenih roditelja u palom svetu.

“Ali svakako ne smemo da opravdavamo neuspešne roditelje! Mi moramo da podstičemo roditelje da zadovolje najviši mogući standard!” Naravno, ali ovde nailazimo na problem. Primetio sam da su savesni roditelji, oni koji pročitaju svaku knjigu i koji se trude iz sve snage, najviše opterećeni osećajem neuspeha.

Nedavno sam upoznao dva takva roditelja, iz dve različite porodice, muškarca i ženu; oboje su toliko bili ophrvani svojim neuspehom da zadovolje standarde koje su zahtevale knjige o vaspitanju dece, da su zbog toga postali u velikoj meri neefikasni kao roditelji. Oboje su imali fakultetsko obrazovanje. On je pohađao kurseve iz oblasti vaspitanja i razvoja dece, i radio kao savetnik u osnovnoj školi. U razgovoru sa mnom, plakali su opisujući svoje roditeljske neuspehe. Oboje su bili hrišćani.

Žena mi je rekla da je kupovala svaku knjigu o roditeljstvu koja bi joj došla do ruku, bez obzira da li je autor bio hrišćanin ili nije. Temeljno ih je proučavala sa suprugom. Donosili su nove odluke i molili se u vezi sa tim zajedno. Međutim, u mojoj kancelariji je oplakivala svoju nesposobnost.

Bilo je očigledno da je ona previše brinula o tome. Svakako, ne sugerišem da treba izbegavati knjige o vaspitanju dece, kao što ne treba ni da zanemarimo važnost efikasne komunikacije u braku. Lekcija koju treba da naučimo je da ne smemo da usredsredimo pažnju samo na ono što je deci potrebno, nego i da imamo u vidu šta mi kao roditelji realno možemo da im pružimo. Između te dve stvari uglavnom postoji jaz. Potrebno je da sagledamo koje sposobnosti imamo u odnosu na ono što je našoj deci potrebno.

Deca koja rastu neizmerno uživaju u igrama sa roditeljima – na travnjaku ili na tepihu dok su mala, a kasnije – u društvenim igrama uveče ili u pecanju rano ujutru. Neki roditelji su otvoreni, društveni i imaju urođen osećaj za komunikaciju sa decom. Za njih je igranje sa decom zadovoljstvo koje opušta, aktivnost kojoj se raduju. Međutim, neki roditelji ne umeju da se igraju sa decom, pa čak ni sa svojom decom. Između te dve krajnosti su različita umeća roditelja: Neki očevi vole sport i uživaju u igrama sa loptom sa decom na svežem vazduhu, a drugi su nespretni i nevični sportu; neki roditelji vole da plivaju sa decom, a drugi se plaše vode; neki umeju da poprave bicikl

i da zamene gumu, a drugi su beznadežno nevešti; neki očevi rade od devet do pet, a drugi rade dvokratno, pa češće nisu kod kuće.

Istine radi, moram da kažem da većina onih koji pišu o vaspitanju dece priznaje da postoje ograničenja. Ipak, nemoguće je ne приметiti u tim knjigama sablasni stereotip idealnog roditelja, u koji malo nas može da se uklopi. Naše veštine i sklonosti su različite. Ono što je za jednog roditelja uživanje, za drugog je noćna mora, a za trećeg nemoguća stvar. Često uzrok problema nije samo stvar lenjosti ili neispunjenih dužnosti.

I naše okolnosti su različite. Neki roditelji su prezaposleni zato što previše vole novac ili zato što vole da budu politički aktivni, da budu na verskim sastancima ili na društvenim proslavama. Drugi se iscrpljuju pokušavajući da sastave kraj s krajem. Mnoštvo članaka i knjiga koji su namenjeni roditeljima koji su prezaposleni zbog pogrešnih razloga, sa pitanjima da li su novac i slava važniji od dece, možda nikada neće pročitati roditelji koji treba da ih pročitaju. Međutim, možete biti sigurni da će ih pročitati mnogi roditelji iz druge grupe, koji su isuviše iscrpljeni da bi uradili nešto više od toga da svoju decu nahrane, obuku i poučavaju u pauzama između škole, jela, kupanja i spavanja. Ne uzimajući u obzir njihova ograničenja, ovi tekstovi im govore da ako ne posvećuju dovoljno vremena igri sa svojom decom, onda imaju problem prezaposlenosti. Međutim, šta reći udovicama i udovcima, razvedenim i samohranim roditeljima?

Šta je deci potrebno? U kojoj meri roditelji mogu da zadovolje njihove potrebe? Deci je potrebno prihvatanje. Potrebna im je pohvala i osećaj da su cenjena. Potrebno je da steknu poverenje u svoje roditelje – da veruju da ih oni neće varati ili kršiti obećanja.

Deci je potrebno prihvatanje. Potrebna im je pohvala i osećaj da su cenjena. Potrebno je da steknu poverenje u svoje roditelje – da veruju da ih oni neće varati ili kršiti obećanja. Potrebna im je doslednost i pravičnost. Potrebno im je da osećaju da njihovi roditelji razumeju njihove strahove, njihove želje, njihova osećanja, njihove neobjašnjive impulse, njihove frustracije i njihove nesposobnosti. Potrebno im je da tačno znaju gde su granice, šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno.

Potrebna im je doslednost i pravičnost. Potrebno im je da osete da njihovi roditelji razumeju njihove strahove, njihove želje, njihova osećanja, njihove neobjašnjive impulse, njihove frustracije i njihove nesposobnosti. Potrebno im je da tačno znaju gde su granice, šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno. Potrebno im je da znaju da je dom bezbedno mesto, utočište, mesto na kome nemaju čega da se plaše. Potrebno im je toplo odobravanje kada postupaju dobro i odlučno ispravljanje kada postupaju loše. Potrebno im je da steknu osećaj za odnose. Potrebno im je da znaju da su njihovi roditelji jači od njih, sposobni da se izbore sa olujama i opasnostima spoljašnjeg sveta, a takođe i odlučni da se suprotstave njihovom besu i nerazumnim zahtevima. Potrebno im je da osete da su dragi roditeljima i da oni vole da odvajaju vreme da ih slušaju. Potrebno im je da roditelji pokažu razumevanje i mudro odgovore na njihovu sve veću potrebu za samostalnošću.

Mogli bismo da nastavimo sa nabrojanjem, ali i ovo što smo naveli dovoljno je da bismo zaključili da za zadovoljenje ovih potreba roditelji moraju da imaju odgovarajuće sposobnosti i uslove.

Razmotrimo, na primer, potrebu za prihvatanjem. Margaret je neizmerno oduševljena svojom prvom bebom. Ona blista svaki put kada je pogleda. Ona ne drži bebu na uobičajen način, već se obavlja oko nje tako da beba pluta u njenom nežnom naručju. Majka i beba su u potpunoj harmoniji, kao da nisu dva bića, nego jedna skladna celina.

Za razliku od Margaret, Beti je ukočena i nesigurna u sebe. Nije dovoljno spretna i kreće se u grčevitim trzajima. Iako nije kriva za to, Beti neće pružiti svojoj bebi sve ono što može Margaret. Margaretina beba će verovatno osećati da je prihvaćena, dok Betina beba možda i neće. Betin nesigurni zagrljaj i kruti udovi neće detetu pružiti osećanje sigurnosti u onoj meri u kojoj to čini Margareta svom detetu.

Beti će možda biti zabrinuta zbog tih razlika, možda će osećati da je kao majka nesposobna. Pa ipak, niko ne može opravdano da je okrivi. Verovatno bismo je svi uveravali da ne treba da okrivljuje sebe, ali u sebi bismo osećali da se njeno dete nalazi u nezavidnoj situaciji. Iako možemo ohrabrivati Beti i pomoći joj da razvije naviku ležernijeg ophođenja sa detetom, jasno je da mu nikada neće biti tako dobro kao Maragretinoj bebi.

U želji da pomognemo Betinoj bebi mogli bismo pokušati da "pretvorimo olovo u zlato", da pišemo knjige koje će podučiti Beti kako da bebu pravilno drži u naručju da bi zadovoljila njene potrebe. Možda bismo čak i uspeli u tome. Međutim, u trenutku kada hiljade majki kao što je Beti, nakon mnogo napora i uložene energije, nauče da drže svoju bebu u naručju (a neke majke to nikada ne nauče), njihove bebe već izlaze iz faze nošenja na rukama i sada već zahtevaju da ih cupkamo i pričamo im, što je ovim majkama možda podjednako strano kao što je bilo i držanje bebe u naručju. Tako ispada da su ove majke većiti loši đaci koji zaostaju sa gradivom, a njihove bebe uskraćene za ono što im je potrebno.

ODGAJANJE DECE ZAHTEVA PRAKSU

Ovo je skica situacije u kojoj se nalaze mnogi roditelji i njihova deca u različitim razvojnim fazama. Već sam napomenuo da je deci potrebno osećanje sigurnosti. Ako su roditelji nesigurni, potrebe deteta neće biti zadovoljene na odgovarajući način. Rekao sam i da je u odnosu sa decom potrebna doslednost. Međutim, doslednost se ne stiče preko noći – ako je nemate, morate da je steknete, naučite. A dok je budete razvijali, vaša deca će biti uskraćena. Deci je potrebno da znaju gde su granice, ali dešava se da roditeljima treba dosta vremena da se nauče principijelnosti. Možda će naučiti da budu principijelni tek kada dobiju treće dete. U tom slučaju je prvom i drugom detetu odrastanje bilo teže.

Već sam rekao da je deci potrebno odobravanje kada postupaju dobro. Mogao bih da pojačam ovu izjavu: deci je potrebno da ih toplo i često pohvalite kada se ponašaju iole dobro. Međutim, ponekad roditeljima nije lako čak ni da u najmanjoj meri pokažu odobravanje. Za početak, odlučite da pohvalite svog tinejdžera. Za večerom, na primer, zapazite prvi znak ponašanja koje zasluhuje pohvalu. Međutim, što se više budete koncentrisali na to, može vam biti teže: možda ćete ga videti kako sedi zavaljen u stolici – skoro da bradom dodiruje sto... Borite se da potisnete svoju razdraženost dok ga gledate kako nemarno prinosi ustima kašiku i kako nekoliko zrna graška padaju na pod.

Deci je potrebno da ih toplo i često pohvalite kada se ponašaju iole dobro.

Dok u miru svoje radne sobe opisujem ovu situaciju, teško mi je da vam dam savet. Imate na raspolaganju nekoliko mogućnosti. Jedna bi bila da savladate svoju ljutnju i da prijateljskim, ali odlučnim glasom kažete: "Ispravi se. Tada će ti biti lakše da kontrolišeš grašak." Zatim, kada se ispravi (*ako se ispravi*), možete da nastavite sa pohvalom: "Bravo, to je mnogo bolje" ili bilo kojim drugim rečima da izrazite odobravanje i podršku. Međutim, vi ne teoretišete sa mnom u mojoj radnoj sobi, nego se nalazite u realnoj situaciji za stolom, i vaše nezadovoljstvo raste dok gledate kako zrna graška padaju sa stola. Zbog toga, pre nego što ste u stanju da se obuzdate – izgovarate pogrešne reči.

Prva mogućnost, koju sam opisao, predstavlja moj omiljeni način postupanja u ovakvim situacijama. Postoje i druge mogućnosti i sve imaju svoje prednosti i mane. Iskreno, trebalo mi je prilično mnogo vremena da moja omiljena opcija postane rutinska stvar za mene, ali i dalje ponekad izgubim nerve. Sećam se da sam se pre više godina za vreme jela osećao užasno zbog toga što nisam mogao da vidim ništa što bih pohvalio kod svoje dece kad je u pitanju ponašanje za stolom. Osećao sam grižu savesti, znajući da sa mnom sigurno nešto nije u redu. Koliko god da sam se trudio i prisiljavao sebe da mi glas zvuči ljubazno, nisam mogao da uradim ništa bolje od bljuvanja kritike.

Vremenom sam "ušao u štos" i sve manje sam padao u vatru. Naučio sam da dajem pozitivna uputstva i predloge umesto negativnih kritika. Postepeno, pohvale su postale ne samo moguće već refleksne. Naučio sam da upućujem pohvale, bez obzira na svoje raspoloženje, podrazumevajući da pohvala treba da se izrekne ako je zaslužena. Vremenom je to postajalo lakše, mada je bilo potrebno da to iznova učim u različitim situacijama. I još uvek nisam imun na izlive razdražljivosti.

Ovaj moj proces učenja je trajao godinama. Bez većih teškoća sam shvatio koju strategiju treba da sledim, ali bilo mi je potrebno mnogo vežbe da naučim da to radim. Bilo je to kao da učim da sviram na nekom instrumentu. Ono što je počelo kao jeziva frustracija na kraju je postalo radost, ali moja deca su bila poput zamorčića na kojima sam se učio...

Za većinu roditelja vaspitanje dece je veština koju su morali da nauče (ako su je ikada i naučili) posle mnogo ponižavajućih neuspeha

i na račun dece koja bi trebalo da od te veštine imaju koristi. Ne postoje kursevi o vaspitanju dece. Teorija o vaspitavanju je neizmerno manje važna od prakse. Knjige mogu da vam kažu šta da radite, ali uraditi to – to je nešto sasvim drugo. Potrebne su godine da biste naučili kako da postupate u najrazličitijim situacijama. Uz sve to, ne znači da će lekcije koje naučite u odnosu sa jednim detetom biti adekvatne za odnos sa drugim.

Neki roditelji dobro obave posao odgajanja dece. Drugi su srećni jer imaju prijemčivu decu. Dešava se i da neki od najmanje nadarenih roditelja dobiju decu koja bi bila loša čak i kada bi primila najbolje moguće vaspitanje. Takav je život.

Teorija o vaspitavanju je neizmerno manje važna od prakse. Knjige mogu da vam kažu šta da radite, ali uraditi to – to je nešto sasvim drugo. Potrebne su godine da biste naučili kako da postupate u najrazličitijim situacijama. Uz sve to, ne znači da će lekcije koje naučite u odnosu sa jednim detetom biti adekvatne za odnos sa drugim.

STAVOVI I VRLINE, LAŽI I MANE

Ako treba da obratimo više pažnje na ono što je ispravno nego na ono što funkcioniše i ako postoji jaz između dečjih potreba i roditeljskih sposobnosti i mogućnosti – koji stav da zauzmemo? Dozvolite da predložim nekoliko principa.

1. *Prepoznajte svoje jake strane.* Napravite spisak svojih jakih i slabih strana, ali obratite posebnu pažnju na vrline. Neka vam u ovoj proceni pomogne vaš bračni drug ili prijatelj u koga imate poverenja. Oni će možda zapaziti ono čega vi niste svesni.

Kao roditelj se osećam hendikepirano u oblasti sporta jer, kao Englez, nisam naučio kanadske sportove i igre! Međutim, usredsredio sam se na ono što mogu da uradim umesto na ono što ne mogu, na područja u kojima se moje veštine poklapaju sa afinitetima moje dece – pa mogu da kažem da smo proveli mnoge lepe sate zajedno. Interesantno je da je jedno od naših najvećih uživanja bilo zajedničko čitanje, što smo praktikovali sve dok moja deca nisu duboko zašla u tinejdžerske godine. Moja deca su mnogo više volela da slušaju kako im tata čita iz omiljene knjige nego da gledaju televiziju. Ovo ne spominjem da bih

vam predložio da i vi čitate svojoj deci, nego da bih naglasio da treba da se skoncentrišete na ono što imate, umesto da se mučite sa onim što nemate i ne možete da pružite.

Ne dozvolite da na vas previše utiču novinski stereotipi o idealnom roditelju. Sagledajte svoje osobine i okolnosti, i zahvalite Bogu za ono što imate. Može izgledati da neke od vaših jakih strana trenutno nisu ono što je najpotrebnije vašoj deci. Ipak, zahvalite se Bogu za sve što vam je dao – On je izvor vaših vrlina. Recite mu da ne želite da budete poput sluge koji je zakopao svoj talenat, već da želite da u potpunosti upotrebite sve što imate. Zamolite ga da vam pokaže kako. Možda će vam biti potrebno vreme da uvidite na koji način vaši darovi mogu da budu korisni vašoj porodici i vama.

Ono što s jedne tačke gledišta izgleda kao mana, može da se u nekim situacijama pokaže kao vrлина. Preterana briga o detaljima može da vas pretvori u zanovetalo, ali i u osobu koja pažljivo planira. Tražite od Boga da vam pokaže na koji način se vaše slabosti mogu pretvoriti u snagu za službu, tražite da vam otkrije kako možete da iskoristite ono što imate i jeste.

2. *Predajte svoje mane Bogu.* Žalite zbog njih, ali nemojte da kinjite sebe. Žalite zbog svojih mana, ali ne samo zbog toga što vas ponižavaju, ne samo zato što nanose bol vašoj deci, nego zato što su gadne Bogu. Predlažem vam da čitate 51. Psalam. Recite Bogu da shvatate kako nemate snagu da sami ispravite svoje slabosti, obraćajte mu se u pokajanju.

3. *Nikada se pred decom ne pretvarajte da ste bolji nego što jeste.* Neka znaju da se i vi borite kao i oni, da su vam poznate pobjede, ali i sramni porazi. Nemojte se pretvarati da ste pobjednik onda kada gubite.

Nikada se pred decom ne pretvarajte da ste bolji nego što jeste. Neka znaju da se i vi borite kao i oni, da su vam poznate pobjede, ali i sramni porazi. Nemojte se pretvarati da ste pobjednik onda kada gubite.

“Kako mogu da pred svojom decom pokažem da sam izneverio Hrista”, možda pitate. Ako ste izneverili Hrista - onda je to činjenica, i nemojte umnožavati greh lažući svoju decu o tome. Hristova slava se ne štiti lažima.

Ne kažem da treba da ogolite dušu pred svojom decom ili da im otkrivete užase svake jame u koju ste upali. Međutim, kada je vaše ponašanje u kući

bilo za osudu, budite otvoreni u vezi sa tim. I kao što sam već rekao, budite otvoreni i da primite Božju milost u vezi sa tim. Ne gradite pred decom sliku o sebi kao o uzoru vrlina. Budite ono što jeste, otkupljeni grešnik koji još uvek uči i koji odbija da se obeshrabri zbog padova. Budite za decu primer koji mogu da slede, a ne neko koga će obožavati.

Ne gradite pred decom sliku o sebi kao o uzoru vrlina. Budite ono što jeste.

4. *Nemojte se predavati turobnim mislima zbog svojih neuspeha.* Vaši gresi i slabosti naudili su vašoj deci, baš kao što su slabosti vaših roditelja naudile vama (i kao što će slabosti vaše dece naškoditi njihovoj deci, i tako iz generacije u generaciju). Mi još uvek ne živimo na Novoj Zemlji. Prokletstvo još uvek ima moć da nam nanosi bol. Međutim, očajavanje nad štetom koju ste učinili svojoj deci nikome neće pomoći – posebno ne deci. Dobro je da prepoznate svoje greške, a još je bolje da ih priznate Bogu i svojoj deci – otvoreno i pošteno.

I zadržite se na tome. Nemojte da se beskrajno dugo bavite svojim promašajima i da tako onesposobite sebe besplodnim samoosušivanjem. Deca su iznenađujuće otporna – šteta može biti manja nego što vam se čini. U svakom slučaju, Bogu je daleko više stalo do njih i do njihove budućnosti nego vama i On je sposoban da deluje u njihovom životu. Vašoj deci će biti bolje bez vaše turobnosti koja ne sadrži ništa osim povrednog samopoštovanja.

Osim toga, predavanje turobnim mislima sramoti Boga. To nije isceljujuća žalost pred Bogom, već okretanje od Boga da bi se bavili svojim bolom, a ponekad je to čak i okrivljavanje Boga.

Prokletstvo je još uvek na delu u mnogim porodicama. Međutim, i otkupiteljska sila Isusa Hrista je na delu tamo gde naša deca trpe zbog naših neuspeha. Nije mi sasvim jasno kako se to događa, ali znam da nijedna spoznaja nije tako duboka i nijedno oslobođenje nije tako trijumfalno kao kada Božja milost dodirne ožiljke i ljudske slabosti uzrokovane grehom. U svakoj slabosti sa kojom su vaša deca rođena i u svakoj psihičkoj rani koju im je vaš greh zadao – leži seme čudesne Božje milosti. Zalivajte to seme svojim molitvama i jednog dana ćete moći da slavite Boga gledajući kako vrline nastaju baš na onim mestima koja su bila ozleđena grehom.

PRINCIP HLEBA I RIBE

U čitavom ovom poglavlju opisivao sam jaz između onoga što je vašoj deci potrebno i onoga što možete da im pružite. Taj jaz postoji i ništa me neće uveriti u suprotno. Kad ne bi bilo tako, ovaj svet bi bio nalik na zemlju Utopiju. Zbog lekcija koje su nam potrebne moramo umesto u Utopiju otići na obalu Galileje.

Nisam pokušavao ni da vas opravdam, niti da vas savetujem da budete nemarni ili nezainteresovani. Kada je Isus posmatrao gladno mnoštvo, tačnije pet hiljada ljudi, i zatražio od svojih učenika da ih nahrane, oni su mu u svojoj zbunjenosti doneli pet vekni hleba i dve male ribe, ispravno primetivši: "Ali šta je to na toliko mnoštvo?" Mnoštvo je bilo veliko i bilo im je potrebno puno hrane, a Isus je zahtevao da se ta potreba zadovolji. Isto je i sa vašom decom – njihova potreba je velika, a vaša sposobnost da je zadovoljite je nedovoljna.

Ne smete da tugujete zbog onoga što nemate, već donesite Hristu to što imate. Njegov posao je da "umnoži hleb i ribu", a vaš deo je da mu se predate, iako shvatate da su vaše mogućnosti manje od onoga što je potrebno. Svojoj deci pružite ono što imate. Može vam se učiniti da tako nećete postići mnogo, ali to je način da date šansu Hristu. Možda ćete se iznenaditi kada otkrijete koliko će On uvećati vaše skromne mogućnosti da zadovoljite potrebe vaše dece.

Ako i dalje bude bilo nedostataka i nezadovoljenih potreba, ne očajavajte. Vi ste uradili ono što ste mogli, i odgovornost za uspeh sada počiva na Hristu. Ko zna, možda ćete jednog dana, kad budete bili stari i kad budete rezimirali svoj život, među porodičnim dragocenostima zadivljeno zapaziti dvanaest korpi sa hlebom i ribom...

KA LJUDSKOM DOSTOJANSTVU

U vremenima pre nego što je došlo do ekspanzije znanja o vaspitanju dece, dok smo ih u svom neznanju odgajali onako kako su i nas odgajali, kazna i disciplinovanje su bili jedno isto. Decu smo učili disciplini kad smo ih kažnjavali i kažnjavali smo ih učeći ih disciplini. Zar je bilo važno ako je sa ispravljanjem bilo pomešano i malčice odmazde?

Međutim, nauka je počela sve više da sa negodovanjem gleda na kažnjavanje, a da uzdiže disciplinovanje. Ono što je vekovima išlo zajedno sada je razdvojeno i kazna je proglašena kao nepoželjna. Pa ipak, postoje nagoveštaji da ovaj stari par žarko želi da se ponovo sastavi i da ovako razdvojeni nanose više štete nego koristi.

I hrišćani i nehrišćani napisali su mnogo knjiga o disciplinovanju dece, ali *meni* nije poznata nijedna koja se na odgovarajući način bavi pitanjem kažnjavanja. Disciplina se uglavnom predstavlja kao napredna i dobra stvar, a kažnjavanje kao nazadna i loša. Za roditelje koji naginju kažnjavanju kaže se da su *skloni kažnjavanju*, što bi trebalo da znači da su *agresivni, osvetoljubivi, željni odmazde i okrutni*. Vreme je da preispitamo ulogu kažnjavanja i da oprezno razmotrimo pojmove kao što su prekor i krivica. Ne želim da branim sklonost ka kažnjavanju (bar ne u smislu u kom se ta reč najčešće upotrebljava). Međutim, kažnjavanje mogu da sprovode i strpljivi i milostivi ljudi. Ono ne mora

Kažnjavanje mogu da sprovode i strpljivi i milostivi ljudi. Ono ne mora uvek da bude delo ljudi "željnih odmazde", niti je pravilo da su oni koji ga sprovode okrutni.

uvek da bude delo ljudi “željnih odmazde”, niti je pravilo da su oni koji ga sprovode okrutni.

I DISCIPLINOVANJE I KAŽNJAVANJE

Disciplinovanje je sredstvo za oblikovanje ponašanja i od njega treba da ima koristi osoba koja je podvrgnuta disciplinovanju, kao i ljudi s kojima ta osoba živi. Na primer, ako dete ima naviku da krađe, disciplinovanje će imati za cilj da ga učini poštenijim.

Kažnjavanje, s druge strane, ima za cilj da ispravi neku nepravdu. Osoba koja se kažnjava smatra se krivom za neko nedelo. Ta osoba ostalim članovima društva duguje nešto u moralnom smislu. Kažnjavanje je ispravljanje nepravde, otplaćivanje duga i otklanjanje krivice. “To si zaslužio”, može reći roditelj detetu koje kažnjava. “Platio sam dug društvu”, kaže kriminalac koji izlazi iz zatvora.

Dakle, dok je cilj disciplinovanja dobrobit osobe nad kojom se sprovodi, cilj kažnjavanja je dobrobit društva – pravedan zahtev da zlo ne prođe nekažnjeno, ali i opomena potencijalnim prestupnicima. Ako ništa drugo, kazna prestupniku daje osećaj da je platio za svoje nedelo i da ima pravo na novi početak.

Koncept kažnjavanja se ne uklapa u savremena shvatanja. “Ideja o kažnjavanju je strana Novom zavetu”, nedavno je jedan teolog izjavio na skupu psihijataru iz Vinipega u Kanadi. Na prvi pogled disciplina izgleda kao oblik milosrđa, način da se nekoj osobi pomogne da postane bolja, a sa druge strane kažnjavanje ne izgleda kao metod koji će pozitivno uticati na prestupnika.

Možda čak nije ni jasno kako kažnjavanje prestupnika može da pomogne društvu. Iako izgleda logično da lopove treba naterati da vrate ono što su ukrali, na prvi pogled jedini smisao njihovog kažnjavanja (zatvorske kazne) je da ostale članove društva odvraća od krađe ili da društvo zaštiti od ponovnih nedela te osobe. Čim kažete: “To će lopova naučiti da ne krađe”, vi zatvaranje posmatrate kao lek, tj. disciplinu, a ne kao kaznu, i usredsređujete se na željene rezultate, a ne na pravdu.

Do sada smo o primeni discipline razmišljali kao o obučavanju normalne dece da žive u normalnom svetu. Iako nije nimalo lako naučno definisati pojam *normalnog*, mi kao pojedinci pomalo arogan-

tno smatramo da možemo da prepoznamo normalno ponašanje. Dok se normalni ljudi uče da žive normalan život uz pomoć discipline, onima čije ponašanje je abnormalno pomažemo putem *lečenja* (što je drugo ime za ono što smo do sada nazivali disciplinom). Tako se abnormalno ponašanje ne vidi kao *loše*, nego kao *bolesno*, pa delikvencija i zločin zahtevaju lečenje, pre nego kaznu. Ne bismo okrivili nekoga zbog toga što ima rak, nego bismo mu ponudili ljubaznost i medicinsku pomoć. Zato se sve više veruje da nije humano kažnjavati kriminalce, već im treba pružiti adekvatnu terapiju. Isto tako, danas se uglavnom smatra da maloletnim delikventima treba pružiti adekvatnu pomoć, i da ne treba primenjivati kažnjavanje.

Sa umnožavanjem kriminalnog i delikventnog ponašanja, raste i kritički stav prema onima koji u ovakvom ponašanju vide "bolest". Ta kritika je opet proizvod onog pragmatičnog pogleda – naime, očigledno je da ovaj humaniji pristup ne donosi očekivane rezultate. Možda bi oštrije mere delovale? Međutim, sve dok gledamo samo na to da li neki pristup problemu funkcioniše, mi ćemo i dalje naginjati lečenju i izbegavati kažnjavanje.

Koncept kazne podrazumeva postojanje prekršaja moralnih principa. Ona se ne primenjuje zato što može doneti neke rezultate, nego zato što pravda zahteva da se ona primeni, kakav god da bude ishod. Porast zločina, onda, može naprosto da ukazuje na potrebu boljeg lečenja kriminalaca, a ne na potrebu za strožijim kažnjavanjem. Potreba za lečenjem (disciplinom) i kažnjavanjem, procenjuje se različitim merilima. Što se kazne tiče, merilo je pravednost, tj. zadovoljavanje pravde. Kažnjavanje se primenjuje čak i kada ne postoji garancija da će ona promeniti ljude nad kojima se primenjuje.

Da zaključim: ne želim da dovedem u pitanje vrednost discipline, tj. lečenja. Ona je u skladu sa biblijskim principima, a takođe i sa tradicionalnim životnim iskustvima i naukom. Ono čemu se protivim je razdvajanje kažnjavanja od discipline i odbacivanje kažnjavanja. Preporučujem da se praktikuje disciplina, ali i kažnjavanje. Odlučno tvrdim da je naša nepromišljena sklonost da naglašavamo disciplinu i negiramo važnost kažnjavanja (razmišljajući isključivo o uticaju na osobu koja im je podvrgnuta) istovremeno nehrišćanska i moralno pogubna. Umesto da bude humana, ona u društvu i u porodici otvara

vrata tiraniji goroj nego što će kažnjavanje ikada biti. Ona vodi u konfuziju, u suprotnosti je sa principima Biblije i otežava roditeljske terete.

DRUŠTVO BEZ MILOSTI

Mislim da se mnogi hrišćani, baš kao i ja, osećaju nelagodno zbog ovog učestalog odbacivanja modela kažnjavanja zarad modela lečenja. Ipak, neki hrišćani su pod uticajem ovih modernih pogleda, i primenjuju ih čak i na svoje shvatanje Boga. Više im se sviđa da njegove postupke vide kao disciplinske mere, koje su osmišljene isključivo zbog vaspitavanja i popravljavanja njegovog naroda, a neugodna im je ideja o Bogu koji kažnjava, koji sudi ljudima.

Međutim, ne možemo da odbacimo ideju o kažnjavanju, a da istovremeno ne odbacimo i neke druge veoma važne stvari. Ako odbacimo kažnjavanje (i s njim povezanu ideju da je kazna *zaslužena*

“Ako je zločin samo bolest za koju treba naći lek, a ne greh koji zaslužuje kaznu, onda ne postoji potreba za oprostjenjem. Kako da oprostite čoveku to što ima boginje ili deformitet stopala?” C. S. Luis

i da Bog pravedno postupa kada kažnjava), onda nam preostaje samo “Nebeski medicinski tehničar” koji daje terapiju. Tako ne postoji više Sudija, kao ni pojmovi kao što su Božija milost i praštanje. Ovako je to opisao C. S. Luis: “Ako je zločin samo bolest za koju treba naći lek, a ne greh koji zaslužuje kaznu, onda ne postoji potreba za oprostjenjem. Kako da oprostite čoveku to što ima boginje ili deformitet

stopala?” U ovakvom shvatanju Boga nema mesta za suverenu milost koju samo sveti Bog može dati grešnicima.

Pogledajmo za trenutak neke društvene posledice koncepta lečenja kriminalaca, pre nego što sagledamo uticaj lečenja na porodični život. U Kaliforniji se već više godina primenjuje terapijski pristup suzbijanju kriminala. Prestupnicima se za izvesne prekršaje daju kazne koje nisu tačno određene, na primer – od dve do deset godina zatvora. Po kalifornijskom zakonu trajanje zatvorske kazne zavisi od toga koliko dobro zatvorenik reaguje na lečenje. Pre nego što je uveden ovaj sistem, dobrim ponašanjem moglo je da se *zasluži* skraćjenje kazne. Dakle, to je bila zasluža zatvorenika. Međutim, u okviru sadašnjeg

sistema, stručno lice koje leči zatvorenike može da proceni da je takvo ponašanje samo "gluma", tj. maska za nerazrešene emocionalne probleme koje prestupnici pokušavaju da prikriju. Zbog toga samo stručnjak može da proceni da li prestupnik postaje bolji. Psiholog ili socijalni radnik mora da pažljivo opipava emocionalni puls zatvorenika da bi procenio njegov napredak.

Ovaj novi princip zatvorenicima ne omogućava da se žale ako smatraju da su nepravedno ocenjeni. U starom sistemu su znali šta da očekuju ako bi bili osuđeni, na primer, na deset godina zatvora. U najgorem slučaju proveli bi deset nesrećnih godina u zatvoru, a posle toga bi imali pravo da izađu na slobodu. U novom sistemu ovi ljudi imaju izvesnu zaštitu, jer je propisana maksimalna dužina lečenja, pa ako terapija ne bi dala rezultate, nakon isteka tog maksimuma oni bi bili pušteni iz zatvora. Međutim, dok su u zatvoru, ne znaju koliko dugo će trajati lečenje, jer dužina njihovog boravka u zatvoru ne zavisi od precizno određene kazne (uz šansu da zasluže skraćenje u skladu sa kriterijumima koji su potpuno jasno predočeni njima, kao i zatvorskim čuvarima i upravnicima). Umesto toga, sve zavisi od toga na koji način će stručno lice koje ima zadatak da prati ponašanje zatvorenika oceniti psihološke procese koji se odigravaju u njihovom umu.

Zatvorenici ovakav tretman uglavnom ne doživljavaju kao lečenje. Bez obzira kako je to nazvano – za njih je to kazna. To je nova i mučna forma kažnjavanja, kod koje ne postoji način da se sazna koliko će dugo trajati. To se doživljava kao ljubaznost koju nisu tražili, ljubaznost koja im se nameće sve dok neko ne odluči da je bilo dosta.

Situacija je još gora u centrima za eksperimentalno lečenje koji postoje u nekim državama na Zapadu, u kojima ne postoje granice trajanja lečenja. Pre neki dan sam naišao na izveštaj o jednom crncu starom trideset sedam godina, koji je u jednom takvom centru bio držan 20 godina. Tamo je poslat zato što je ukrao automobil da bi se provozao iz zabave. Psiholog u centru je ocenio da je agresivan, neprijateljski raspoložen i opasan, iako nije učinio nijedan agresivan i za okolinu opasan postupak, i nije pokazivao znakove nekog mentalnog oboljenja. Međutim, u centru za lečenje je neprestano ispoljavao neprijateljski stav, žaleći se da je već godinama zatvoren zbog prekršaja za koji su njegovi poznanici samo plaćali manju novčanu kaznu.

Siguran sam da spomenuti psiholog može da ponudi argumente za svoje stanovište. Međutim, posledice usvajanja gledišta "disciplina/lečenje" i odbacivanje koncepta "zaslužene kazne" jesu nepostojanje zaštite za zatvorenike. Njihova prava nisu uzeta u obzir. Ono što na prvi pogled možda izgleda humano, u praksi postaje tiranija i pravi košmar – čak i kada taj način rada sa prestupnicima sprovode dobronamerni i ljubazni ljudi koji iskreno pokušavaju da pomognu.

Neka nas Bog sačuva od "ljubazne tiranije"! Milost razdvojena od pravednosti, kao što Luis ističe, postaje nemilosrdna. Ako tiranija neželjene dobrote može da proizvede tako tešku nepravdu, šta će biti ako "model lečenja" bude usvojen od strane neke zlonamerne vlade? Džordž Orvel je u svom romanu "1984." upozorio šta bi se moglo dogoditi. Izveštaji iz bivšeg SSSR-a pokazuju da je Orvel bio precizan prorok.

PRAVDA U DOMU

Ako se u porodici opredelite za model "disciplina/lečenje", posledice će takođe biti destruktivne. Većina roditelja retko razmišlja o razlici između discipline i kažnjavanja već, sasvim ispravno, određenu meru vidi i kao disciplinsku ("to će ga naučiti pameti") i kao kaznenu ("dobio je šta je zaslužio"). Knjige o vaspitanju dece isključivo se bave disciplinom i ne daju nikakva uputstva u vezi sa kažnjavanjem (tačnije, savetuju da treba da ga napustimo). Što ih više čitamo, sve više

Našoj deci je potrebno da u svom životnom iskustvu okuse pravdu, da bi u svom odrastanju stekla osećaj da je Svemir utemeljen na pravednim osnovama.

smo usredsređeni na rezultate postupanja sa svojom decom, a sve manje na pravednost onoga što radimo.

Mi roditelji, u našim porodicama, na određeni način smo u ulozi Boga. Za razliku od Boga, mi činimo grehe i pravimo greške. Pa ipak, uprkos svojim ograničenjima i nesavršenostima, mi možemo, poput Boga, da budemo

pravedni. Našoj deci je potrebno da u svom životnom iskustvu okuse pravdu, da bi u svom odrastanju stekla osećaj da je Svemir utemeljen na pravednim osnovama. Univerzum nije neka amoralna laboratorija koja nas uslovljava da se ponašamo na društveno prihvatljiv način. Štaviše, deca imaju pravo na pravdu. Ona zapravo imaju istančan

(mada ne uvek ispravan) osećaj za pravdu i duboko preziru nepravdu. Stoga im moramo pružiti okruženje u kom vladaju principi pravde.

Usredsrediti se na rezultate disciplinovanja znači usredsrediti se na problem, a ne na decu. Usredsrediti se samo na problem u izvesnoj meri znači dehumanizovati decu. U svojoj opsednutosti problemom neki roditelji ulaze u sukobe sa decom koji teoretski nikada nije trebalo da se dogode. Prevazilaženje loših karakternih osobina ili usadivanje dobrih zahteva strpljenje i doslednost. Međutim, kada loša osobina uporno opstaje, roditelji ponekad odluče da stisnu zube i uđu u sukob. Oni gube perspektivu i bitka koja tada nastane obično bude mučna. Možda će se odlučiti za fizičko kažnjavanje, ali vremenom će početi da sve više zaziru od ponovnog nanošenja bola detetu, jer primećuju da je ono šokirano i zbunjeno. Konačni rezultat može biti očaj i otuđivanje.

Uzrok neuspeha i frustracije možda nisu metode koje se koriste, već pogrešna perspektiva. Deca čije ponašanje je uvek moguće usloviti – nisu deca, nego roboti. Dečije ponašanje se ne može uvek oblikovati bihevioralnim inženjeringom i pokušaji da se to uradi vode u slepu ulicu.

Sećam se jednog oca koji je zapao u takav ćorsokak sa svojim sedamnaestogodišnjim sinom koji je imao sklonost prema krađi. Jednog dana, kada je postojao neoborivi dokaz da je dečak pokušavao da provali kroz prozor sestrine sobe, oca su savladali očajanje i bes. "Obratio sam se Bogu i rekao mu: 'Mrzim te'. Rekao sam mu da više ne mogu da izdržim i da želim da me ubije – ili mene ili dečaka. Stvarno sam došao do granice. Uradio sam sve što sam mogao, disciplinovao sam dečaka odlučno i dosledno i uspostavio sam dobar odnos sa njim. Bio sam pun razumevanja, godinama sam trpeo odlaske na sud, porodičnu terapiju sa psihijatrima, jednu krizu za drugom. Nedeljama je bio dobro, a onda se dogodilo ovo. Ne znam šta mi se dogodilo i zašto sam tako žestoko reagovao, ali u meni se razgorela vatra. Ništa mi više nije preostalo.

Onda mi je sinulo da sam u svim svojim disciplinskim merama uvek pokušavao da kontrolišem nešto u Bobovom životu. Nikad mi nije palo na pamet da ga kaznim jednostavno zato što je pravda zahtevala kaznu – bez obzira da li će to što radim sprečiti njegovu sklonost

ka krađama. Uplašio sam se jer sam znao da bi to uključivalo i batine, a sve knjige su bile protiv fizičkog kažnjavanja, posebno kada su u pitanju deca njegovog uzrasta. Osim toga, on je skoro teži i jači od mene i znao sam da bi fizičko kažnjavanje izazvalo katastrofu.

Satima sam se molio u vezi sa tim. To je bio jedini kurs koji mi je izgledao razumno. Kada sam mu objasnio da mora da bude kažnjen zbog toga što je činio zlo, prihvatio je to kao jagnje i otvorio se kao nikada ranije. Nešto se dogodilo, ali ne znam šta. Nije to imalo veze sa samim činom kažnjavanja, već sa zadovoljavanjem pravde. Od tada nikada više nije bio isti.”

Paradoks je u tome što, iako kazna nije bila sprovedena radi postizanja rezultata – rezultati su zaista usledili. Pored promene kod dečaka, podjednako je bilo značajno i okončanje očeve agonije. Okončala se frustracija i očajanje, pronašao je mir. Kada sam zatražio da mi objasni šta se dogodilo, nabrao je čelo i rekao: “Imalo je to veze sa tim da sada nisam bio odgovoran za rezultate onog što sam radio. Do tada sam osećao da sam neuspešan – a možda je i bilo tako. Međutim, bilo je tu i nešto više od toga, ono što sam sada radio bilo je tako ispravno...”

Da li je bilo ispravno?

Ne raspravljam ovde o fizičkom kažnjavanju, nego generalno o ideji kažnjavanja, bez obzira na vrstu kazne. Svakako, ne zagovaram brutalnost, osvetoljubivost, odmazdu ili bilo koji vid iskaljivanja ogorčenja na deci. Sve što želim jeste da postavim pitanje da li je moralno opravdano i ispravno kažnjavati decu prevashodno u interesu pravde, a ne samo zbog poučavanja, tj. zato što je zaslužuju, a ne samo zato da bi se nečemu naučila.

DOSTOJANSTVO KAŽNJAVANJA

B. F. Skinner (B. F. Skinner) je u svojim knjigama i naučnim radovima hrabro oslikao plan za ostvarivanje svetskog poretka mira pomoću onoga što sam nazvao “model lečenja”. Skinner ne smatra da su ljudi stvoreni po Božjem obličju. Štaviše, jedna od njegovih knjiga zove se “S one strane ljudskog dostojanstva”. Ne udubljujući se u problem, mnogi hrišćani su usvojili njegov pristup vaspitanju dece. Zato što su hrišćani, oni prihvataju ideju o ljudskom dostojanstvu, o dostojanstvu

njihove dece, ali propuštaju da uvide neslaganje između njihove vere i ovih vaspitnih metoda. Razdvajajući disciplinu od kažnjavanja, oni se pridružuju Skinnerovim shvatanjima. Oni oblikuju obrasce ponašanja, iskorenjuju nepoželjne osobine, uslovljavaju i odučavaju. Što bolje slede određene priručnike o vaspitanju (bilo da su ti priručnici hrišćanski ili ne), to više postaju zainteresovani za "finalni proizvod" koji će se bolje uklopiti u porodični život, crkveni život i društvo u celini.

Oni su neosetno pali u zamku. Isključili su milost iz svog pristupa vaspitanju i usvojili principe koji su nespojivi sa ljudskim dostojanstvom. Skinner to otvoreno priznaje. Kada nastojite da oblikujete nečiji karakter i ponašanje, tu osobu tretirate kao *stvar*. Zanimarili ste princip ljudskog dostojanstva i zašli u Skinnerov svet.

Možda ste za svoj najviši cilj izabrali oblikovanje ponašanja vaše dece u skladu sa opšte prihvaćenim standardima i tako, i ne znajući, zašli u Skinnerov svet. Govorite li sami sebi: "Kako da postignem da moja deca ispune očekivanja porodice? Crkve? Društva? Da li će ona biti osobe sa kojima je ugodno živeti? Da li će imati dovoljno preduzimljivosti da u društvu budu vođe?"

Srećom, naša deca se opiru našim usrdnim naporima da ih ukalupimo. Ona se otimaju i bore sve dok bihejvioralni kalupi ne naprsnu i ne slome se. Možda ona ne znaju šta znači pojam *dostojanstvo*, ali dostojanstvo samo po sebi postoji u njima i teži da bude uvaženo. Bogomdano dostojanstvo opiraće se pritiscima, sve dok ne budemo primorani da uvidimo Božje obličje u deci koju nastojimo da oblikujemo po svojoj volji.

Ima malo Božijih osobina koje nas dotiču tako kao ispoljavanje milosti. Milost u nama izaziva divljenje i podstiče ono najplemenitije u našem biću. Ona može da ima isti efekat i na našu decu. Kod isključivo terapeutskog pristupa vaspitanju dece, nema mesta za ispoljavanje milosti, kao što ne postoji ni kažnjavanje.

"Biću milostiv prema vama", rekao je jedan sudija prestupniku koji je dobro znao da je kriv i koji je očekivao strogu kaznu. Sudija je

Srećom, naša deca se opiru našim usrdnim naporima da ih ukalupimo. Možda ona ne znaju šta znači pojam dostojanstvo, ali dostojanstvo samo po sebi postoji u njima i teži da bude uvaženo.

očigledno znao šta radi, jer zapanjenog prestupnika nikada više nisu videli u sudu – od tada je vodio uzoran život. Međutim, ne spominjem ovaj slučaj iz tog razloga, nego da naglasim da samo u kontekstu dobra i zla, kažnjavanja i plaćanja cene za svoje prestupe – ima prostora za ideju o milosti.

Kako će se naša deca naučiti šta je to milost ako je nikada ne budu doživela? Kako će naučiti da zlo zaslužuje kaznu, osim ako su podvrgavana ne samo disciplini nego i kažnjavanju? Kako ćemo mi kao roditelji pružiti našoj deci dostojanstvo prave ljudskosti, osim ako ih naučimo da njihovi moralni prestupi zaslužuju kaznu i da kazna na neki način predstavlja zadovoljenje za zlo koje su počinili? Kako ćemo ih naučiti pogubnosti greha, ako ga tretiramo kao lošu naviku od koje možemo da ih odučimo? Kazna može podstaći dete da prestane da greši, ali ona treba da se izvrši bez obzira na to da li će dovesti do promene ili neće. Svakako, razmatrajući da li dete zaslužuje kaznu, treba razmišljati dugo i ozbiljno pre nego što odlučimo koja je presuda pravedna.

Ipak, smatram da zapravo nema potrebe da učimo decu da je greh nešto loše. Ona to već znaju. Mi roditelji smo sebe frustrirali i uvećali svoj bol, uzaludno se trudeći da preoblikujemo loše ponašanje – zato što smo propustili da ga sagledamo kao greh koji zahteva ili kaznu ili milost.

Mi nismo pozvani da izmišljamo nešto više od bogomdanog dostojanstva, već da napustimo pličak sterilnog pragmatizma i naučimo da poštujemo dostojanstvo onoga što se zove *imago Dei* – Božje obličje.

KAZNA PROTERIVANJA

Sa svojom decom treba da postupamo onako kako Bog postupava sa nama.

Božji sudovi nad zabludelim izraelskim narodom konačno su doveli do nestanka Severnog carstva i porobljavanja Južnog carstva u trajanju od sedamdeset godina. Ako postupamo sa svojom decom onako kako je Bog postupao sa svojim narodom, kako bi trebalo da se postavimo u slučaju njihove uporne pobune? Bog svojoj deci pruža dostojanstvo izbora. Treba li i roditelji da učine tako? Da li postoji trenutak kada roditelji treba da naredi svojoj deci da napuste dom?

Bog je imao mnogo strpljenja sa izraelskim narodom. On ih je opominjao, ukoravao i stotinama godina čekao. Do detalja im je razjasnio uslove zaveta (ili saveza) koji je sa njima sklopio preko Mojsija još dok su nastajali kao nacija. Njegovi proroci su neprestano ukazivali na taj zavet kao i na grehe Izraela. S vremena na vreme, putem ratnog poraza, gladi i katastrofa, Bog ih je pohodio disciplinskim merama. Njegova upozorenja o skorij propasti postajala su sve izraženija.

Na kraju je Bog dozvolio svom narodu da požnje ono što je posejao. Stanovnici Severnog carstva odvedeni su u ropstvo i njihova država je iščezla sa lica zemlje. I Judino carstvo je bilo poharano i njegovi žitelji odvedeni na sever, odakle se posle mnogo godina mala grupa vratila kući.

Identična šema vidi se i u Novom zavetu. U priči o smokvinom drvetu opisano je Božije dugo strpljenje.⁵⁵ Na kraju mora doći sud, ali pre toga će biti pružena svaka prilika za pokajanje. Bog je objasnio ovaj princip svojim stavom prema pojedincima i prema crkvama. Govoreći o "ženi Jezavelji", On kaže: "Dao sam joj vremena da se pokaje, ali ona neće da se pokaje za svoj blud. Evo, baciću je u bolesničku postelju".⁵⁶ Ponovo, obraćajući se crkvi u Sardu, on kaže: "Seti se onoga što si primio i čuo; drži se toga i pokaj se. Ali, ako se ne probudiš, doći ću kao kradljivac i nećeš znati u koji sat ću te iznenaditi."⁵⁷

Božje postupanje sa njegovim narodom predstavlja obrazac za pobožne roditelje. Kao i On, možda ćemo i mi na kraju morati da dozvolimo svojoj deci koja su uporna u buntovnosti da požnju posledice svoje svojeglavosti. Može doći vreme kada ćemo morati da im uskratimo svu podršku i da ih primoramo, zbog njihovih sopstvenih odluka, da napuste dom.

U kojim okolnostima treba doneti tako bolnu odluku? Kada i na koji način isterati buntovno dete iz kuće?

To ne treba učiniti u nastupu besa. Moja porodica je u nekoliko navrata bila utočište za mlade ljude, uzrasta od trinaest do sedamnaest godina, koji su bili izbačeni iz kuće za vreme porodične svađe. "Napolje!

⁵⁵ Luka 13:6-9

⁵⁶ Otkrivenje 2:21,22 (SSP)

⁵⁷ Otkrivenje 3:3 (SSP)

Napolje iz ove kuće! I da se nikada više nisi pojavio ovde!”, često se izgovara prilikom izbacivanja deteta iz kuće. U najvećem broju slučajeva

Možda ćemo na kraju morati da dozvolimo svojoj deci koja su uporna u buntovnosti da požnju posledice svoje svojeglavosti. Može doći vreme kada ćemo morati da im uskratimo svu podršku i da ih primoramo, zbog njihovih sopstvenih odluka, da napuste dom.

va tinejdžeri se vrata kući za otprilike mesec dana, i roditelji ih uz gundanje tolerišu do sledeće eksplozivne svađe. Međutim, ponekad i ne dođe do povratka. Džo i Alison su imali šesnaestogodišnjeg sina Davida koji je bio pozvan pred sud za maloletnike pod optužbom da je ukrao kamion, vozao ga po gradu, odgurnuo s puta dva automobila i zaletio se u banderu. David i njegova dvojica prijatelja nisu bili povređeni, kao ni putnici iz automobila. David je bio pijan, i to je bio treći put

da je vozio ukradeno vozilo pod dejstvom alkohola.

Alison nije spavala nekoliko noći. Mučila se: Da li je ona kriva što se njen sin tako ponaša? Mogla je da se seti nekih područja u kojima je grešila. Bila je socijalni radnik i zbog obaveza na poslu nije uvek bila kod kuće kada je bila potrebna deci. S druge strane, svo troje svoje dece je ohrabivala da se bave sportom, u čemu su bili uspešni. Prisustvovala je Davidovim utakmicama, plaćala je i dodatne treninge zbog njegovog očiglednog talenta. Da li ga je previše forsirala da se bavi sportom? Prirodno, bila je ponosna na njega, ali nije smatrala da je to bio nekakav njen egocentrični hir.

Osećala je sramotu još više zbog toga što se njen posao uglavnom sastojao od porodičnog savetovanja. Trebalo je da bude stručnjak za te stvari, a imala je problem sa vlastitim detetom. Kome da se obrati za pomoć? Stidela se da se obrati kolegama.

Suprugova reakcija bila je žestoka. “Treba ga izbaciti! Već smo mu pružili previše šansi. Bili smo suviše mekani prema tom derištu. Vreme je da nauči lekciju.” Suprug Džo je radio na gradilištu kao nadzornik. On i David su se žestoko posvađali; bila je to jedna od mnogih svađa, koje su bile sve žučnije što se više povećavao broj Davidovih prekršaja. Džo je ignorisao činjenicu da su on i supruga bili pravno odgovorni za svaku štetu koju bi David napravio. (“Ništa više *ne pla-*

ćam! Jasno? Briga me šta kaže sud. Baš me briga!”) Bio je isuviše ljut da bi prihvatio ženino ubeđivanje da David nije dovoljno zreo da se brine o sebi. (“Ako može da se vozika u kamionu i da uništava automobile, onda ima dovoljno godina i da zaradi za život i brine se sam o sebi.”)

I Alison je bila ljuta – i na Džoa i na Davida. Međutim, majčinska zaštitnička osećanja nadvladala su tokom svađe. Uz to, kao socijalni radnik znala je kakve su pravne konsekvence. Znala je kako izgledaju rehabilitacioni centri u gradu. Po službenoj dužnosti morala je tamo da upućuje svoje štice, ali nikada ne bi tamo poslala Davida. Zbog toga je umirivala Džoa.

Dva meseca kasnije David je nestao nakon jednog sukoba sa ocem. Džo mu je rekao da “ne želi više da ga vidi”. Alison mi je ispričala da je naprosto morala da prihvati činjenicu da je uradila sve što je mogla i da su morali da puste Davida da odlučuje sam za sebe. Povrh toga, bilo joj je važno da očuva svoj brak.

“Ne želim da sav moj život stane zbog ovog problema.”

“A Džo?”

“Oh, Džo je izgledao kao da je potpuno zaboravio na to. Ako bi neko to spomenuo, on bi odgovorio: ‘Pa, tom derištu želim sreću gde god da se nalazi.’”

Nasmejala se i slegnula ramenima. Još uvek je bila topla i vrlo prijatna osoba, ali tokom prethodne godine je očvrsla i u izvesnoj meri ogrubela.

U poslednjih godinu dana u rubrici “Pisma čitalaca” zapazio sam nekoliko pisama koja su opisivala srećan završetak priča o deci koja su bila izbačena iz kuće. Tinejdžer se vratio posle otprilike godinu dana, pristojno obučen, sa stalnim zaposlenjem, preobraženog ponašanja. Iz prve ruke su doživeli grube udarce sveta i to je bilo dovoljno da ih “dovede u red”. Neki ljudi koriste takve primere u prilog ideji o izbacivanju iz kuće. Međutim, u umu roditelja ostaju mnoga pitanja: Da li će to zaista delovati ili će moje dete još dublje potonuti u kaljužu? Povrh toga, da li je to ispravno? Da li je pravedno? Da li je to ono što Bog želi? Ta odluka može biti bolna. Otac jedne zabludele kćerke mi je rekao: “Tog dana sam pretražio sve plaže u potrazi za njom. Molio sam se: ‘Bože, ako danas ne budem mogao da je nađem – završio

sam s ovim. Ne mogu zauvek da joj pomažem. Nisam je našao. Ostao sam pri toj odluci. Stavila se van domašaja naše pomoći. Svakako, još uvek je volimo.”

Neki roditelji ne mogu da budu odlučni, zbog snažnog pritiska samoosušivanja. Jedan otac dvadesetjednogodišnje devojke rekao mi je: “Razmišljao sam o tome da oteram svoju kćerku, ali shvatio sam da to nije rešenje, nego sebičnost. Moram nekako da smognem snage da je volim; i sve dok ona želi da ostane sa nama, verujem da treba da joj to dozvolim. Potrebno je da razgovaram sa njom i da joj stavim do znanja da ne odobravam njen životni stil, ali ipak se ne usuđujem da je izbacim sve dok ne budem u stanju da to uradim s ljubavlju... Razmišljao sam o tome da zbog nje napustim posao i da se preselimo negde drugde.”

Ponekad eksplozivna situacija zahteva brzu akciju. Često roditelji, trudeći se da urazume zabludelog sina ili kćerku, zanemaruju

Često roditelji, trudeći se da urazume zabludelog sina ili kćerku, zanemaruju ostalu svoju decu, u kojoj se zbog toga rađa ogorčenje. Ponekad stvari odu tako daleko da roditelji moraju da biraju koga će zadržati u kući, problematično dete ili drugo dete koje ne može više da trpi opštu situaciju.

ostalu svoju decu, u kojoj se zbog toga rađa ogorčenje. Ponekad stvari odu tako daleko da roditelji moraju da biraju koga će zadržati u kući, problematično dete ili drugo dete koje ne može više da trpi opštu situaciju.

Neki roditelji treba da se zapitaju zbog čega oklevaju da preduzmu drastične korake. Da li se previše plaše? Imaju dosta razloga da budu uplašeni. Koji roditelj ne bi bio uplašen od pomisli da će dete biti izloženo fizičkim teškoćama, usamljenosti i moralnim iskušenjima? Neki roditelji se plaše mišljenja

okoline, i onda istrajavaju u nerealnoj nadi da će se stvari čudesno popraviti samo ako budu izdržali još malo – iako je očigledno da neće.

Roditelji koji beskrajno dugo tolerišu zabludelu decu moraju da shvate da plaćanjem dugova i sudskih troškova, pa čak i pružanjem hrane, odeće i krova nad glavom – postaju moralni saučesnici u delikventnom ponašanju. Njihovo popuštanje omogućava buntovnoj deci da nastave da žive na isti način. Dom za njih predstavlja samo besplatni hotel. Tada, umesto da im pomognu da žive moralno i pobožno,

roditelji šalju svojoj deci poruku da nema potrebe da se menjaju, jer će se oni uvek brinuti o njima i spasavati ih iz nevolja.

Odluka o uskraćivanju prava deci da žive sa svojom porodicom ne treba da se donese samo zato da bi donela neku promenu, neke pozitivne rezultate. Treba je doneti *zato što je to pravedno*.

Pravedno je da se uzme u obzir svaki aspekt problema. Da li je ispravno zadržati decu u kući kada zbog njih trpe ostali članovi porodice? Da li su dovoljno zreli da se brinu sama o sebi, to jest da pronađu posao i da sebi obezbede stan i hranu? Jesu li dovoljno često bila upozorena kakve će biti posledice ako nastave da žive na isti način? Da li su ta upozorenja bila samo ljutite pretnje ili ozbiljni smireni razgovori tokom kojih im je objašnjeno zbog čega treba preduzeti takve mere? Da li je u razgovoru s njima postavljen krajnji rok? Da li im je dato pravo da povremeno posećuju porodicu i možda dolaze kući na obrok? Da li im treba dozvoliti da povremeno prespavaju kod kuće ili bi trebalo da izbegavamo taj rizik sve dok ne pokažu napredak u svom ponašanju?

Nemam odgovore na sva pitanja koja sam postavio, ali pokušaću da odgovorim bar na neka. Očigledno je da roditelji moraju da razmisle o mogućnosti udaljavanja deteta iz porodice, ali i da o tome detaljno razgovaraju sa njim. Razgovor mora da obuhvati neke ključne teme: krajnji rok, pravo na posećivanje porodice, finansije. Takođe, trebalo bi da se razgovara i o tehničkim detaljima selidbe. Sve to će doprineti da dete postane svesnije realnosti tog koraka.

Po mom mišljenju, posećivanje porodice treba ohrabrivati, osim ako postoje jaki razlozi protiv toga. Večera kod kuće s vremena na vreme i dolazak u goste jednom sedmično moglo bi da bude dosta korisno. Takve posete bi roditeljima možda dale mogućnost da savetuju decu i da prate kakav napredak je ostvaren i da li je moguć povratak. Iseljenje iz kuće je dovoljna kazna i u većini slučajeva nije dobro potpuno odbaciti dete.

Treba razgovarati i o finansijama. Ako su deca nezaposlena, prirodno je da roditelji budu zabrinuti. Međutim, nezaposlenost sama po sebi nije dovoljan razlog da dete ostane kod kuće. Možda će za njih biti bolno ako budu morali da krenu u potragu za poslom i da se prijave socijalnoj službi da bi u međuvremenu primali socijalnu

pomoć, ali taj bol može biti koristan jer će primorati decu da se suoče sa stvarnošću borbe za opstanak. Ako ih roditelji budu finansijski potpomagali, neće postići cilj zbog kog su ih udaljili iz kuće.

Ljubav podrazumeva poštovanje dostojanstva i ličnosti druge osobe. Ne možete nekoga istinski da volite i da mu istovremeno uskratite slobodu da donosi odluke i suoči se sa posledicama tih svojih odluka. Bilo šta drugo bila bi izdaja; prava ljubav bi bila uprljana sebičnošću i slabošću. Paradoksalno je da ne možemo da volimo ako nismo spremni na rizik gubitka voljene osobe.

Uzrast u kojem se od problematičnog deteta traži da napusti dom biće presudan prilikom odlučivanja o krajnjem roku. Bilo bi pogrešno isterati dete koje je previše mlado da bi se samo brinulo o sebi. Roditelji moraju vrlo pažljivo da procene koliko je dete spremno za samostalan život. Deca sazrevaju različitom brzinom. Mnoga se osamostale dosta rano.

Bog je odredio krajnji rok za Izrael i Judu. I kada je došlo vreme, pokazao je sud i pravdu. Morali su da podnesu povlačenje njegove naklonosti i podrške. Ohrabrenje za njih bilo je Božije obećanje da će njihovo pokajanje omogućiti povratak.

Kako da razumemo užasan Božiji sud nad njegovim narodom, posebno sud nad Izraelcima iz Severnog carstva, čije je carstvo kasnije nestalo? Kako da uskladimo ovo sa slikom o Bogu koji nije hladan i nedokučiv sudija?

Koliko god da su njegovi sudovi strogi, On je ipak Bog ljubavi. Ljubav podrazumeva poštovanje dostojanstva i ličnosti druge osobe. Ne možete nekoga istinski da volite i da mu istovremeno uskratite slobodu da donosi odluke i suoči se sa posledicama tih svojih odluka. Bilo šta drugo bila bi izdaja; prava ljubav bi bila uprljana sebičnošću i slabošću. Paradoksalno je da ne možemo da volimo ako nismo spremni na rizik gubitka voljene osobe.

Bog je poštovao slobodu naših praroditelja. Mogao je da spreči njihovu tragičnu neposlušnost i da tako izbegne tragediju. Dao im je izbor, a oni su izabrali pobunu, zbog čega su bili proterani iz vrta.

Ako Bog toliko poštuje autonomiju koju nam je dao, onda i mi treba da se ponašamo tako prema našoj deci. Dok su još mala, ona

nisu spremna da preuzmu punu kontrolu nad svojim životom, jer su isuviše ranjiva, slaba i neiskusna. Međutim, kada dođe vreme (a o tom vremenu roditelji treba da odluče ugledajući se na Boga), moramo im pružiti dostojanstvo suočavanja sa posledicama svojih postupaka.

Nije lako ovako postupiti. Ako se ikada budete našli u takvoj situaciji, čuvajte se da u ogorčenju ne zatvorite svoje srce. Test zrelosti položicete ako presudu sprovedete sa nežnošću i čvrstinom. Nije nužno da ove reči izgovorite detetu, ali u srcu možete reći zajedno sa Samuelom: "Daleko bilo od mene da zgrešim Bogu tako što ću prestati da se molim za tebe."⁵⁸

⁵⁸ 1. Samuilova 12:23 (RSV)

RODITELJ ZA PRIMER

Ako vas princip hleba i ribe, opisan u 10. poglavlju ove knjige, nije u potpunosti zadovoljio, imali ste za to dobar razlog. Suviše je difuzan i neodređen, da bi bio dovoljan. Imamo potrebu da vidimo jasne ciljeve pred sobom. Često se dešava da roditelji zavape u očaju: "Šta treba da radim? Kako treba da postupim?" Princip hleba i ribe predstavlja raščišćavanje terena, početak, sagledavanje ogromnog jaza između onoga što mi kao roditelji jesmo i onoga što treba da budemo; drugim rečima, sagledavanje jaza između nas samih i Boga.

RODITELJ PO BOŽIJEM OBLIČJU

Dozvolite mi da ponovo iznesem osnovno pravilo vaspitanja dece: Božiji odnos prema nama ljudima je primer kako treba da izgleda naš odnos sa našom decom. Dobrotu koju je On pokazao prema meni, strpljenje i podnošenje, a istovremeno odvratnost prema grehu – sve to i ja treba da pokažem u odnosu sa mojom decom, za koju stojim na mestu Boga. U umu dece predstava o Bogu formira se na osnovu ponašanja roditelja; to su za decu dva moćna bića koja su im dala život i koja su vladari u univerzumu njihovog doma.

Svaki put kada deca u svom ocu ili majci vide bogoliki stav ili postupak, Sveti Duh će im reći: "Sada možete malo bolje da razumete kakav je vaš nebeski Otac." Međutim, ne smemo samo zbog svoje dece nastojati da dostignemo taj uzvišeni cilj. Kao što smo pozvani da budemo sveti zato što je Bog svet, tako smo pozvani da budemo roditelji zato što je On roditelj. Stvoreni smo po Božijem obličju, pa smo pozvani i da budemo slični uzoru Boga Roditelja.

“Savijam svoja kolena pred Ocem, od koga dolazi ime cele njegove porodice na Nebu i na Zemlji”, pisao je Pavle hrišćanima u Efesu pre devetnaest vekova⁵⁹. Apostol Pavle govori da je porodica institucija koju je Bog osnovao i koja proističe iz samog Božijeg bića i iz suštine Božije prirode. Frensis Faulks je napisao: “Apostol kaže: ‘Pomislite na bilo koju grupu koju predvodi neki otac, na Nebu ili na Zemlji. Svaka je nazvana po Ocu. Iz njega proističe njeno postojanje, kao i koncept i iskustvo očinstva. Kao što kaže Severijan ‘ime otac nije se uzdiglo od nas ka Nebu, nego se odozgo spustilo ka nama.’”⁶⁰

On je naš Otac. Naši roditeljski instinkti imaju koren u suštini njegovog bića. Isus se Bogu najčešće obraća kao svom Ocu. Međutim, ideja da je Bog Otac ne javlja se prvi put u Novom zavetu. On je “otac siročićima”.⁶¹ David je pisao: “Kao što otac žali sinove, tako Gospod žali one koji ga se boje. Jer zna građu našu; opominje se da smo prah.”⁶² Štaviše, očinstvo nije samo atribut prvog lica božanstva, već Svetog Trojstva. “Otac večni” je ime koje je dato Mesiji, čiji dolazak je očekivan.⁶³ “Ja sam otac Izraelu”, kaže Jahve kroz Jeremijina usta, “i Jefrem je moj prvenac”.⁶⁴

Može li da postoji dirljivija slika Boga kao Oca od one koju je za nas oslikao Isus Hristos, u priči o čoveku koji je iščekivao povratka svog zabludelog sina? Eto oca koji dozvoljava svom sinu da ga napusti, potpuno svestan svega što će ga zadesiti. To je otac koji stoji na terasi svoje kuće, željno naprežući oči i motreći na mesto gde se prašnjavi put spaja sa horizontom.

Mesecima ili godinama on nastavlja da izlazi i gleda u daljinu. Koliko puta je željno istrčavao ugledavši približavanje neke udaljene prilike, da bi mu se ramena razočarano opustila čim bi shvatio da se uzalud ponadao? Pa ipak, došao je i taj dan – puls mu se ubrzao, a noge su mu zadrhtale, i uz krik on istrčava niz stepenice, juri kroz kapiju kao

⁵⁹ Efescima 3:14-15 (SSP)

⁶⁰ Francis Foulkes, *The Epistle of Paul to the Ephesians* (InterVarsity Press, 1963), pp. 101-102.

⁶¹ Psalam 68:5

⁶² Psalam 103:13-14

⁶³ Isaija 9:6

⁶⁴ Jeremija 31:9

izvan sebe i dovikuje slugama da krenu za njim. Pretrčava put koji ga deli do sina i uz usklik radosti baca se dečaku oko vrata.

Ovako nebeski Otac prihvata grešnike koji se kaju – objasnio je Isus kritički raspoloženoj gomili – kao otac svog voljenog sina. Ta ekstaza i eksplozija radosti, glasne naredbe da se donesu najbolja odeća i prsten, i da se priredi slavljenička gozba – treba da nam pomognu da shvatimo ne samo da je Bog Otac već i kakav je On Otac.

Jednom prilikom Hristos je upitao slušaoc: “Koji bi otac među vama sinu, kad ga zamoli za ribu, dao zmiju? Ili mu, ako ga zamoli za jaje, dao škorpiju? Pa ako vi, iako ste zli, znate kako da dajete dobre darove svojoj deci, koliko će više vaš nebeski Otac dati Svetoga Duha onima koji ga zamole?”⁶⁵

Načelo očinstva ide i dalje od toga. “Ava, Oče”, zavapio je Sin čovečiji u času duboke žalosti.⁶⁶ Neki komentatori kažu da “ava” znači “tata”, iako bi možda adekvatniji bio uzdržaniji prevod “oče moj”. Isus se veličanstvenom Bogu Stvoritelju obraća imenom koje deca koriste kao znak potpunog poverenja. Deca postupajući ovako ne pokazuju nepoštovanje. “Moj oče” je izraz koji je bio ustaljen u komunikaciji između Hrista i Oca. “Moj oče” je izraz koji samo dete može da koristi. Prijatelji i susedi su ograničeni na druge oblike oslovljavanja.

Nas, kao sunaslednike Hristove, Sveti Duh je poučio da i mi možemo da se nebeskom Ocu obraćamo imenom “ava”.⁶⁷ Možemo da imamo istu tu prednost, pod uslovom da *želimo* da budemo njegova deca. Reči “moj oče” više izražavaju *privilegiju* nego *bliskost* – privilegiju polaganja prava na zaštitu punu ljubavi, zaštitu koju dete ima pravo da očekuje od velikog bića od kog je poteklo.

Za Boga se ne može reći da je *kao* otac. I kada bismo mogli da ekstrahujemo svaku ljudsku zamisao o očinstvu u koncentrisanu esenciju, imali bismo tek bledu predstavu o Božijoj očinskoj prirodi. On je bolji roditelj nego što će bilo ko od nas ikada biti.

Primetićete da naizmenično koristim reči *otac* i *roditelj*. Imam razloga za to. I majčinske osobine svoj izvor imaju u Božijoj prirodi.

⁶⁵ Luka 11:11-13 (SSP)

⁶⁶ Marko 14:36

⁶⁷ Rimljanima 8:15

Žena je, isto kao i muškarac, stvorena po Božijem obličju.⁶⁸ Šta god da je razlog tome da se Bog kao naš roditelj naziva Ocem, a ne Majkom, to svakako nije zato da bi se pokazalo da u njemu ne postoje majčinske osobine ili da su one na neki način manje važne.

“Kao što orao izmamluje orliće svoje”, kaže Mojsije, “diže se nad ptićima svojim, širi krila svoja, uzima ih i nosi na krilima svojim, tako ga je Gospod vodio”.⁶⁹ Bog se brinuo o izraelskom narodu kao što se ženka orla brine o svojim ptićima.

“Jerusalime, Jerusalime”, plakao je Isus, “koji ubijaš proroke i zasipaš kamenjem one koji su tebi poslani, koliko sam puta hteo da sakupim tvoju decu kao kvočka svoje piliće pod krila, ali niste hteli!”⁷⁰ Isus je prema stanovnicima Jerusalima osećao ono što kvočka oseća prema svojim ugroženim pilićima.

Slika postaje još jasnija u opisu koji je preneo prorok Isaija: “I sisaćete, i bićete nošeni na rukama i milovani u krilu... i kao kad koga mati njegova teši tako ću ja vas tešiti, i utešićete se.”⁷¹ “Može li žena zaboraviti porod svoj, da se ne smiluje na čedo utrobe svoje”, pita on, i nastavlja: “Pa čak i kad bi zaboravila, ja neću zaboraviti tebe.”⁷²

Neke razlike između očeva i majki proizlaze iz specifičnosti kulture i običaja, a neke su urođene. Kada za sebe kaže da je Otac, to ne znači da je rekao da nije Majka. Možda bi se On preciznije mogao nazvati “Bog koji je Otac i Majka”. On je izvor istinskog očinstva i istinskog materinstva, i svi mi, i očevi i majke, pozvani smo da budemo nalik na njega.

BOG ZAVETA

On je Bog zaveta. Zaveti su bili obavezujući ugovori između dve strane. Međutim, Božji zaveti sa njegovim narodom nisu bili rezultat pregovora između njega i njih. Njegov narod nije učestvovao u određivanju zavetnih uslova. Umesto toga, Bog je odlučivao o sadržaju zaveta i on ga je davao svom narodu, zavetujući se da će biti veran

⁶⁸ 1. Mojsijeva 1:27

⁶⁹ 5. Mojsijeva 32:11,12

⁷⁰ Luka 13:34 (Čarnić)

⁷¹ Isaija 66:12-13 (RSV)

⁷² Isaija 49:15

narodu i sklopljenom zavetu. To su bili ugovori koji su definisali privilegije i blagoslove Božjeg naroda, kao i odnos sa Bogom i obaveze prema njemu. Udeo naroda bio je da verom prihvati zavet i poštuje ga ili da ga u neverstvu i pobuni odbaci.

Mi ne sklapamo zavete sa svojom decom, ali na neki način je naš odnos sa njima sličan odnosu Boga i njegovog naroda. Kao i On u odnosu sa nama, tako smo i mi u odnosu sa decom inicijatori, mi kreiramo prirodu tog odnosa, odlučujemo kakav će on biti. Naša deca mogu da to ne vole ili da se pobune, mogu i da žele da uslovi ovog neizgovorenog zaveta budu drugačiji, ali u svakom slučaju, kao i naš Roditelj u odnosu sa nama, mi smo ti koji određujemo kako će izgledati odnos sa našom decom koju nam je Bog dao. U većini slučajeva roditelji se ponašaju prema nepisanim pravilima koja važe za tu vrstu odnosa. Roditelji ne dovode u pitanje činjenicu da svoju decu moraju da hrane, oblače i obezbede im smeštaj, dok ih pripremaju za izazov samostalnog života. Roditelji možda nikada neće ni pomisliti da između njih i njihove dece postoji zavet, ali on zaista postoji i oni ga svojevoljno ispunjavaju.

Božji zaveti su sadržali uslove. "Ako slušaš glas Gospoda, Boga svoga", rekao je Mojsije izraelskom narodu, "držeci i vršeci sve zapovesti njegove ... doći će na tebe svi ovi blagoslovi, i preplaviće te, ako slušaš glas Gospoda, Boga svoga."⁷³ Bog nije nameravao da toleriše greh. On dugo trpi i razume krhkost naše pale prirode i ublažava svoje sudove strpljivošću i milošću. Međutim, u njegovom naporu da čovečanstvu osigura put spasenja, nije moglo biti kompromisa po pitanju pobune, neposlušnosti i greha. Zavetni odnos se morao uspostaviti pod njegovim uslovima. On je svet i trebalo je da taj odnos bude svet. Zapravo, sama njegova svrha bila je da nas *izbavi od greha* i dovede nazad ka svetosti.

Ta svetost je morala da bude potpuna. Njegov narod ne sme ni u najmanjoj meri da se udalji od njegovih puteva. U jednoj viziji Amos je video merila, koja su predstavljala apsolutni standard koji Bog zahteva od svog naroda.⁷⁴ Ako Bog pred nas postavlja takve zahteve, zar ne treba i mi da postavljamo iste takve zahteve pred svoju decu?

⁷³ 5. Mojsijeva 28:1-2 (RSV)

⁷⁴ Amos 7:7

Svakako, taj standard je za njih nedostižan. Povrh toga, odakle nam pravo da od svoje dece zahtevamo svetost kad smo mi sami slabi i buntovni? Ipak, standardi postoje i pozvani smo da ih dostignemo i da ih zahtevamo od svoje dece.

Međutim, Bog zaveta je i Bog milosti. "Ne postupa s nama po grešima našim, niti nam vraća po nepravdama našim."⁷⁵ Poznavajući i sažaljivajući naše slabosti, ljubeći nas večnom ljubavlju – pronašao je način da razreši taj problem. Krv je prolivena i greh može da bude oprošten.

Šta sam ja to rekao? Da li sam rekao da Bog *zahteva* savršenstvo i da ga u isto vreme *ne zahteva*? Da li upozorava da ćemo okusiti posledice greha, a ipak propušta da održi reč i nemoćno ga opravdava? Da li je njegovo zahtevanje poslušnosti isprazno, pa zato ne moramo da se brinemo zbog svog odstupanja od moralnog savršenstva? Ni slučajno.

Postoji samo jedan apsolutni standard i taj standard je sam Bog. Pozvani smo da budemo sveti zato što je On svet. Bog ne prihvata izgovore. *Milost* i *popustljivost* su dve različite stvari. Ne postoji izgovor za naš greh. U svojoj milosti Bog plaća zbog našeg greha, otkupljuje nas kroz Hristovu žrtvu pomirenja. Koliko god da je velika cena koja je plaćena, nije moglo da bude i nikada neće biti nikakvog kompromisa sa grehom.

Kako onda da mi kao roditelji odražavamo pred svojom decom Božji stav prema grehu? Prvo, moramo ih naučiti šta je greh. Svojim postupcima, svojim rečima i zahtevima koje postavljamo pred njih, moramo ih naučiti razlici između dobra i zla, između istine i laži, između greha i svetosti. Možda će ona na kraju odbaciti naše pouke, ali to je njihov izbor. Naša je dužnost da im ovo pružimo.

Moramo da uradimo i više od toga, moramo im pokazati da *greh ima posledice*. Ne može se za njega jednostavno naći izgovor, niti se možemo praviti da ne postoji. To ih moramo učiti primenom discipline i kažnjavanjem. Potrebno je da istaknemo da, iako ćemo možda ponekad pokazati milost, cena greha nekako, negde mora da se plati. Možda možemo da oprostimo kada neko u besu polomi neki predmet. Međutim, potrebno je da pokažemo da će zbog milosti koju smo pokazali neko morati da plati cenu – neudobnost i lišavanje.

⁷⁵ Psalam 103:10

Ne treba ni spominjati da decu treba učiti primerom, ali kako je to moguće kada je naš primer često tako loš? Savladaće nas očajanje ako ne budemo shvatili kakvu vrstu primera treba da pružimo. Nismo savršeni, ali potrebno je da odustanemo od pronalaženja izgovora za svoju nesavršenost. Bog ne želi od nas pre svega da impresioniramo svoju decu svojom duhovnošću, već da im omogućimo da vide kako njegove zahteve ozbiljno shvatamo u svom životu. Kada učinimo nepravdu prema svojoj deci, trebalo bi da otvoreno priznamo te svoje promašaje i grehe. Uz to, i dalje se moramo truditi da ispunjavamo Hristov zakon.

U vezi sa sopstvenim gresima i sa gresima naše dece, iznad svega moramo isticati Hristovu žrtvu. Čuo sam za primer iz prošlosti – o jednom mladiću koji je dobio drastičnu lekciju o ceni milosti, kada je morao da bude prisutan i da posmatra kako njegovog oca tuku zbog prestupa koje je on počinio. Bila je to lekcija koju nikada nije zaboravio. Svakako, ne preporučujem da to bude standardna procedura, ali potrebno je da sarađujemo sa Svetim Duhom dok učimo decu koliko su visoke cene greha i milosti.

U ovoj stvari mnogi od nas su vrlo površni. Ispravljanje smo smatrali samo sredstvom za postizanje jednog cilja – stvaranje poželjnog karaktera kod dece. Međutim, naš cilj mora da bude još uzvišeniji. Kao roditelji, moramo da naučimo svoju decu koliko je greh poguban i koliko je ogromna cena milosti. Ako neko želi, neka kritikuje naša “zastarela” i “puritanska” gledišta. Mi smo Božiji predstavnici za našu decu. Ne smemo samo da se trudimo da ih oblikujemo tako da zadovolje naša očekivanja. Moramo biti verni svom zadatku pravilnog predstavljanja Oca svih nas i njegovog stava prema grehu.

SAOSEĆAJNI BOG

Bog nije samo milostiv, on je i saosećajan i pun razumevanja. “Kao što otac sinove svoje žali, tako žali Gospod one koji ga se boje; jer On zna za građu našu, pamti da smo prah.”⁷⁶ On zna. On pamti. On poznaje naša osećanja, naše slabosti i nesposobnosti, On učestvuje u našem iskustvu i saoseća sa nama. On nije obavezan da to radi, ali On

⁷⁶ Psalam 103:13-14 (Bakotić)

to radi jer je takva njegova priroda. Bilo bi protivno njegovoj prirodi kada ne bi zainteresovano pratio naše životno iskustvo, sa saosećanjem i razumevanjem. On se ponaša kao brižni Roditelj. Možemo da računamo na to razumevanje, jer ono je uvek prisutno.

Na nama počiva odgovornost da se na sličan način ponašamo prema svojoj deci. Moramo da pokazujemo razumevanje, zato što On razume nas. Moramo da pokazujemo sažaljenje, zato što On ima sažaljenja prema nama. Saosećanje koje dobijamo, treba i mi da pokazujemo.

Saosećajnost nije isto što i *popustljivost*. Neki od nas popuštaju dečijim prohtevima iz čiste lenjosti. Ne želimo da se zamaramo sa procenjivanjem prikladnosti njihove molbe. Ili ne želimo da se suočimo sa dečijom ljutnjom koja će uslediti ako odbijemo njihovu molbu ili ako primenimo neku disciplinsku meru. Mekani smo i popustljivi. Ponekad sami sebe zavaravamo da smo *saosećajni*, dok je prava istina da smo samo *slabići*.

Saosećanje se odlično slaže sa čvrstinom. Čvrstina kaže: "Tako će biti!" Saosećanje dodaje: "Možda stvarno tako treba da bude, ali moram da proniknem u osećanja svoje dece. Ne smem svojom hladnoćom da izazovem njihovo očajanje, niti svojom ravnodušnošću da im otežavam terete. Moram da pravdu ublažim milošću, a strogost saosećanjem."

To će nas nekada skupo koštati. Baš u trenucima kada je našoj deci najpotrebnije saosećajno razumevanje, mi ćemo možda biti isuviše povređeni da bismo brinuli o bilo čemu osim o sopstvenim osećanjima. "Još koliko puta", u očajanju se pitamo, osećajući da su naše zalihe saosećanja već odavno iscrpljene, da ne možemo da vadimo vodu iz bunara koji je presušio. Ipak, imamo Oca čije saosećanje nikada ne presušuje, nego se obnavlja iz dana u dan. Njemu se moramo

Saosećajnost nije isto što i *popustljivost*. Neki od nas popuštaju dečijim prohtevima iz čiste lenjosti. Ne želimo da se zamaramo sa procenjivanjem prikladnosti njihove molbe. Ili ne želimo da se suočimo sa dečijom ljutnjom koja će uslediti ako odbijemo njihovu molbu ili ako primenimo neku disciplinsku meru. Mekani smo i popustljivi. Ponekad sami sebe zavaravamo da smo saosećajni, dok je prava istina da smo samo slabići.

obratiti i napajati se njegovim saosećanjem sve dok ne ugasimo svoju žeđ. Moramo dozvoliti da se njegovi nepresušni izvori saosećanja izliju na nas i u nas. Razmišljajmo o saosećanju koje On ima prema nama, zahvaljujmo se i slavimo ga zbog toga. Ono je stvarno i izliva se na nas i kad ga najmanje primećujemo. Dok mu se budemo zahvaljivali, naši presahnuli zdenci ponovo će se puniti. O tome je pisala Meri Šeklton: "Ja sam prazna posuda; nijednu misao ili pogled ljubavi nisam Ti donela. A ipak, mogu ti prići i prilazim ti uvek iznova – sa ovom jedinom molbom praznog grešnika: 'Voli me.'"

Ipak, čak i ako ne možemo da osetimo da se saosećanje obilno i slobodno izliva na nas, moramo da prema svojoj deci zauzmemo stav saosećanja i razumevanja. Dugujemo to svom nebeskom Ocu. Možda nam neće biti lako da ukrotimo svoju buntovnu volju i možda je potrebno da protekne dosta vremena pre nego što se utiša naše

Saosećanje nije samo osećanje, nego i stav, i mi možemo da izaberemo da budemo saosećajni, iako u sebi osećamo otpor prema tome.

ogorčenje. Međutim, mi to moramo i možemo učiniti. Saosećanje nije samo osećanje, nego i stav, i mi možemo da izaberemo da budemo saosećajni, iako u sebi osećamo otpor prema tome.

Možda se nećete složiti sa mnom, tvrdeći da sama reč *saosećanje* znači "osećati sa" nekim. Ipak, ako želim, mogu da *izaberem* da prema svojoj deci zauzmem saosećajan stav. Ako su moja osećanja prema deci drugačija, ne moram da im podlegnem, već mogu svojom voljom da nadvladam uskogrudost i bol. Mogu da se potrudim da pažljivo posmatram svoju decu, da se prisetim kako izgleda biti dete i kako im je teško da kontrolišu svoja osećanja i postupke, da se setim da sam i ja u njihovim godinama bio u iskušenjima i da mi je bilo teško da im se oduprem.

Moju odluku da pokazujem saosećanje verovatno će pratiti i odgovarajuća osećanja. Međutim, kada bih čekao da se osećanja prirodno pojave pre nego što ispoljim saosećanje, možda se to nikada ne bi dogodilo i tako bi moja deca postala žrtve mog raspoloženja. Naš Bog nije neki ćudljivi Otac, pa i mi treba da naučimo da budemo kao On. Ako usvojimo stav saosećanja, onda će i naše reči i postupci otkrivati saosećanje.

SINU RASIPNIKU JE DATA SLOBODA

U Hristovoj priči o izgubljenom sinu, otac je dozvolio svom sinu da ode od njega. I Bog, Otac svih nas, čini upravo to isto. Onaj koji bi mogao da savlada i slomi našu volju, ne želi da to učini. Kada pokušamo da ga napustimo, On ne zaključava vrata i ne zapljuskuje nas mnoštvom dokaza. Ne dosađuje pridikama tipa “zar ti nisam rekao?”, već nam pruža puno dostojanstvo izbora.

U ovom njegovom stavu ima i mudrosti i pravde. Ponekad svojom voljom tako uporno srljamo u pogrešnom smeru, da jedino katastrofa može da nas osvesti. Nište ne može tako da pouči čoveka da je bio nerazuman, kao kada u svom padu dođe do pomija.

Međutim, ljubav nas roditelja često je prožeta sebičnošću. Ne možemo da pustimo svoju decu i odbijamo da vidimo ono što je očigledno – da se srce koje žudi za ludostima ne može razuveriti apelovanjem na razum.

Navike se teško menjaju. “Ona jednostavno *ne želi* da se nauči pameti”, frustrirano kažemo sebi, pošto smo po ko zna koji put očititali istu lekciju tvrdoglavo kćerki. Navika da je ispravljamo je toliko ojačala, da je postala deo nas. Kako se približava vreme da ona ode iz naše kuće i otpočne samostalan život, tako je ispravljamo sve vatrenije. Bojimo se onoga što vidimo da će je snaći. U svom strahu postajemo još odlučniji da sprečimo tragediju i po stoti put pokušavamo da joj ulijemo u glavu lekciju koju zanemaruje. Ne možemo da poverujemo sopstvenim rečima da ona jednostavno *ne želi* to da nauči.

Razlog naše upornosti nije ljubav, nego strah. Došli smo do granice do koje roditelj treba da ide i vreme je da odustanemo od ovog sukoba dve volje, ali nedostaju nam i ljubav prema detetu i poverenje u Boga. Sazrevanje podrazumeva neprestano pravljenje izbora. U periodu adolescencije, naša deca osciluju između urođenog poriva da postanu nezavisna i navike da se bespomoćno privijaju uz nas. Što se više približavaju zrelosti, poriv ka nezavisnosti postaje jači, a nezavisnost podrazumeva oslanjanje na vlastiti sud. Ne možete praviti izbore u životu, a da ne dođete u realne opasnosti. Zbog toga ne možemo da odbranimo svoju decu od opasnosti koje njihovi izbori nose sa sobom.

Često nailazim na roditelje koji žalosnim glasom iskazuju svoje iskustvo: “Morao sam da prihvatim činjenicu da je to *njegov* život i da zadržim jezik za zubima. Samo se trudim da uvek budem dostupan.”

Nemojte se osećati krivim zbog toga što dozvoljavate da vaša deca požnju ono što su posejala, jer i Bog tako postupa sa nama. On ne uživa kada mora da nas pusti da tvrdoglavo idemo svojim putem sve dok ne završimo “u oboru sa svinjama”. Međutim, kada treba da bira da li će nam dati dostojanstvo slobodnog izbora (sa svim rizicima koje ta sloboda nosi sa sobom) ili će nas prisiliti da mu služimo protiv svoje volje, poput robova – On bira ono prvo. Biblija kaže da je čovek stvoren “malo manji od anđela”, a to podrazumeva i mogućnost da izaberemo da postanemo poput demona. Ljubav kaže: “Pružiću

Deci treba postepeno da prepuštamo slobodu izbora, a što su deca starija, njihova samostalnost treba da se povećava.

ti uzvišeno dostojanstvo slobodnog izbora, čak i ako odlučiš da mi taj poklon baciš u lice.”

Jasno je da deci treba postepeno da prepuštamo slobodu izbora, a što su deca starija, njihova samostalnost treba da se povećava. Osamostaljivane često ubrzavaju okolnosti koje nam uskraćuju mogućnost kontrole nad detetom. Ipak, ako zauzmemo pravilan stav, možemo poštedeti sebe i svoju decu nekih nepotrebnih frustracija. Na taj način daćemo svojoj deci isto ono uzvišeno dostojanstvo koje i Bog daje nama.

Kada naša deca naprave nerazuman izbor, nije sve izgubljeno. Bolno je gledati ih kako “jedu pomije”, ali postoji nada da će na taj način iz iskustva naučiti ono što nisu mogla ili želela da nauče iz naših pouka.

BOŽIJA PRAVDA

Naš nebeski Otac je pravedan. Njegova reakcija na greh je prikladna – nikada nije preterana ili u afektu. Štaviše, On uvek temeljno sagledava situaciju u kojoj smo zgrešili. Na njegov sud ne mogu da utiču ni glasovi anđela ni opadanje demona.

“Video sam nevolju naroda svoga u Egiptu i čuo sam vapaj njegov zbog zla koje mu čine mučitelji njegovi, jer znam muke njegove.”⁷⁷ Bog je *video* i *čuo*, On *zna*. Isto tako, pre nego što je izvršio sud nad

⁷⁷ 2. Mojsijeva 3:7 (Bakotić)

Sodomljanima, rekao je: "Zato ću da siđem, da vidim rade li kao što glas do mene dođe..."⁷⁸ Božje sveznanje nije pasivno, već je aktivno.

Uvek je bio pravedan prema vama kada vas je kažnjavao. Sagledao je sve okolnosti, uzeo u obzir sve faktore. Kakav je On prema vama, tako očekuje da se vi ponašate prema svojoj deci. On se gnuša impulsivnih izliva gneva, zasnovanih na nepotpunim informacijama. Umesto toga, On zahteva da pažljivo i temeljno ispitujemo okolnosti, koliko god je to moguće, (jer mi nismo sveznajući, kao što je On), pre nego primenimo disciplinsku meru ili kaznu.

Bog je toliko zainteresovan za pravdu da se nikada ne povlači pred neprijatnim pitanjima, pa zahteva da se ni mi ne povlačimo. Ponekad može biti mudro da zažmurimo na neke stvari koje naša deca rade, ali nikada ne smemo to da radimo zato što ni mi sami ne ispunjavamo Božje standarde ili zato što nam nedostaje hrabrosti da se suočimo sa dečijom ljutnjom. On nas poziva da budemo verni njegovim pravednim merilima.

Ako je u prethodnom poglavlju izgledalo da govorim kako mi roditelji možemo olako da se provučemo pružajući ono što imamo, sada je verujem jasno da se od nas zahteva nešto više. Što više razmišljamo o Bogu koji je naš Roditelj, to potpunije sagledavamo odgovornosti koje imamo prema svojoj deci. Kakav je On prema nama, takvi treba da budemo prema našoj deci. Primetićete da postoji razlika između Božijeg roditeljskog standarda i ljudskih standarda – njegovi standardi su neuporedivo strožiji. Pa ipak, Božiji zahtevi opterećuju nas manje nego ljudska nauka, koja stavlja na nas nepodnošljivi teret: ne samo odgovornost za naše *ponašanje* prema detetu nego i za *rezultate*. Bog prvenstveno želi da se mi roditelji pravilno postavimo prema deci. On zna da, iako rezultati ponekad odražavaju ono što smo radili, oni nisu precizni pokazatelji. Kada podbacimo, što će se često događati, On je strpljiv i pun praštanja, jer kroz čitav proces vaspitavanja dece želi i da nas nauči nečemu o sebi.

Ako se budemo ravnali po ljudskim standardima, obuzeće nas ponos ili očajanje, jer to viđenje podrazumeva kruti uzročno-posledični odnos između vaspitnih metoda i rezultata. Tako možemo

⁷⁸ 1. Mojsijeva 18:21 (Bakotić)

postati neopravdano ponosni ako naša deca izrastu u ugledne ljude, *iako smo možda bili osrednji ili loši roditelji*. S druge strane, ako nam deca ozbiljno zastrane i pored toga što smo ih savesno vaspitavali, doživjećemo da je sva krivica na nama i da smo naneli nepopravljivu štetu.

Zbog svega ovoga, cilj vašeg života neka bude da usvojite Božije standarde, a da rezultate vaših vaspitnih napora prepustite Bogu. Donesite mu svoj "hleb i ribu", jer je to sve što imate, ali otkrijte šta On očekuje da uradite sa tim. Nije vaša dužnost da brinete kako će se "napuniti 5000 stomaka". Vaša dužnost je da sledite uputstva. Pored Galilejskog jezera, to je značilo nastaviti sa lomljenjem i deljenjem hleba, sve dok su zalihe trajale. Za nas roditelje to znači da ćemo nastaviti da se trudimo da svojoj deci budemo sve ono što je Bog nama. A čuda su Božiji deo posla.

DIJALOG SA BOGOM

Nije uvek lako moliti se za svoju decu. Znamo da Bog sluša i da mu je stalo. Znamo da odgovara. Međutim, često nismo raspoloženi da se molimo. Zbog čega toliko retko koristimo prednosti molitve? Da li možda osećamo da je Bog daleko i da su naše molitve isprazne i nestvarne?

UZROCI OKLEVANJA

Ponekad mešamo *veru* sa *osećanjem vere*. To su dve različite stvari. Kada nam nedostaju odgovarajuća osećanja (poput osećanja da je Bog blizu ili da je molitva uživanje i olakšanje), skloni smo da klonemo. Čini nam se da naše molitve ne idu dalje od plafona.

Bog ne zahteva da *osećamo* da imamo veru, niti bi trebalo da se trudimo da proizvedemo taj osećaj u sebi. Vera nije toliko osećanje koliko je stav volje. Verom se suprotstavljam svojim unutrašnjim stanjima i kažem: "Ne mogu da te osetim, Bože, ali znam da si prisutan i znam da možeš i hoćeš da me čuješ." Ovako se moliti znači ispoljavati veru. Ne bi trebalo da gledam u sebe i da u sebi tražim odgovarajuća osećanja, već bi trebalo da verom gledam u nevidljivog Boga, koga ne mogu osetiti. Njemu treba da upućujem svoje reči smelim činom vere.

Oklevanje može da potiče i iz nejasnog osećaja krivice, neodređenog osećaja da na naše molitve (za razliku od onih koje upućuju bolji vernici) neće biti odgovoreno zato što to ne zaslužujemo. Ako je tako, naša osećanja nas varaju. Mi svakako treba da priznamo grehe kojih smo svesni i koje želimo da ostavimo, i svakako treba da budemo otvoreni i spremni da nas Bog osvedočava u konkretne grehe.

Međutim, *ne smemo da dozvolimo da naše molitve ometa neodređeni osećaj da smo nečisti ili nedostojni.*

Biblija nam osvetljava ovaj problem. Čovek koji veruje u Isusa Hrista je usvojeni član Božje porodice. Pošto smo priznali da smo grešnici i pouzdali se u Hrista, mi smo stupili u pozitivan odnos sa Bogom. Jasno je da se naše borbe protiv greha i dalje često završavaju porazom. Pa ipak, pod uslovom da se ne izgovaramo ili da se ne pretvaramo da smo bolji nego što zaista jesmo, Bog će preuzeti brigu o našem moralnom nesavršenstvu.

Moramo da se izborimo sa lažnom krivicom i da se podsećamo da "ako smo, dok smo bili Božiji neprijatelji, bili pomireni s njim smrću njegovog Sina, utoliko pre ćemo se, pomireni, spasti njegovim životom".⁷⁹

Da li nas žalost ometa u molitvi? Bog nas poziva da svoje tuge podelimo s njim. Neki hrišćani smatraju da su pred Bogom prihvatljivi samo proslavljanje, obožavanje i izražavanje poverenja. Međutim, žalost, bol i patnja su deo života i stoga treba da budu deo komunikacije između Boga i nas.

Ana je bila "tužna u srcu i molila se Gospodu plačući mnogo".⁸⁰ "Pogledaj, Gospode, jer sam tužan", plakao je Jeremija, "utroba mi se uskolebala, srce se moje prevrće u meni... Čuj kako uzdišem, a nema nikoga da me uteši."⁸¹ I sam Sin čovečji dao nam je primer: "I uze sa sobom Petra i Jakova i Jovana, i zabrinu se i poče tužiti. I reče im: 'Žalosna je duša moja do smrti; počekajte ovde, i stražite'. I ...pade na zemlju, i moljaše se."⁸²

Zar nikad niste uzdisali ili plakali pred Bogom? Naše ćutanje žalosti nežno srce Najuzvišenijeg, Boga koji brine o potrebama svog naroda. Dakle, ne treba da skrivamo svoju žalost, zbog pogrešnih ideja o tome šta znači biti duhovan ili pobeđnik. Ako je Isusu Hristu bilo

⁷⁹ Rimljanima 5:10 (SSP).

⁸⁰ 1. Samuilova 1:10

⁸¹ Plač Jeremijin 1:20-21 (RSV)

⁸² Marko 14:33-35

potrebno da u agoniji izliva dušu pred Ocem, zar mislite da bi to za nas bila slabost?

Međutim, uz našu žalost može ići i nešto drugo. Da li osim bola osećate i zbunjenost? Možda ne možete da shvatite zbog čega Bog nije odgovorio onako kako ste očekivali. Zbunjeni ste i osećate ogorčenje i ljutnju.

Zapanjujuće je da Najuzvišeniji, Bog i Stvoritelj života i Svemira, zainteresovano obraća pažnju na naša nezadovoljstva i frustracije. On to zaista čini. Ako mu kažemo da smo zbunjeni što nije postupio kao Bog kakvog smo mislili da poznamo, to neće predstavljati nedostatak strahopoštovanja. Štaviše, ako to ne učinimo, propustićemo priliku da saznamo njegov odgovor na naša pitanja.

Kad je ostao bez svoje dece, kad ga je žena prezrela, kad su ga bolest i patnja onesposobili i kad su ga izmučile kritike prijatelja, Jov je bio izazvan da kaže: "Samo mi dve stvari ti odobri, i neću se kriti od tvog lica: Ruku svoju ukloni od mene i strah tvoj da me ne plaši; pa me zovi, i ja ću odgovoriti, il' ja da govorim, a ti mi odgovaraj."⁸³

Avram je takođe bio čovek koji je postavio pitanje o ispravnosti Božjih puteva. Nije to uradio iz oholosti, već zbog tuge i brige za čast Božjeg imena. "Hoćeš li zaista pogubiti i pravednog s nepravednim? Može biti da ima pedeset pravednika u gradu; hoćeš li i njih pogubiti, i nećeš oprostiti mestu za onih pedeset pravednika što su u njemu? Nemoj to činiti, ni pogubiti pravednika s nepravednikom, da bude pravedniku kao i nepravedniku; nemoj; eda li sudija cele zemlje neće suditi pravo?"⁸⁴

Mogli bismo da navedemo i mnoge druge slične primere iz Biblije, ali dovoljan je još jedan. U užasu mraka i otuđenosti, razapeti Isus je uzviknuo: "Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?"

Dakle, nije pogrešno doći pred Boga sa očajničkim pitanjem: "Zašto?" Mnogo je bolje izneti ga pred Boga, nego da to postane barijera koja Boga sprečava da uđe u naš život. Nema boljeg trenutka da pridemo Bogu nego kad smo zbunjeni i povređeni. Ako ne iskoristimo priliku da mu pridemo, bićemo na putu da postanemo slabi i

⁸³ Jov 13:20-22 (Bakotić)

⁸⁴ 1. Mojsijeva 18:23-25

izopačeni, ogorčene beskorisne olupine. Međutim, ako mu donesemo svoje boli i svoju zbunjenost, dogodiće se mnogo dobrih stvari. Naša vera će se produbiti, naš um proširiti, a volja ojačati. Bićemo sposobniji za život, postaćemo slobodniji. Što je najvažnije, uvećaće se naše poznavanje i poštovanje Boga.

Poslednjih nekoliko godina bile su bolne za moju suprugu i mene. Pa ipak, ne bismo ih se odrekli. Lekcije koje smo naučili su neprocenjive. Ono što smo doživeli bila je za nas teška vrsta treninga, u kom smo stekli određene stavove i gledišta, i počeli da cenimo neke aspekte Božije ličnosti koje nikada ne bismo mogli da razumemo i cenimo da nije bilo tog bolnog iskustva kroz koje smo prošli.

DUGOROČNA MOLITVA

Kako bi trebalo da se molimo za našu decu? Šta treba da tražimo? Kako da budemo sigurni da će Bog čuti naše molitve i odgovoriti na njih?

Moliti se za decu znači sarađivati sa Bogom. To znači učestvovati u njegovoj brizi za našu decu i raditi na tome da se u njihovom životu ispuni njegova volja.⁸⁵

Očigledno je da to ne možemo da radimo ako ne znamo šta je Božija volja. Dakle, pre nego što počnemo efikasno da se molimo, moramo doći pred Boga sa pitanjem: "Šta želiš da uradiš u životu mog deteta, Gospode?"

"Više vas ne zovem slugama", rekao je Hristos učenicima, "jer sluga ne zna šta čini njegov gospodar. Nazvao sam vas prijateljima jer sam vam obznanio sve što sam čuo od svoga Oca".⁸⁶ Mi smo njegovi prijatelji. On nam otkriva svoju volju o pitanjima koja su bitna za nas. Mnogi hrišćani čitavog svog života zadržavaju infantilni stav prema Bogu – kao kod dece, njihove težnje obojene su njihovim željama. Međutim, mi treba da izrastemo u zrele ljude i da shvatimo da su

⁸⁵ Izraz "Božija volja" u hrišćanskoj misli označava Božije planove za njegova stvorenja, a naročito za čoveka. O tome šta Bog želi za čoveka govore i sledeći biblijski tekst: "Ja znam misli koje mislim za vas, govori Gospod, misli dobre a ne zle, da vam dam pošljedak kakav čekate." (Jerem. 29:11) – prim. ured.

⁸⁶ Jovan 15:15 (SSP)

mnogi zahtevi koje smo ranije imali, sada neprikladni. Kao zreli, odrasli ljudi, treba da pokazujemo sve veću zainteresovanost za šire projekte koje Otac ima, u Svemiru kojim upravlja, kao i u našim porodicama. Što se tiče naše dece, On već ima planove za njih, a naša uloga je da saradujemo s njim. Kako možemo da saznamo njegove planove?

Uopšteno, Božji plan za našu decu možemo da saznamo iz Svetog Pisma. "Ovo je volja Božja, svetost vaša..."⁸⁷ On želi da naša deca budu sveta, da postanu slična njegovom Sinu, Isusu Hristu. Ta njegova želja je toliko velika da On upravo sada preko Svetog Duha aktivno deluje u njihovom životu. Pozvani smo da saradujemo s njim. On nije pasivan posmatrač naših napora da odgajamo svoju decu. Videli mi to ili ne, Bog je aktivan, i poziva nas da saradujemo s njim.

Kao što smo već konstatovali, Bog ne želi da prisili našu decu u svoje carstvo, ali Sveti Duh im kroz Hristovu ličnost osvetljava pitanja poput greha, suda i pravednosti. "I kad On dođe ukoriće svet za greh, i za pravdu, i za sud."⁸⁸ Našoj deci je potrebno da ta pitanja sagledaju *potpuno jasno*. Ne možemo im poželeti ništa bolje nego da dobro razumeju svoje stanje i stvarnost Hristove ljubavi – i da na osnovu toga budu u stanju da donesu najpravilnije odluke.

To je, dakle, Božija volja za našu decu. Njegov Sin je došao na Zemlju, a njegov Duh sada radi na tome da im donese prosvetljenje. Potrebno je da se sa potpunim pouzdanjem molimo za ovo prosvetljenje.

Bog, međutim, ima još konkretnije ciljeve za našu decu. On brine i o pitanjima kao što su: njihovo obrazovanje i buduća profesija, njihovo zdravlje, bračni status i slično. Iako je nama teško da zamislimo kako njegov um može da obuhvati tako mnogo detalja, ipak je tako. Kako možemo da saznamo detalje Božje volje?

Neke od najvećih molitava u Bibliji nastajale su tokom izvesnog vremena. Nemija nam, na primer, kaže da je "seo i plakao i tugovao nekoliko dana; i nastavljao sa postom i molitvama pred nebeskim Bogom".⁸⁹ Međutim, molitva koju je zapisao može se pročitati naglas za nekoliko minuta. Da li je Nemija nebrojeno puta ponavljao tu istu

⁸⁷ 1. Solunjanima 4:3

⁸⁸ Jovan 16:8

⁸⁹ Nemija 1:4 (RSV)

molitvu, dan za danom? Kako da objasnimo razliku između dužine molitve koju je zapisao i dužine vremena koje je proveo u molitvi?

Nema nikakve sumnje da su dani posta i molitve bili dani u kojima je Bog radio sa Nemijom. Molitva koju je Nemija zapisao bila je krajnji rezultat mnogih dana koje je proveo boreći se sa problemom pred Bogom. To su bili dani plakanja, zbunjenosti, dani u kojima je Božji Duh upirao prstom u Nemijin život. To su bili dani u kojima se Nemijina zbunjenost pretvarala u strah, dok mu je Bog izlagao ideje kojima Nemija nije želeo da se bavi. Zatim je došlo rasterećenje, kada je prihvatio Božju volju za svoj život. Na kraju, konkretan zahtev koji je tražio bio je da ga Bog zaštiti od carevog gneva.

Kao i Nemija, i mi treba da sa svojim problemima dođemo pred Boga i da čekamo u njegovom prisustvu. Svoju zabrinutost i zbunjenost treba da izrazimo bez suzdržavanja. Potrebno je i da Bogu kažemo da znamo da nas čuje i da ne možemo da shvatimo šta se događa.

Bog nikada ne nipodaštava ljude koji mu na taj način prilaze. On je strpljiv i nežan, i radi bez žurbe. Ponekad može brzo da razjasni stvari, ali mnogo češće taj proces je postepen. Osim dobrobiti naše dece, Bog ima na umu i neke druge ciljeve. On želi da nas pouči o sebi, a upravo problemi koje donosimo pred njega služe kao osnova za te pouke. To su lekcije koje će nas promeniti, proširiti naše razumevanje Boga i pojasniti nam cilj koji treba da imamo za našu decu.

Božje vođstvo se uveliko razlikuje od bilo kog drugog vođstva. Bog nas poziva da steknemo dublje razumevanje i pokušava da zado-bije naše poverenje da bismo mu bili poslušni. Na taj način nas uzdiže da mu, na određeni način, postajemo istinski partneri.

Sve ovo zahteva vreme i ne može se ubrzati. Obuzet panikom mogu da poželim instant odgovore, ali oni su uglavnom bezvredni. Bog je vekovima izraelski narod odvrćao od idolopoklonstva. Bol koji doživljavam treba da dovede do nečeg dobrog. Dok rastem i menjam se, upoznajem prirodu Božije volje za moju decu.

Ne znam koja je priroda vaše nevolje, niti da li imate hrišćanskog iskustva i u kojoj meri. Ipak, znam da Bog želi da uđete u dijalog s njim. Ne mogu da vam kažem kako će On komunicirati sa vama, ali znam da On hoće i može da se probije kroz bilo koju barijeru da bi vam preneo svoje misli.

Odvajajte vreme. Ne žurite se. Iznesite sve potanko pred Boga. Neka vam Biblija bude pri ruci dok se molite, ali nemojte da očekujete da Božje vođstvo liči na čitanje horoskopa. Biblija treba da vam pomogne da upoznate Božije principe ili da ih se prisetite ako ste ih zaboravili ili zanemarili. Pronađite tekstove koji objašnjavaju te principe i razmislite o tome kako se oni konkretno mogu primeniti na vaše okolnosti. Dok to budete radili, primetićete da bura u vašem srcu jenjava. Nešto od Božjeg mira ući će u izvesnoj meri i u vaše srce. Polako će vaš pogled na situaciju početi da se menja i naučićete da sagledavate stvari iz nove perspektive. Možda ćete početi da shvatate da neke stvari koje su vam izgledale kao najvažnije, nisu tako važne kao što ste mislili, dok druge na koje niste ni pomišljali sada izgledaju veoma bitno.

U vašim mislima počće da se formulišu novi ciljevi i dugoročni planovi za vašu decu. Molite se Bogu za njih. Čuvajte se preuranjenih zaključaka, jer lako je sopstvene želje doživeti kao Božju volju. Bog koji ima ogromnu želju da sve bolje shvatate njegove misli, pomoći će vam da ne odlutate daleko pogrešnom stazom.

MOLBE U OBLIKU JAJETA

Mnogi hrišćani osećaju nelagodnost u vezi sa subjektivnim utiscima koji ih vode u molitvi. Svakako, ne želim da vam predložim da svoj život i svoju sudbinu prepustite sopstvenim hirovima, utiscima i raspoloženjima. Međutim, ako želimo da nas Bog usmerava dok se molimo za konkretne ciljeve u životu naše dece, onda naši utisci neizostavno moraju da igraju određenu ulogu. Postavlja se pitanje kako da budemo sigurni da nismo zavedeni?

Dozvolite da ponovim. Prvo, Bog želi da komunicira sa vama i više nego što vi to želite. Drugo, njegove misli su u skladu sa najvišim etičkim i moralnim standardima – sa njegovim uobičajenim načinom delovanja. Božije vođstvo uglavnom predstavlja samo primenu nekog principa opisanog u Bibliji.

Predlažem vam da vodite neku vrstu molitvenog dnevnika. Pre dosta godina počeo sam da beležim detalje o tome kako me Bog vodi i odgovara na moje molitve, kao i precizan opis molbi koje sam upućivao. Upisivao sam i datum, ostavljajući prazan prostor za evidentiranje

budućih događaja. To je sada uzbudljivo štivo, ne samo zbog nekih dramatičnih i preciznih odgovora na molitvu nego i zbog nekih molbi koje sam upućivao, za koje se kasnije pokazalo da su bile veoma pogrešne. Iako još uvek nisam mnogo mudar, sada sam ipak dosta mudriji u vezi sa Božjim putevima nego što sam nekada bio.

Katarina Maršal u svojoj knjizi *Avanture u molitvi* spominje da je na listovima papira, koji su bili u obliku jajeta, precizno zapisivala molbe koje je upućivala za budućnost svoje dece, i da je zatim te papire stavljala između stranica svoje Biblije. To nije bio nekakav magijski ritual, oblik jajeta trebalo je da je podseti da se molitve u većini slučajeva, kao ni jaja, ne mogu "izleći" istog trenutka kada ih snesemo. Kada bi kvočka koja leži na jajima brinula o tome što kod njenih jaja danima nema promene – bila bi nesrećna. Slično tome, kada uputimo Bogu svoje molbe (za koje verujemo da su u skladu sa njegovom voljom) i ako odmah ne vidimo nikakvu promenu, obuzima nas tuga i razočarenje. Molitve moraju sazreti pre nego što donesu rezultate, a naše nestrpljenje neće biti ni od kakve koristi.

Jedno iskušenje vas neće mimoći – poriv da upućujete uvek istu molitvu, da neprestano tražite jedno isto. Neprestano potencirajući tu stvar u svojim molitvama, kao da pokušavate da se osigurujete da ona ne završi na dnu gomile tuđih molbi ili da je neki nebeski službenik ne odloži u fioku sa oznakom "na čekanju". Može se desiti da zaprepašćeno konstatujete da se čitave nedelje niste molili za duhovni rast svog deteta, i istovremeno može da vam se učini da su šanse za ostva-

Da bi Bog odgovorio na naše molitve, nije potrebno da mu uputimo mnoštvo reči.

renje te vaše želje sve manje. Osećate se kao gubitnik u nastojanju da svoju molitvu progurate tamo gde treba i počinjete užurbano da radite na tome da ona dobije odgovarajući prioritet.

Da bi Bog odgovorio na naše molitve, nije potrebno da mu uputimo mnoštvo reči.⁹⁰ On nije prezaposleni direktor koji se upinje da drži pod kontrolom mnoštvo detalja. Pa ipak, šta bi trebalo da uradimo nakon što smo se za nešto molili i

⁹⁰ "A kada se molite, ne govorite mnogo kao mnogobošci; jer misle da će zbog mnogih reči biti uslišeni." Matej 6:7,8 (Čarnić)

dobro o tome promislili? Da li da potisnemo tu stvar iz svojih misli? Šta da radimo sa molbama koje smo uputili dok čekamo na odgovor?

Svakako, ne treba da zaboravimo svoje molitve. Ako nemamo sumnje da ćemo dobiti odgovor, onda možemo da slavimo Boga za ono što će uraditi. Slavimo ga zato što je On dostojan slavljenja, a ne zato što slavljenjem želimo da izvršimo pritisak na njega i osiguramo da se ostvare naše nade. Proslavljanje i zahvaljivanje Bogu treba da nastavimo i kada dobijemo odgovor na naše molitve, kao i zbog onoga što je u prošlosti uradio, kao odgovor na molitvu. Ako vremenom u nama počnu da se javljaju sumnje, možemo ponovo da iznesemo tu stvar pred Boga, priznajući svoje sumnje i nedoumice, i tražeći više mudrosti. Kakve god da nas sumnje saleću u vezi sa Božijim odgovorom na određeni problem, uvek možemo da budemo sigurni da će nam Bog dati mudrost kada je zatražimo. Izaći će nam u susret, saslušaće nas i nastaviće da nas poučava dok čekamo na njega. "Ako nekom od vas nedostaje mudrosti, neka je zamoli od Boga, koji svakom rado daje i nikog ne prekoreva, i biće mu dato."⁹¹

To je način da naše molbe ostanu aktivne u našem umu. Ne treba da zaboravimo na našu komunikaciju s Bogom. Životne pouke koje dobijamo od Boga moramo održavati živim u našim mislima, da ih ne bismo zaboravili i skliznuli nazad u stare načine sagledavanja stvari. Bog neće i ne može da zaboravi naše molbe. Oživljavajući svoje molitve u svojim mislima, možda ćemo jednog dana otkriti da smo sa nekim molbama bili nerealni ili da smo isuviše požurili, dok će u vezi sa drugima naše ubeđenje nastaviti da se produbljuje.

"MOLITVA VERE"

U nekim evanđeoskim tekstovima uzdiže se vrlina koja je nazvana "molitva vere". Za molitvu vere piše da će biti uslišena.

U Jakovljevoj poslanici je zapisano: "Molitva vere pomoći će bolesniku, i podignuće ga Gospod."⁹² U ovom kontekstu ovaj izraz se jednostavno odnosi na molitvu koja se upućuje sa verom u konkretnim okolnostima koje Jakov opisuje. Ne odnosi se na neki uzvišeniji

⁹¹ Jakov 1:5 (SSP)

⁹² Jakov 5:15

stepen ili oblik vere. Ovaj izraz je u skladu sa onim o čemu se govori u Bibliji na nekim drugim mestima – da će molitva koja se upućuje sa verom biti uslišena.

Nije mi poznato da postoji biblijski stih koji opisuje nekakvu specijalnu vrstu molitve izgovorenu sa “dvadesetčetvorokaratnom” verom. Međutim, u mom životu je bilo trenutaka kada sam znao da je Bog moju molitvu čuo i uslišio, i nisam se prevario u vezi sa tim. Razgovarao sam sa ljudima koji su imali slično iskustvo.

Moram da naglasim da ovakva vera nije bila nešto na čemu sam intenzivno radio. Ona je bila izuzetak od pravila, od mog uobičajenog iskustva sa molitvom. Zbog toga ne pokušavam da manipulišem svojom psihom da bih, kod drugih svojih molitvi, proizvodio u sebi isti nivo sigurnosti. U većini slučajeva moram da se rvem sa sumnjama. Ako je to što sam iskusio ono što se naziva molitvom vere, mogu samo da kažem da to duboko ubeđenje koje je pratilo molitvu, nije bilo proizvod mojih nastojanja. Bilo je to kao da mi je Bog usadio uverenje i iznenadio me veoma jasnim objavljivanjem onoga što

Vera nije novčić koji možemo da damo u zamenu za Božije blagoslove.

namerava da uradi. Od mene se nije tražio nikakav naročiti napor vere. Jedino što sam mogao da uradim bilo je da kažem: “Amin! Slava neka je Bogu! Neka bude tako!” Ne mislim da treba

da tražimo takva iskustva, niti da smatramo da su ona pravilo i norma. Mnogo je važnije da ispoljavamo uobičajenu veru, da postepeno usavršavamo svoje stavove i svoju volju, dok učimo da se oslanjamo na Boga. Vera nije novčić koji možemo da damo u zamenu za Božije blagoslove. Bog čeka da izlije blagoslove po svojoj suverenoj milosti, a vera “poput zrna gorušice” uglavnom je sve što On traži.

NEMA POVRATKA

Kada nastane kriza u životu nekoga za koga se molimo, za nas hrišćane to može biti mnogo teže nego za nekoga ko nije vernik. Ta kriza može da dovede u pitanje sve što verujemo o Bogu, može izgledati da uništava upravo ono što smo poverili Bogu. U iskušenju smo da klonemo duhom i pomislimo da su sve naše molitve bile samoobmana.

Kad je vaša vera u krizi, pre nego što se prepustite očajanju važno je da sačekate na trenutak kada ćete moći da provedete neko vreme nasamo sa Bogom. Kada budete došli pred Boga, setite se da nikakva kriza ne može da uništi njegovu decu. On je još uvek tu i njegova vernost se nije poljuljala. Vi ste možda, u nekim detaljima, pogrešno razumeli njegovu volju i namere; a možda i niste. Čak i da ste se prevarili, to neće uticati na ono što je najbitnije.

Nemija je znao da su proroci jasno prorekli obnavljanje Jerusalema, i doživeo je užasan šok kada je čuo za tragično stanje u kojem se nalazio ovaj grad. Ipak, kada je svoju uzdrmanu veru izneo pred Boga, baš ta kriza koja ga je toliko potresla pretvorila se u početak velikog blagoslova. Nemija je postao vođa u poduhvatu obnove Jerusalema, i u svim tim događajima razvio je blizak odnos sa Bogom. Izveštaj o tome i danas predstavlja uzbudljivo štivo.

Poznajem jednog oca iz Kanade koji se dugo uzdao u Boga u vezi sa svojim šesnaestogodišnjim sinom, dečakom koji je svojim roditeljima naneo veliki bol. Jedne noći, nakon što je sin prešao mnogo kilometara od kuće do Vankuvera, otac je bio oprhvan osećanjem nesavladive tuge, zbog toga što Bog toliko odlaže odgovor na njegove molitve. Otišao je u radnu sobu, zatvorio vrata, pao pred Boga i ogorčeno ga optuživao: "Zar ne znaš kako je za čoveka teška uloga oca", pitao je, "zar te nije briga?"

Pričajući o tome kasnije, rekao mi je: "Iznenada sam sagledao Božje saosećanje i moje suze su postale suze radosti i divljenja". Šta je on to video? "Bilo je to poput okeanskih talasa koji se podižu i razbijaju o obalu. Bilo je to saosećanje nebeskog Oca, koje se neprekidno podiže i zapljuskuje sve nas." Dugo je ostao na tom mestu, plakao i slavio Boga "zbog slave koju je video".

U isto to vreme, u dalekom Vankuveru, njegov sin je takođe bio oprhvan – ali *osvedočenjem*. Ušao je u jednu crkvu u kojoj je bogoslužjenje bilo u toku, i ono što se tamo događalo dovelo ga je do pokajanja i vere u Hrista. "Pred njim je još uvek dugačak put", rekao je otac, "i bitka ni u kom slučaju nije završena. Međutim, sada je ta borba drugačija. Prešli smo na drugu stranu i više nema povratka."

Očevu zahvalnost izazvalo je nešto mnogo veće od obraćenja njegovog sina. On je počeo da uviđa veličinu Očevog saosećanja, pa je promena njegovog sina izgledala tek kao deo mnogo veće celine.

U vašem bolu i tragediji, upućuje vam se poziv da uđete u blizak odnos sa Bogom. Šta god da se dogodi ili ne dogodi sa vašom decom, u svakom slučaju – veliko dobro i ogromno bogatstvo mogu ući u vaš život, ako se približite Bogu. Možda nećete doživeti neobična iskustva ili vizije slave, ali vaš duh može da bude oslobođen. Možete da prođete kroz vatru i izađete poput prečišćenog zlata, možete da postanete istinski živi i svesni. Upravo vaš bol nosi sa sobom potencijal za neiskazivo bogatstvo.

EPILOG

Njegova žena je uzdisala i držala se za glavu. Dok je sedeo kraj nje na ivici kreveta i posmatrao je, pitao se da li njena glavobolja i njegova zabrinutost imaju isti uzrok.

“Brineš se zbog Džejmija?”

“Valjda.” Čitala je nekoliko trenutaka i nastavila: “Valjda mora tako da bude.”

Uzdahnula je. Nekoliko trenutaka među njima je vladala tišina, a onda je progovorila.

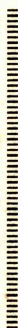
“Hoće li se to ikada završiti?”

Prebirao je po mislima tražeći reči utehe, ali pre nego što je uspeo da smisli šta da kaže ona je nastavila:

“Mislila sam... stvarno sam mislila da smo prebrodili najgore. Ne sumnjam da se iskreno zalagao da čini dobro. Znam da se trudi. Ali sada mi se čini da smo ponovo na početku.”

Pre nekoliko meseci ona je izrazila ono što su oboje osećali: “Naprostov više ne mogu.” Ipak, izgledalo je da događaji i dalje nemilosrdno nastavljaju da ih šamaraju.

“Dugotrajno nadanje”, pisao je Solomun, “čini srce bolesnim”.⁹³ Možda najteže emocionalne patnje roditelji doživljavaju ne zbog prvih udaraca, već zbog neprestanog otvaranja napola zaceljenih rana ili neprestanog iskorenjivanja nade koja je bila kao malo zelenila u pustinji. Porodični

Možda najteže emocionalne patnje roditelji doživljavaju ne zbog prvih udaraca, već zbog neprestanog otvaranja napola zaceljenih rana ili neprestanog iskorenjivanja nade koja je bila kao malo zelenila u pustinji.

⁹³ Priče Solomunove 13:12

problemi često imaju srećan završetak. Bilo bi dobro kada bi uvek bilo tako, ali činjenice govore drugačije. Neki roditelji doživotno žive sa razočarenjem.

RADUJTE SE NA VEČNOJ STENI

Neki roditelji se nadaju da će se svi problemi sa problematičnim detetom rešiti kada se ono obrati Bogu, i preplavljeni su radošću kada se to dogodi. Ponekad obraćenje dovede do očekivanih rezultata i pred očima roditelja karakter njihovog deteta čudesno procveta. U drugim slučajevima rezultati obraćenja, koliko god ono bilo iskreno, nisu zadovoljavajući. Obraćenje i obnovljenje ne otklanjaju trenutno i magično sve karakterne slabosti. Neke od njih zahtevaju dugotrajno odgovaranje na Božije uticaje i disciplinovanje. Stavovi deteta mogu da se promene (ne treba sumnjati da je njegovo iskustvo bilo pravo, autentično), ali je moguće da stare navike ponovo počnu da se javljaju ili da stari prijatelji i stara iskušenja ponovo počnu da privlače. Borba se ne okončava sa obraćenjem, čak nekada može da postane i snažnija. Hrišćanima nikad nije obećano da će biti imuni na iskušenja. Neprijatelj ne pušta olako svoj plen.

Roditelji nesvesno zasnivaju svoje nade na opipljivijim promenama – novi posao, povratak u školu, zasnivanje braka koji obećava, novo društvo, nova veza sa crkvom. Ove i slične promene su svakako pozitivne, ali kraj borbe možda još uvek nije na vidiku. Kako onda da pobožni roditelji savladaju žalost i ogorčenje? Gde mogu da nađu postojani mir i nadu koja ih neće izneveriti?

Ako zasnujete svoju nadu na nečemu što je nepostojano, ne možete ni da očekujete bilo šta. Buduće reakcije vašeg deteta ne mogu se sa sigurnošću predvideti. Nada koja je utemeljena na nečemu tako nestalnom kao što su naši subjektivni utisci o tekućem napretku – jeste građevina zidana na pesku.

Vera u krajnjoj liniji ne počiva toliko na tome šta će Bog *uraditi*, nego na onome šta Bog *jeste*. Možda smo pogrešno razumeli njegove buduće namere, i možda smo u zabludi u pogledu toga šta nam budućnost donosi. Međutim, ne moramo da budemo u zabludi u pogledu saznanja ko On jeste. On je veran. On je saosećajan. On je pravedan. On je pristupačan.

Ima, dakle, zdrave logike u Pavlovom savetu: "Radujte se uvek u Gospodu; i opet vam kažem, radujte se."⁹⁴ To je prvi putokaz na stazi ka roditeljskom miru. Ako staza na koju taj putokaz pokazuje izgleda nemoguće strma, ohrabrite se. Vaši prvi koraci biće spori, i možda ćete s vremena na vreme morati da zastajete da biste uzeli dah. Ali s vremenom će vaše noge postati snažnije, a vaša pluća šira.

Pošto se ne možete radovati budućnosti, morate naučiti da se radujete u Gospodu. Mi možemo i treba da se radujemo. To znači da možemo da kažemo sa prorokom Avakumom: "Čak i ako smokva ne procveta i ako ne bude roda na vinovoj lozi... ja ću se radovati u Gospodu, veseliću se u Bogu spasenja svojega."⁹⁵

Ovo Pavlovo podsticanje na radost nije plitak kliše, već poziv na život i zdravlje. To je poziv da našu nadu utemeljimo na postojanoj steni.

Na nas snažno utiče ono što zaokuplja našu pažnju. Gledajte i čitajte pornografiju i obuzeće vas požuda. Nemojte čitati ništa osim tabloida i postaćete površni i lakoverni. Ako dozvolite svom umu da se bavi prošlim tragedijama vašeg deteta i nevoljama koje bi mogle doći – vaše srce će drhtati i nada potonuti.

Značajno je da shvatimo da je biblijska zapovest da se radujemo nešto mnogo više od psihološkog trika za samopomoć. To je poziv na život u realnosti, poziv da negujemo ispravnu

perspektivu. Ljudi koji veruju rečima iz Biblije znaju da u Svemiru vlada Bog i da je njihov život "sakriven u Bogu". Zapovest da se radujemo u Gospodu je poziv da našu pažnju usmerimo najosnovnijoj činjenici stvarnosti: Bogu.

To je isto tako poziv na veru, jer će ponekad izgledati da su činjenice koje vidimo u suprotnosti sa Božjom dobrotom i silom. "Da li je Bogu stvarno stalo? Da li je zaboravio na tebe? Zbog čega misliš da zaslužuješ njegovu pomoć?" – navaljivaće podrugljivi glasovi iz

Ako dozvolite svom umu da se bavi prošlim tragedijama vašeg deteta i nevoljama koje bi mogle doći – vaše srce će drhtati i nada potonuti.

⁹⁴ Filibljanima 4:4

⁹⁵ Avakum 3:17-18

bezdana. U tim trenucima možemo da uzvratimo tako što ćemo se radovati u Gospodu i odlučno odgovoriti: "Pisano je! Pisano je! Pisano je!"

Na kocki je temelj naše vere. Da li je Isusa zaista rodila devica? Da li je ustao iz mrtvih? Da li se moli za nas pred veličanstvom Neba? Jer ako su te stvari istinite, onda bez obzira na okolnosti – naša nada počiva na sigurnim temeljima.

Pogledajmo još jednom Avakumov pobjednički poklič zapisan u posljednjim stihovima njegovog proročanstva. Kada je video Božji konačni sud nad njegovim neprijateljima, proroka je obuzeo takav strah Gospodnji da je odlučio da strpljivo čeka da Bog odbrani svoje ime. Ipak, dok je posmatrao ono što je nekada predstavljalo razlog za očajanje, dok je posmatrao strahovitu pretnju glada (stih 17), obuzela ga je spoznaja da, koliko god da je slika sada tragična, to nije cela realnost. Svemir počiva na čvrstom osloncu. Bog će pokazati da je Bog i Avakum izražava nesputanu radost zbog toga. Prorok je sada poput divokoze koja skače uz strme litice.

Biblija sadrži jasan putokaz na kome piše: "Radujte se!" Bog je istinit, iako to nekada izgleda drugačije.

ŽIVITE U SADAŠNJOSTI

Postoji još jedan putokaz sa natpisom: "Ne brinite se za sutra."⁹⁶ Moram da napomenem da ja ovde izvlačim te reči iz njihovog konteksta, koji se odnosi na zabrinutost zbog naših materijalnih potreba. Međutim, ja ne izvrćem smisao, jer Isus ovde primenjuje opšte pravilo o zabrinutosti na jednu konkretnu situaciju. Želim da skrenem pažnju na to opšte pravilo: "Ne brinite se dakle za sutra, jer sutra brinuće se za se. Dosta je svakom danu zla svojega."

Danas izražavamo nešto slično kada ljudima savetujemo da "žive u sadašnjosti". To je dobar savet. Na kraju krajeva, mi ne možemo drugačije nego da živimo samo u sadašnjosti.

Ovaj drugi putokaz nam je potreban ako želimo da naučimo da sigurno hodamo umesto da se s mukom uspinjemo korak po korak uzbrdo. Već smo razmotrili varljivost negovanja lažnih nada o budućnosti.

⁹⁶ Matej 6:34

Što se tiče strahova, treba da zapazimo da su oni uzaludni. Mi često sebe mučimo strahovima od zamišljenih nevolja koje se možda nikada neće dogoditi, i tako trošimo dragocenu energiju.

Kao hrišćani, pozvani smo da živimo u sadašnjosti. Treba da razmišljamo o današnjem danu; ne o sutrašnjem, nego o današnjem. *Danas* imamo obaveze koje treba da obavimo. *Danas* možemo da pružimo ruku ka Bogu i da ga dodirnemo.

Sutrašnji dan još uvek nije stigao, ali današnji jeste. Možda čak neće ni biti sutrašnjice. Ali današnjica je dar koji nam je dat, dar koji možemo da iskoristimo ako ne dozvolimo sebi da nas ometu brige za sutrašnjicu.

Problem koji muči mnoge roditelje je preokupiranost sutrašnjicom, paralisanošću strahom od onoga što sutrašnji dan može doneti. Postoji samo jedan dobar savet za takvo stanje uma: današnji problemi su dovoljni za danas.

“Bog drži ključ od svega nepoznatog,
I drago mi je zbog toga.
Kad bi druge ruke držale taj ključ
Ili kada bi ga poverio meni,
To bi ražalostilo moje srce.

Šta bi bilo da su sutrašnje brige sada ovde,
Ne dajući mi ni malo odmora?
Više volim da On otključa taj dan
I da mi, dok se vrata raskriljuju, kaže:
“Moja volja je ono što je najbolje za tebe”⁹⁷

Život u sadašnjosti je, međutim, veština koja se mora naučiti. Ovo može da postane misaona navika samo ako se obavlja konstantno,

⁹⁷ John Parker, “God Holds the Key”

mesecima i godinama. Ne treba je smatrati, kao ni pitanje radosti u Bogu, za malu psihološku samopomoć. Nesumnjivo, ovo jeste dobar psihološki savet, ali to je i hrišćanska dužnost. Hrišćanin koji prisvaja previše odgovornosti i brige za budućnost – na određeni način je i drzak. On u nekoj meri prisvaja attribute svemoći, pokušavajući da odgurne Svedržitelja u stranu. Živeti u sadašnjosti znači priznati da smo mi ljudi samo stvorenja i da je naš nebeski Otac – Bog. Ta disciplina je nama na korist, a Bogu na slavu. Nije nam samo *savetovano* da je naučimo, nego nam je to *zapovedeno*.

Život u sadašnjosti takođe podrazumeva uživanje u današnjim zadovoljstvima. Ako smatrate da za vas u današnjem danu ne postoje nikakva zadovoljstva, možda još niste otvorili oči. Nekada sam sakupljao poljsko cveće, ta čuda nežne lepote koja je Stvoritelj poput konfeta posuo po livadama. Nalazio sam neobično zadovoljstvo u potrazi za retkim primercima. Mi smo svuda i uvek okruženi malim prizorima lepote: ugodan zvuk, boje nebeskog svoda, zvezde, snežni kristali, pesma ptica, smena godišnjih doba. Treba da steknemo naviku da gledamo i vidimo, da slušamo i čujemo, i da zastanemo da bismo okusili i uživali.

Možda poljsko cveće vama neće značiti ono što i meni – ali postoje male dragocenosti i za vas, kakav god bio vaš ukus. Odbacite suviše brige i odvojite više vremena za posmatranje. Uživajte.

Nemamo vremena da stojimo zabetonirani brigama. Ne mogu da kažem da je uživanje u malim životnim dragocenostima dužnost.

Nemojte tugovati sami.
Mora postojati neko,
negde, s kim možete da
podelite svoj bol. Prona-
đite tu osobu.

Ipak, to je nešto više od psihološke samopomoći, to je deo zdravog pristupa životu.

ZAJEDNIŠTVO U BOLU

Treći i poslednji putokaz glasi: "Nemojte tugovati sami." Mora postojati neko, negde, s kim možete da podelite svoj bol. Pronađite tu osobu. U svakom trenutku svoje terete možete da podelite sa Bogom. Međutim, ja vam preporučujem da to uradite i sa drugim ljudskim bićem. Svakako, neće svako želeti da podeli sa vama vašu "mračnu jazbinu". Možda sumnjate da imate pravo da opterećujete druge. Ali zajedništvo

Božije dece postoji, između ostalog, i zbog deljenja patnje i zadovoljstava. Podeljena patnja je umanjena patnja, a podeljeno zadovoljstvo je uvećano zadovoljstvo. Zato zajedništvo Božije dece, istinsko zajedništvo deljenja i molitve, može biti od neprocenjive vrednosti.

Mislim da u izvesnom smislu naša patnja doprinosi kvalitetu zajedništva, posebno ako smo u njima uspeli da pronademo Božju pomoć. "Blagosloven ... Otac milosti i Bog svake utehe", piše apostol Pavle, "koji nas utešava u svakoj nevolji našoj, da bismo mi mogli utešiti one koji su u svakoj nevolji utehom kojom nas same Bog utešava."⁹⁸

Ovu knjigu nisam napisao kao psihijatar koji se obraća čitaocima, koji bi mogli da imaju koristi od mog stručnog znanja, nego kao roditelj koji je okusio gorčinu očajanja i koji je pipajući po mraku otkrio velikog Boga. Ova knjiga je poziv da se pridružite zajednici roditelja koji pate – ili bolje, zajednici roditelja koji su kroz patnju spoznali da je Bog veći, moćniji i nežniji nego što su ikada pretpostavljali.

⁹⁸ 2. Korinćanima 1:3-4

